

EVANGELII GAUDIUM

АПОСТОЛЬСЬКА АДГОРТАЦІЯ
РАДІСТЬ ЄВАНГЕЛІЯ
 СВЯТІШОГО ОТЦЯ
 ФРАНЦИСКА
 ДО ЄПИСКОПІВ
 ДО СВЯЩЕНИКІВ І ДИЯКОНІВ
 ДО БОГОПОСВЯЧЕНИХ ОСІБ
 І ДО МИРЯН
 ПРО
 ПРОГОЛОШЕННЯ ЄВАНГЕЛІЯ
 В СУЧАСНОМУ СВІТІ

переклав о. О. Кривобочок ПІ

1. Радість Євангелія наповнює серця і все життя тих, які зустрічаються з Ісусом. Тих, які дозволяють Йому спасати себе, Він визволяє від гріха, смутку, внутрішньої пустки, самотності. Разом з Ісусом Христом радість завжди народжується і відроджується. У цій Адгортації прагну звернутися до вірних християн, щоб запросити їх до нового етапу євангелізації, позначеного цією радістю, і вказати шляхи, якими Церкві слід йти в наступні роки.

I. Радість, яка відновлюється і передається

2. Великою небезпекою для сучасного світу, з його багатоликою і докучливою пропозицією споживацтва, є індивідуалістський смуток, який проростає з задоволеного й жадібного серця, з хворобливих пошуків поверхневого задоволення, з ізольованої совісті. Якщо внутрішнє життя зачиняється у власних інтересах, то вже немає місця для інших, вже не приходять убогі, вже не слухається Божий голос, вже не відчувається солодка радість від його любові, вже не пульсує ентузіазм чинити добро. Ця небезпека, реальна і постійна, переслідує також і віруючих. Багато людей падають і стають ображеними, незадоволеними, знеохоченими до життя. Це вже не вибір гідного й повного життя, це не Божя воля щодо нас, це не життя у Святому Духові, яке проростає з серця воскреслого Христа.

3. Запрошую усіх християн, в якому місці чи ситуації вони би не перебували, вже тепер відновити особисту зустріч з Ісусом Христом, або, принаймні, дозволити Йому знайти себе, намагатися робити це щодня і наполегливо. Немає жодних підстав вважати, що когось це не стосується, бо «ніхто не позбавлений радості, принесеної Господом»¹. Господь не розчарує того, хто ризикує, і якщо він зробить маленький крок назустріч Ісусові, то відкриє, що Господь чекає на нього з відкритими обіймами. Прийшов час сказати Ісусові Христові: «Господи, я дав себе

¹ Павло VI, Апостольська Адгортація *Gaudete in Domino* (9 травня 1975), 22: AAS 67 (1975), 297.

обдурити, тисячі разів утікав від твоєї любові, але тепер стою тут, щоб відновити завіт з Тобою. Ти потрібний мені. Спаси мене знову, Господи, прийми і обними мене». Якщо ми загублені, то повернення до Нього наповнює нас радістю! Наголошую ще раз: Бога ніколи не стомлює прощення, це нас стомлює просити прощення. Той, який заохочує нас прощати «до сімдесяти раз по сім» (*Мт.* 18, 22), дав нам приклад: Він прощає сімдесят раз по сім. Знову і знову бере нас на свої плечі. Ніхто не може відібрати в нас гідність, яку нам дає ця безмежна і непохитна любов. Він з ніжністю, яка ніколи не розчаровує і завжди повертає радість, дозволяє нам підняти голову й почати все спочатку. Не втікаймо від воскресіння Ісуса, ніколи не визнаваймо себе переможеними, незалежно від того, що діється. Немає нічого величнішого від його життя, яке спонукає нас йти вперед!

4. Книги Старого Завіту заповідали радість спасіння, якою будуть переповнені місянські часи. Пророк Ісая вітає очікуваного Месію, ликуючи: «Помножив еси їхні радощі, веселощі побільшив еси» (9, 2). І заохочує мешканців Сіону вітати Його піснями: «Ликуйте й веселіться, мешканці Сіону!» (12, 6). Тих, які його вже бачили на горизонті, пророк заохочує стати вістунами для інших: «Зійди на гору, на високу, ти, що несеш Сіонові веселі вісті! Підними сильно голос, ти, що несеш Єрусалимові веселі вісті!» (40, 9). Усе створіння розділяє цю радість спасіння: «Ликуйте, небеса, радуйся, земле, гукайте весело, ви, гори, бо Господь утішив свій люд і змилюсердився над його пригноченими» (49, 13).

Захарія, бачачи день Господа, заохочує прославляти Царя, який прибуває «убогий на ослі»: «Радуйся вельми, о дочко Сіону! Викрикуй, о дочко Єрусалиму! Ось цар твій іде до тебе, справедливий і переможний» (9, 9).

Найбільш захоплююче заохочення знаходимо, напевно, у пророка Софонії, який показує в освітленому центрі, посеред свята й радості, Бога, який прагне передати своєму народові ликування від відчуття спасіння. Мене глибоко зворушує цей текст: «Господь, твій Бог, посеред тебе, могутній, що врятує. Він буде вельми радуватися тобою, він відновить тебе любов'ю своєю. Він буде веселитися тобою під веселі співи» (3, 17).

Цією радістю ми живемо в маленьких справах щоденного життя як відповіддю на сердечне запрошення Отця: «Дитино, як маєш, чинити собі добро [...] Щоб ти не був позбавлений доброго дня» (*Сир.* 14, 11. 14). Скільки батьківської сердечності відчуваємо в цих словах!

5. Євангеліє, освітлене славою Христового Хреста, наполегливо запрошує радити. Достатньо привести кілька прикладів: «Радуйся» – так ангел привітав Марію (*Лк.* 1, 28). Йоан здригнувся в лоні матері, коли Марія прийшла відвідати Єлизавету (див. *Лк.* 1, 41). Марія співає: «дух мій радіє в Бозі, Спасі моїм» (*Лк.* 1, 47). Коли Ісус розпочинає свою місію, Йоан вигукує: «Отака й моя радість, що оце сповнилося!» (*Йо.* 3, 29). Сам Ісус «зрадів Святим Духом» (*Лк.* 10, 21). Його послання – джерело радості: «Я казав вам так для того, щоб була у вас моя радість і щоб ваша радість була повна» (*Йо.* 15, 11). Наша християнська радість черпає з джерела його переповненого серця. Він обіцяє учням: «Журитиметься, але журба ваша у радощі обернеться» (*Йо.* 16, 20). І продовжує: «Але я вас знову побачу, і зрадіє ваше серце, і ніхто ваших радощів від вас не відбере» (*Йо.* 16, 22). Пізніше, побачивши воскреслого Христа, вони «врадувались» (*Йо.* 20, 20). *Діяння Апостолів* розповідають, що перші християни «споживали харчі з радістю і в простоті серця»

(2, 46). Куди приходили учні, там «Радість же була велика» (8, 8), і навіть під час переслідувань вони «сповнювалися радіщами» (13, 52). Новоохрещений євнух «їхав, радіючи, дорогою своєю» (8, 39), а тюремник «веселився з усім домом, який увірував в Бог» (16, 34). Чому би й нам не зануритися у цей потік радості?

6. Є християни, які, як здається, вибирають Великий Піст без Пасхи. Я розумію, що не досвідчуємо радості однаково на всіх етапах життя й у всіх обставинах, іноді дуже важких. Вона адаптується, змінюється і завжди залишається принаймні променем світла, який виникає з особистої впевненості, що тебе люблять безмежною любов'ю і понад усе. Я розумію людей, схильних засмучуватися великими труднощами, які спричиняють страждання, але потрібно помалу дозволяти радості віри пробуджуватися – як прихованій, але твердій довірі, навіть у найбільших болях: «Покинув спокій мою душу, і я забув про щастя. Оце пригадую я моєму серцю і тому надіюсь. [...] Ласки Господні не скінчились, не вичерпалось його милосердя. Вони нові щоранку, велика твоя вірність. [...] Добре чекати мовчки від Господа спасіння» (*Пл. Єр.* 3, 17. 21-23. 26).

7. Спокуси часто з'являються як виправдання і претензії, що для радості потрібно багато чого. А це тому, що «суспільство розвинутих технологій добилось великих успіхів у виробництві різних видів задоволення, але зустрілося з великими труднощами у пробудженні радості»². Можу сказати, що прояви найкрасивішої і дійсно спонтанної радості, які я бачив у своєму житті, були притаманні найбільш бідним людям, які не мають майже нічого. Пам'ятаю також справжню радість людей, які, виконуючи важкі професійні обов'язки, зуміли зберегти віру, безкорисливість і простоту. Ця радість у різний спосіб черпає з джерела більшої любові Бога, який об'явив Себе в Ісусі Христі. Ніколи не перестану повторювати слова Бенедикта XVI, які вводять нас у серце Євангелія: «Християнами не стають на основі етичного вибору чи визнання великої ідеї, а через зустріч з подією, з Особою, яка відкриває нові горизонти і тим самим надає життю вирішального напрямку»³.

8. Тільки завдяки цій зустрічі або повторній зустрічі з Божою любов'ю, яка стає радісною дружбою, ми звільнюємося від ізольованої совісті й зосередження на собі. Ми стаємо повністю людьми тоді, коли долаємо людські обмеження, коли дозволяємо Богові підняти нас понад нас самих, щоб збагнути свою істинну сутність. Саме з цього розпочинається євангелізація. Бо хіба той, хто прийняв Божу любов, яка повернула сенс його життя, може стримати бажання поділитися нею з іншими?

II. Солодка і приємна радість євангелізації

9. Добро завжди прагне ділитися собою. Кожний автентичний досвід правди і краси по своїй природі шукає способу вийти поза себе, і кожна людина, яка зазнала глибокого визволення, стає чуйнішою до нужд інших. Поширюючись, добро міцніє й розвивається. І тому для кожного, хто прагне жити гідним і повним життям, єдина дорога – прийняти іншу людину і шукати для неї добра. І тому нас не повинні дивувати деякі вислови святого Павла: «любов до Христа спонукує в нас» (2 *Кор.* 5, 14); «горе мені, коли б я не проповідував Євангелії» (1 *Кор.* 9, 16).

² Там само, 8: AAS 67 (1975), 292.

³ Енцикліка *Deus caritas est* (25 грудня 2005), 1: AAS 98 (2006), 217.

10. Нам пропонується жити на вищому рівні, але не з меншою інтенсивністю: «Життя розвивається, коли передається іншим, і слабне в ізольованості та комфорті. Дійсно, найбільше насолоджуються життям ті, які залишають безпечний берег і з ентузіазмом передають життя іншим»⁴. Коли Церква закликає до євангелізації, то тільки показує християнам справжній динамізм реалізації особистості: «Тут ми відкриваємо інший суттєвий закон існування: життя розвивається і дозріває в міру того, як дарує себе іншим. Це і є місія»⁵. І тому євангелізатор не повинен мати похоронний вираз обличчя. Давайте відновлювати й підсилювати запал, цю «солодку й підбадьорливу радість євангелізації, навіть тоді, коли треба сіяти в сльозах [...] Щоб сьогоднішній світ, який шукає іноді з тривою, іноді з надією, міг отримати Добру Новину не від сумних, млявих, нетерплячих і занепокоєних євангелізаторів, а від слуг Євангелія, які випромінюють релігійний запал, які вже отримали радість Христа»⁶.

Вічна новизна

11. Відновлене проголошення пропонує вірним, також літеплим і непрактикуючим, нову радість віри і плідну євангелізацію. Насправді основна думка і суть проголошення завжди та сама: Бог, який об'явив свою велику любов у померлому й воскреслому Христові. Він постійно відновлює своїх вірних незалежно від їх віку, «відновлюють сили, немов орел, здіймають крила, біжать, не знають втоми, ідуть уперед, не знемагають» (Іс. 40, 31). Христос – «євангеліє вічне» (Одк. 14, 6), і «учора й сьогодні – той самий навіки» (Євр. 13, 8), але його багатство і краса невичерпні. Він завжди молодий, Він постійне джерело новизни. Церква не перестає дивуватися «глибині багатства, мудрості і знання Божого!» (Рим. 11, 33). Святий Йоан від Хреста сказав: «Насиченість Божої мудрості й знань така глибока й об'ємна, що, скільки би душа звідти не черпала, все одно може черпати набагато більше»⁷. А святий Іринеї пише: «Христос приніс з собою усе нове»⁸. Своєю новизною Він завжди може відновити наше життя і наше суспільство, і християнське проголошення не втрачає своєї новизни навіть у часи темряви й занепаду Церкви. Ісус Христос може також поламати нудні схеми, в які ми його прагнемо заховати, і здивувати нас своєю постійною божественною креативністю. Кожного разу, коли прагнемо повернутися до джерела і припасти до первинної свіжості Євангелія, з'являються нові шляхи, креативні методи, інші форми вираження, більш вимовні символи, слова з новим значенням для сучасного світу. Практично будь-яка автентична євангелізаційна діяльність є завжди «ною».

12. І хоч ця місія вимагає повної віддачі з нашого боку, то буде помилкою вважати її індивідуальною героїчною працею, бо це передусім праця Ісуса, незалежно від того, що ми можемо відкрити і зрозуміти. Ісус є «першим і

⁴ V Генеральна Конференція Єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 360.

⁵ Там само.

⁶ Павло VI, Апостольська Адгортація *Evangelii nuntiandi* (8 грудня 1975), 80: AAS 68 (1976), 75.

⁷ Духовна пісня, 36, 10.

⁸ *Adversus haereses, IV, c. 34, n. 1*: PG 7, 1083: «Omnem novitatem attulit, semetipsum afferens».

найбільшим євангелізатором»⁹. У будь-якій євангелізаційній діяльності ініціатива завжди належить Богові, який покликав нас до співпраці й стимулює силою Духа. Справжня новизна – це та, яку сам Бог хоче таїнственно створити, яку Він надихає, провокує, спрямовує і супроводжує у тисячі способів. Усією своєю діяльністю Церква повинна постійно показувати, що ініціатива належить Богові, «бо він перший полюбив нас» (1 *Йо.* 4, 19) і тільки «Бог зрощує» (1 *Кор.* 3, 7). Це переконання дає нам можливість зберігати радість у виконанні дуже вимогливих завдань, які є для нас викликом і ангажують усе наше життя. Бог вимагає від нас усього і дає нам усе.

13. Новизна місії – це не викорінення, не забуття живої історії, яка нас зустрічає і спрямовує вперед. Пам'ять – це такий вимір нашої віри, який можемо назвати «двотеромічним» – за аналогією до пам'яті Ізраїля. Ісус залишає нам Євхаристію як щоденну пам'ять Церкви, яка за кожним разом вводить нас глибше в Пасху (див. *Лк.* 22, 19). Радість євангелізації завжди сяє на фоні вдячної пам'яті: це благодать, про яку ми повинні просити. Апостоли завжди пам'ятали ту мить, коли Ісус торкнувся їхніх сердець: «Було ж близько десятої години» (*Йо.* 1, 39). Пам'ять уприсутнює, разом з Ісусом, «велику хмару свідків» (*Євр.* 12, 1). Серед них виділяються ті, які в особливий спосіб допомагали зростати радості нашої віри: «Пам'ятайте про наставників ваших, які звіщали вам слово Боже» (*Євр.* 13, 7). Іноді це прості й близькі люди, які втаємничили нас у життя вірою: «Пригадую собі ту щирю віру, що у тобі, яка перш була вселилась у твою бабусю Лоїду та у твою матір Евніку» (2 *Тим.* 1, 5). Віруючий по своїй суті – це «той, хто пам'ятає».

III. Нова євангелізація для передачі віри

14. Слухаючи Святого Духа, який допомагає нам спільно розпізнавати знаки часу, у днях 7-28 жовтня 2012 року відбулася XIII Генеральна Звичайна Асамблея Синоду Єпископів на тему *Нова євангелізація для передачі християнської віри*. Синод нагадав, що нова євангелізація закликає всіх і здійснюється головно у трьох середовищах¹⁰. Першим середовищем займається *звичайне душпастирство*, «натхнене вогнем Святого Духа – щоб запалити серця вірних, які активні в житті спільноти і в Господній день збираються разом, щоб споживати Слово і Хліб вічного життя»¹¹. До цього середовища зараховуємо також вірних, які зберігають міцну й щирю католицьку віру, виражаючи її у різний спосіб, але не беруть участь у церковному культі систематично. Це душпастирство орієнтоване на розвиток вірних, щоб на Божу любов вони відповідали щораз краще і всім своїм життям.

Друге середовище – «охрещені, які не виконують вимог Таїнства Хрещення»¹², серця яких не належать Церкві і які вже не досвідчують радості віри. Церква як турботлива мати старається, щоб вони зазнали навернення, яке відродить радість віри і бажання взяти на себе обов'язок жити по Євангелію.

⁹ Павло VI, Апостольська Адгортація *Evangelii nuntiandi* (8 грудня 1975), 7: AAS 68 (1976), 9.

¹⁰ Див. *Propositio* 7.

¹¹ Бенедикт XVI, *Гомілія на закриття XIII Генеральної Асамблеї Синоду Єпископів* (28 жовтня 2012): AAS 104 (2012), 890.

¹² *Там само*.

Насамкінець слід відмітити, що євангелізація суттєво з'єднана з проголошенням Євангелія тим, які *не знають Ісуса Христа або постійно його відкидають*. Багато людей шукають Ісуса таємно, спонукані тугою по ньому, навіть у країнах з древньою християнською традицією. Всі вони мають право почути Євангеліє. Християнський обов'язок – проголошувати Євангеліє усім без винятку, і не як накладання нових обов'язків, а як ділення радістю, як відкривання нових прекрасних горизонтів, як запрошення на бажаний бенкет. Церква зростає не через прозелітизм, а «через привабливість»¹³.

15. Йоан Павло II просив, щоб ми визнали, що «необхідно плекати гарячу ревність у проголошенні Євангелія» тим, які далеко від Христа, «бо це є *першочерговим завданням Церкви*»¹⁴. Місіонерська діяльність «для Церкви сьогодні є *найбільшим викликом*»¹⁵, і «місіонерська справа повинна бути на *першому місці*»¹⁶. Що би сталося, якщо би ми з усією відповідальністю прийняли ці слова? Ми би просто визнали, що місіонерська активність є *парадигмою для усіх діл Церкви*. Продовжуючи цю думку, латиноамериканські єпископи заявили, що вже «не можемо залишатися спокійними і пасивно чекати в наших храмах»¹⁷, а необхідно переходити «від традиційного душпастирства до виразно місіонерського»¹⁸. Це завдання надалі залишається джерелом найбільшої радості для Церкви: «Отак, кажу вам, що на небі буде більша радість над одним грішником, що кається, ніж над дев'ятдесят дев'ятьма праведниками, що їм не треба покаєння» (Лк. 15, 7).

Зміст і границі цієї Адгортації

16. Я з радістю прийняв прохання Отців синоду написати цю Адгортацію¹⁹. Разом з цим приймаю багатство синодальних опрацювань. Я також радився з різними людьми, і маю намір поділитися побоюваннями, які мене непокоять у цей конкретний період євангелізаційної діяльності Церкви. Євангелізація у сучасному світі заторкує багато тем, які тут можна обговорювати. Але я не буду зачіпати численні питання, які повинні бути предметом старанного і поглибленого вивчення. Також вважаю, що від папського навчання не можна очікувати остаточної й повної відповіді на всі проблеми Церкви й світу. Папі не доцільно підміняти помісні єпископати і розпізнавати всі проблеми, які виникають на їхніх територіях. У цьому сенсі я відчуваю необхідність рухатися в напрямку оздоровлюючої «децентралізації».

17. Тут я пропоную деякі напрямні, які можуть надихати й направляти всю Церкву на новому етапі євангелізації, сповненої ревності й динамізму. У цих рамках і на основі вчення Догматичної Конституції *Lumen Gentium* я вирішив, серед інших тем, затриматися довше біля наступних питань:

¹³ Бенедикт XVI, *Гомілія з нагоди відкриття V Генеральної Конференції Єпископів Латинської Америки і Карибів у храмі «La Aparecida»* (13 травня 2007): AAS 99 (2007), 437.

¹⁴ Енцикліка *Redemptoris missio* (7 грудня 1990), 34: AAS 83 (1991), 280.

¹⁵ *Там само*, 40: AAS 83 (1991), 287.

¹⁶ *Там само*, 86: AAS 83 (1991), 333.

¹⁷ V Генеральна Конференція Єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 548.

¹⁸ *Там само*, 370.

¹⁹ Див. *Propositio* 1.

- a) Реформа Церкви, яка стає на місійний шлях.
- b) Спокуси тих, які займаються пасторальною справою.
- c) Церква як увесь Божий Люд, який євангелізує.
- d) Гомілія і її приготування.
- e) Соціальна інтеграція бідних.
- f) Мир і діалог у суспільстві.
- g) Духовні мотивації для місіонерської справи.

18. Я висвітлив ці теми ширше, що, можливо, виглядає як перебільшення. Але не з наміром представити цілий трактат, а щоб показати важливий практичний вплив цих пунктів на актуальні завдання Церкви. Вони допоможуть накреслити конкретну форму євангелізації, яку я прошу втілювати *в будь-які починання*. Отож, у такий спосіб можемо радісно приймати серед буденних обов'язків напуття Божого Слова: «Радуйтеся завжди у Господі; знову кажу: Радуйтеся!» (Фил. 4, 4).

I. МІСІОНЕРСЬКА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦЕРКВИ [19-49]

19. Євангелізація виконує місіонерське доручення Ісуса: «Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи: хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа; навчаючи їх берегти все, що я вам заповідав. Отож я з вами по всі дні аж до кінця віку» (Мт. 28, 19-20). У цих віршах описано момент, коли Воскреслий посилає учнів проповідувати Євангеліє завжди і всюди – щоб віра в Нього дійшла до всіх закутків землі.

1. «ВИХІД» ЦЕРКВИ [20-24]

20. Боже Слово постійно показує динамізм «виходу», який Бог хоче розбудити в своїх визнавачах. Авраам прийняв заклик вирушити до нової землі (пор. Бут. 12, 1-3). Мойсей почув Божий голос: «Іди ж, оце пошлю тебе» (Вих. 3, 10), і приведи людей до обіцяної землі (див. Вих. 3, 17). До Єремії Бог говорить: «до всіх, до кого я пошлю тебе, ти підеш» (Єр. 1, 7). Сьогодні Ісусовий заклик «Ідіть» постійно створює нові сценарії та виклики для євангелізаційної місії Церкви, і всі ми покликані до нового «виходу» на місії. Кожний християнин і кожна спільнота повинні розпізнавати дороги, які їм вказує Господь, але всіх нас Він запрошує прийняти цей заклик: вийти з власного вигідного життя і відважитися йти у всі закутки, де необхідне світло Євангелія.

21. Радість Євангелія, яка наповнює життя спільноти учнів, – місіонерська радість. Її досвідчують сімдесят два учні, які повертаються з місії, наповнені радістю (див. Лк. 10, 17). Її досвідчує Ісус, коли, зворушений радістю у Святому Духові, прославляє Отця за те, що його об'явлення можуть розуміти вбогі й маленькі (див. Лк. 10, 21). Її досвідчують перші конвертити, які наворачтаються під впливом проповідування апостолів, здивовані, бо «кожний чув, як вони говорили його мовою» (Ді. 2, 6) у день П'ятидесятниці. Ця радість є знаком, що Євангеліє проголошувалося і проголошування було плідним. Але воно завжди має динаміку «виходу» і дару: вийти з себе, йти і завжди сіяти наново, завжди ще далі. Господь говорить: «Ходімо деінде, у сусідні села, щоб і там проповідувати, бо я на те й прийшов» (Мк. 1, 38). Коли зерно вже засіяне в якомусь місці, то Ісус не

залишається там, щоб краще щось пояснити чи вчинити там ще якісь чуда, а під дією Святого Духа йде до інших сіл.

22. Слово має в собі потенціал, який неможливо передбачити. Євангеліє говорить про зерно, яке, якщо вже засіяне в землю, росте само навіть тоді, коли сіяч спить (див. *Мк.* 4, 26-29). Церква повинна прийняти незабгненну свободу Слова, яка по своєму ефективна і виражається у різноманітних формах, які перевищують нашу здатність передбачати і ламають наші стереотипи.

23. Єдність Церкви з Ісусом – це єдність спільної дороги, а сопричастя «приймає форму суттєво місіонерського сопричастя»²⁰. Сьогодні дуже важливо, щоб Церква, вірна своєму Вчителю, вийшла проголошувати Євангеліє всьому світові, у будь-яких обставинах, не вагаючись, охоче і безстрашно. Радість Євангелія для всіх людей, нікого позбавити її не можна. І так ангел проголошує її вифлеємським пастухам: «Не бійтесь, бо я звіщаю вам велику радість, що буде радістю всього народу» (*Лк.* 2, 10). *Одкровення* говорить, що «євангеліє вічне благовістити тим, що живуть на землі і всякому народові і племені і язичку і людності» (*Одк.* 14, 6).

Взяти ініціативу (primerear), приєднатися, супроводжувати, принести плід і святкувати

24. Церква, яка виходить, – це спільнота учнів-місіонерів, які беруть ініціативу (*primerear*), приєднуються, супроводжують, приносять плоди і святкують. «*Primerear*» – пробачте мені цей неологізм. Спільнота євангелізаторів знає, що це Господь взяв ініціативу в свої руки, випередив (*primereado*) нас в любові (див. 1 *Йо.* 4, 10); і тому спільнота знає, як рухатися вперед, як відважно розпочинати, як вийти на пошуки, як знайти тих, хто далеко, і як на перехрестях доріг запрошувати тих, які перебувають на дні суспільства. Така спільнота живе невичерпним бажанням проявляти милосердя – плід досвідчення безмежного милосердя Отця і його проникаючої сили. Давайте трошки відважніше брати ініціативу! Завдяки їй Церква зможе «приєднатися». Ісус обмив ноги своїм учням. Господь приєднується і приєднує своїх учнів, клякаючи перед ними, щоб обмити їм ноги. Але потім говорить: «щасливі будете, коли так чинитимете» (*Йо.* 13, 17). Спільнота євангелізаторів приєднується до щоденного життя інших ділами і жестами, скорочує відстань, похиляється аж до приниження – якщо є така необхідність – і приймає людське життя, торкаючи терпляче тіло Христа в людях. У такий спосіб євангелізатори мають «запах овець», і вівці слухають їх голос. Отже, спільнота євангелізаторів готова «супроводжувати». Супроводжує людство у всіх процесах, навіть найважчих і довгочасних. Вміє довго чекати і знає, що таке апостольська витривалість. Євангелізація дуже терпелива і уникає порушення своїх границь. Вірна дарам Господа, вміє також «принести плід». Спільнота євангелізаторів завжди дуже уважна до плодів праці, бо Господь хоче, щоб вона була плідною. Вона піклується пшеницею і не втрачає спокою через кукіль. Сіяч, бачачи серед колосся пшениці кукіль, не лементує і не панікує, а знаходить спосіб втілити Слово в конкретну ситуацію і видати плід нового життя, навіть якщо він буде виглядати недосконалим і недозрілим. Учень здатний віддати своє життя аж до мученицької

²⁰ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Christifideles laici* (30 грудня 1988), 32: AAS 81 (1989), 451.

смерті як свідчення про Ісуса Христа, але він мріє не про те, щоб наживати собі ворогів, а щоб Слово було прийняте і проявило свою спасительну і оновлюючу силу. Насамкінець, радісна спільнота євангелізаторів завжди вміє «святкувати». Відмічає і святкує кожну маленьку перемогу, кожний крок в євангелізації. Радісна євангелізація стає красою літургії серед щоденної потреби ділитися добром. Церква євангелізує і євангелізується красою літургії, яка є святкуванням євангелізаційної діяльності та джерелом відновленого стимулу до жертвності.

2. ДУШПАСТИРСТВО І НАВЕРНЕННЯ [25-33]

25. Я розумію, що сьогодні документам не надають такого значення, як у минулі часи, і про них швидко забувають. Проте, наголошую, що те, що я тут хочу висловити, має програмне значення і важливі наслідки. Надіюся, що всі спільноти застосовуватимуть необхідні засоби для того, щоб просуватися дорогою пасторального і місіонерського навернення, яке не може залишатися без змін у такому стані. «Звичайне адміністрування» вже не придатне²¹. Переходимо в усіх закутках землі в «стан безперервної місії»²².

26. Павло VI заохочував розширити заклик до відновлення і рішуче наголошував, що звертається не тільки до окремих індивідів, а й до всієї Церкви. Пригадаймо цей пам'ятний текст, який ще не втратив своєї сили інтерпелювати: «Церква повинна поглиблювати свідомість себе самої, повинна медитувати над своєю таїною [...] З цієї просвіченої та дієвої свідомості випливає мимовільне бажання порівняти ідеальний образ Церкви – як Христос її бачив, бажав, любив як свою святу й непорочну Обручницю (див. *Еф.* 5, 27) – з реальним обличчям сьогоднішньої Церкви [...] Звідси виникає щире і нетерпляче прагнення відновлення, а саме: виправити недоліки, які свідомість показує і відображає як у іспиті совісті, дивлячись в дзеркало і порівнюючи себе зі зразком, залишеним нам Ісусом»²³.

II Ватиканський Собор представив навернення Церкви як відкритість для постійної реформи себе самої з вірності Ісусові Христові: «Кожне відновлення Церкви полягає головно у кращій вірності своєму покликанню [...] Христос закликає Церкву-прочанку до постійної реформи, яка їй, як людській і земній організації, завжди необхідна»²⁴.

Існують церковні структури, які можуть гальмувати євангелізаційний динамізм, а добрі структури служать тільки тоді, коли їх анімує, підтримує і оцінює життя. Без нового життя і автентичного євангельського духу, без «вірності Церкви своєму покликанню» кожна нова структура швидко деградує.

Термінова віднова Церкви

27. Мрію про місіонерський вибір, здатний все змінити, – щоб звичаї, стиль життя, розклад занять, мова і всі церковні структури стали знаряддями, придатними

²¹ V Генеральна Конференція Єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 201.

²² Там само, 551.

²³ Павло VI, Енцикліка *Ecclesiam suam* (6 серпня 1964), 3: AAS 56 (1964), 611-612.

²⁴ II Ватиканський Собор, Декрет *Unitatis redintegratio*, про екуменізм, 6.

більше для євангелізації сучасного світу, ніж для самозбереження. Реформу структур, яка вимагає пасторального навернення, слід розуміти тільки в цьому значенні: докласти зусиль, щоб усі вони стали більш місіонерськими, щоб звичайна пасторальна праця у всіх своїх формах була більш експансивною і більш відкритою, щоб збуджувала в пасторальних працівниках постійну готовність до «виходу» і, таким чином, сприяла позитивній відповіді з боку тих, кому Ісус пропонує свою дружбу. Йоан Павло II говорив єпископам Океанії, що «будь-яке відновлення в лоні Церкви повинно поставити собі за мету місію – щоб не стати жертвою якоїсь форми замкнення в собі»²⁵.

28. Парафія ще не віджила себе; саме завдяки великій еластичності вона може приймати різні форми, які вимагають від пароха і спільноти місіонерської покори і креативності. Хоч вона і не єдина євангелізаційна організація, але якщо здатна постійно реформувати себе і адаптовуватись, то і надалі буде «тою самою Церквою, яка живе в домівках своїх синів і дочок»²⁶. Це передбачає, що вона дійсно буде в контакті з сім'ями і з життям народу, а не перетвориться на малорухливу структуру, відділену від люду, або на групу вибраних, які займаються тільки собою. Парафія – це форма присутності Церкви на даній території, середовище, в якому слухають Слово, в якому розвивається християнське життя, місце для діалогу, для проповіді, для діл милосердя, для поклоніння і здійснення релігійного культу²⁷. За посередництвом усієї своєї діяльності парафія надихає і приготує своїх членів для євангелізаційної праці²⁸. Вона є спільнотою спільнот, святинєю, куди спрагли приходять втамувати спрагу і йти далі, центром, який постійно посиляє місіонерів. Але слід признати, що заклик до ревізії і відновлення парафій ще не дав достатніх результатів для того, щоб вони наблизились до людей, щоб стали середовищем живого сопричастя й участі вірних та щоб повністю переорієнтувалися на місіонерську діяльність.

29. Інші церковні організації, традиційні й малі спільноти, релігійні рухи й різноманітні асоціації, які Святий Дух породжує для євангелізації всіх середовищ і верств суспільства – також скарб Церкви. Вони часто приносять новий євангелізаційний запал і здатність до діалогу зі світом – що відновлює Церкву. Але для них було би дуже добре не втрачати зв'язку з багатою реальністю місцевої парафії й охоче інтегруватися в органічну пасторальну працю помісної Церкви²⁹. Завдяки такій інтеграції вони уникнуть зосередження тільки на одному аспекті Євангелія і Церкви і не перетворяться на кочівників без коріння.

30. Кожна помісна Церква – частина Вселенської Церкви під керівництвом свого єпископа – також покликана до місіонерського навернення. Вона є основним об'єктом євангелізації³⁰, бо є конкретним вираженням єдиної Церкви в конкретному місці світу, і в ній «дійсно перебуває і діє Єдина, Свята, Соборна і Апостольська

²⁵ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Ecclesia in Oceania* (22 листопада 2001), 19: AAS 94 (2002), 390.

²⁶ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Christifideles laici* (30 грудня 1988), 26: AAS 81 (1989), 438.

²⁷ Див. *Propositio* 26.

²⁸ Див. *Propositio* 44.

²⁹ Див. *Propositio* 26.

³⁰ Див. *Propositio* 41.

Церква Христа»³¹. Ця Церква втілена в конкретну місцевість, забезпечена усіма засобами для спасіння, даними Христом, але має місцеві особливості. Її радість проповідувати Ісуса Христа виражається як у турботі нести добру новину в інші місцевості, які перебувають у більшій нужді, так і в постійному виході на периферії власної території або до нових соціокультурних середовищ³². Вона старається завжди бути там, де найбільше бракує світла і життя Воскреслого³³. Щоб цей місіонерський імпульс ставав щораз інтенсивнішим, жертівнішим і пліднішим, заохочую кожну помісну Церкву розпочати сміливий процес розпізнавання, очищення і реформування.

31. Єпископ завжди повинен розпалювати місіонерське сопричастя в своїй єпархії, наслідуючи ідеал перших християнських спільнот, в яких громада вірних мала одне серце й одну душу (див. *Ді.* 4, 32). І тому часом він стане попереду, щоб показувати дорогу і підтримувати надію в народі, іншим разом він стане просто посеред народу – близький і милосердний, а в деяких ситуаціях він повинен йти позаду, щоб допомагати відсталим і, головним чином, тому, що отара має нюх і сама може знайти нові шляхи. Розвиваючи динамічне, відкрите і місіонерське сопричастя, він повинен стимулювати формування механізмів участі, запропонованих *Кодексом Канонічного Права*³⁴, й інших форм пасторального діалогу, і піклуватися ними, бажаючи вислухати кожного, а не тільки тих, які леститимуть йому. Але метою цих форм участі буде, головним чином, не створення церковних структур, а місіонерська мрія дійти до кожного.

32. Оскільки я покликаний жити так, як напоумляю жити інших, то також мушу думати про навернення папства. Як Єпископ Риму, я повинен бути відкритим для пропозицій щодо виконання мого служіння, щоб воно щораз краще відповідало задумам Ісуса Христа і актуальним потребам євангелізації. Папа Йоан Павло II просив допомогти знайти «таку форму виконання примату, яка би була відкритою для нових ситуацій, але жодним чином не відкидала нічого суттєвого зі своєї місії»³⁵. Тут мало що змінилося. Папство і центральні структури Вселенської Церкви також повинні прислуховуватись до закликів до пасторального навернення. II Ватиканський Собор ствердив, що Конференції єпископату, по аналогії до древніх патріархатів, можуть «внести великий вклад і плідно працювати, щоб дух колегіальності знайшов конкретне застосування»³⁶. Але це бажання не здійснилося повністю, бо ще недостатньо з'ясовано статус Конференцій єпископату, який би надавав їм права як суб'єктам з конкретними повноваженнями, включно з автентичним авторитетом у доктринальних питаннях³⁷. Надмірна централізація, замість того, щоб допомагати, ще більше ускладнює життя Церкви і гальмує її місіонерський динамізм.

³¹ II Ватиканський Собор. Декрет *Christus Dominus*, про пастирський уряд єпископів у Церкві, 11.

³² Див. Бенедикт XVI, *Промова до учасників Конгресу з нагоди 40-ї річниці Декрету Ad Gentes* (11 березня 2006): AAS 98 (2006), 337.

³³ Див. *Propositio* 42.

³⁴ Див. сс. 460-468; 492-502; 511-514; 536-537.

³⁵ Енцикліка *Ut unum sint* (25 травня 1995), 95: AAS 87 (1995), 977-978.

³⁶ II Ватиканський Собор, Догматична Конституція *Lumen gentium*, про Церкву, 23.

³⁷ Див. Йоан Павло II, *Motu proprio Apostolos suos* (21 травня 1998): AAS 90 (1998), 641-658.

33. Місіонерське душпастирство намагається відмовитися від вигідного критерію душпастирського розпізнавання, що «так робилося завжди». Заохочую всіх сміливо і креативно переосмислювати цілі, структури, стилі й методи євангелізації своїх спільнот. Мета, поставлена без відповідних спільних пошуків засобів для її осягнення, приречена перетворитися на чисту фантазію. Заохочую всіх жертвовно, сміливо, без обмежень і побоювань застосовувати директиви цього документу. Важливо, щоб не йти поодинці, а завжди розраховувати на братів і особливо на провід єпископів, при мудрому і реалістичному душпастирському розпізнаванні.

3. СЕРЦЕВИНА ЄВАНГЕЛІЯ [34-39]

34. Якщо маємо намір робити все в місіонерському руслі, то це стосується також і способу переказу послання. У сучасному світі швидка комунікація і селективний відбір інформації зацікавленими ЗМІ піддають послання великому ризику спотворення і редукції до деяких вторинних аспектів. І тому деякі питання морального навчання Церкви позбавляють контексту, який надає їм сенсу. Найбільша проблема виникає тоді, коли проголошене послання ототожнюють з вторинними аспектами, які, хоч і важливі, але самі не виражають суті Ісусового послання. Отож треба бути реалістами й не очікувати, що слухачі знають увесь контекст даної теми або можуть наші слова поєднати з серцевиною Євангелія, яка надає їм значення, краси й привабливості.

35. Душпастирство в місіонерському руслі не одержиме хаотичним переказуванням безлічі доктрин, та ще й силою і впертістю. Якщо усвідомимо душпастирську мету і приймемо місіонерський стиль діяльності, щоб дійти до всіх без винятку, то проголошення зосередиться на суттєвому, на найкрасивішому, на найбільшому, на найпривабливішому і водночас на самому необхідному. Воно стане простішим, але не втратить через це своєї глибини й правди, а стане переконливішим і виразнішим.

36. Всі об'явлені правди походять з того самого божественного джерела, і в них треба вірити однаково, але деякі з них важливіші, бо краще виражають суть Євангелія. У цій фундаментальній серцевині сяє *краса спасительної любові Бога, об'явлена у розп'ятому й воскреслому Ісусі Христі*. У цьому сенсі II Ватиканський Собор пояснив, що «існує певний лад, тобто ієрархія правд католицької науки, тому що різний їхній зв'язок з основами християнської віри»³⁸. Це стосується як догм віри, так і всієї доктрини Церкви, включно з моральною доктриною.

37. Св. Фома Аквінський навчав, що моральна доктрина Церкви також має *ієрархію* чеснот і дій, які з них походять³⁹. Найважливішою є «віра, чинна любов'ю» (Гал. 5, 6). Діла любові щодо ближнього – найдосконаліше зовнішнє вираження внутрішньої благодаті Святого Духа: «Перевага нового закону полягає в благодаті Святого Духа, яка виражається у вірі, яка діє через любов»⁴⁰. І пояснює, що у відношенні до зовнішніх діл милосердя є найбільшою з усіх чеснот: «Саме по собі милосердя є найбільшою чеснотою, бо йому притаманно дбати про інших і, що

³⁸ II Ватиканський Собор, Декрет *Unitatis redintegratio*, про єкуменізм, 11.

³⁹ Див. *Summa Theologiae* I-II, q. 66, art. 4-6.

⁴⁰ *Summa Theologiae* I-II, q. 108, art. 1.

більше, допомагати їм у біді. А це ознака вищості, й тому милосердя є Божим атрибутом, в якому Божа всемогутність проявляється найбільше»⁴¹.

38. Важливо зробити пасторальні висновки з навчання Собору, яке містить древнє переконання Церкви. Передовсім слід сказати, що в проголошенні Євангелія необхідно дотримуватись відповідних пропорцій. Це помітно у тому, як часто піднімаються деякі теми і на чому наголошує проповідь. Наприклад, якщо парох упродовж літургійного року говорить десять разів про поміркованість і тільки два чи три рази про любов і справедливість, то створюється диспропорція і на задній план відходять саме ті чесноти, які повинні бути найчастіше присутніми в проповідях й у катехизах. Це саме діється тоді, коли про закон говориться більше, ніж про благодать, про Церкву більше, ніж про Ісуса Христа, про Папу більше, ніж про Боже Слово.

39. Подібно тому, як між чеснотами існує органічна єдність, яка не дозволяє усунути якусь з них з християнського ідеалу, так само не можна заперечувати жодну правду віри. Не можна спотворювати інтегральну єдність Євангелія. Крім того кожна правду зрозуміємо краще у її відношенні до гармонійної єдності християнського послання. У цьому контексті всі правди важливі й освітлюють одна одну. Якщо проповідання вірне Євангелію, то дуже виразно видно пріоритетність деяких правд, отож стає ясно, що християнське моральне проповідання не є етикою стоїків, є чимсь більшим, ніж аскетика, не є звичайною практичною філософією, ані каталогом гріхів і провин. Євангеліє запрошує нас, перш за все, відповісти Богові, який нас любить і спасає: впізнавати Його в інших людях, виходити зі свого простору і шукати добра для всіх. Цим запрошенням не можна нехтувати в жодних обставинах! Усі чесноти служать цій відповіді любові. Якщо це запрошення не буде промовистим і привабливим, то моральна будова Церкви ризикує перетворитися на фортецю з картону, і це для нас найбільша загроза. Бо вже не буде проголошуватись Євангеліє, а тільки деякі доктринальні чи моральні норми, вибрані згідно з окресленими ідеологічними міркуваннями. Послання може втратити свою свіжість і «запах Євангелія».

4. МІСІЯ, ВТІЛЕНА В ЛЮДСЬКІ ОБМЕЖЕННЯ [40-45]

40. Церква, учениця-місіонерка, повинна розвивати пояснення об'явленого Слова і розуміння правди. Завдання екзегетів і богословів: допомагати їй, щоб «визрівала думка Церкви»⁴². Інші наукові дисципліни роблять це в інший спосіб. Наприклад, Йоан Павло II сказав, маючи на увазі суспільні науки, що Церква уважно слідкує за їхнім доробком, «щоб брати звідти конкретні вказівки, які би допомагали їй виконувати Учительський уряд»⁴³. Окрім того в лоні Церкви є багато питань, які дуже відкрито досліджуються і обговорюються. Якщо різні філософські,

⁴¹ *Summa Theologiae* II-II, q. 30, art. 4. Див. там само q. 30, art. 4, ad 1: «Ми почитаємо Бога зовнішніми жертвами й дарами не для Нього, а для нас самих і для ближніх. Йому не потрібні наші жертви, але Він хоче, щоб ми їх склали ради нашої побожності й ради ближнього. І тому милосердя, яке допомагає іншим у біді, є жертвою, яка для Нього наймиліша, бо найкраще служить добру ближнього».

⁴² II Ватиканський Собор, Догматична Конституція *Dei Verbum*, про Боже Об'явлення, 12.

⁴³ *Motu proprio Socialium Scientiarum* (1 січня 1994): AAS 86 (1994), 209.

богословські й пасторальні напрямки будуть відкритими для дії Святого Духа, який їх гармонізує з пошаною і любов'ю, то вони можуть допомогти краще пояснювати багатий скарб Слова і тим самим спричинитися до розвитку Церкви. Тим, які мріють про монолітну доктрину, яку повинні захищати всі й у всіх без винятку обставинах, це може видаватися помилкою, яка веде до непорозумінь. Але правда в тому, що ця різноманітність допомагає краще виражати й розвивати різні аспекти невичерпного багатства Євангелія⁴⁴.

41. У той самий час величезні й швидкі зміни в культурі вимагають від нас постійно звертати увагу на те, як виразити споконвічні правди мовою, здатною передати їх постійну новизну. Бо в дипозиті християнської доктрини «суть – це одне, а спосіб її вираження – це щось інше»⁴⁵. Часом, слухаючи суто традиційну мову, вірні, з огляду на мову, якою спілкуються і яку розуміють, сприймають Євангеліє Ісуса Христа в спотвореному виді. Маючи святий намір навчити їх правди про Бога і про людину, часом даємо їм фальшивого бога чи фальшивий ідеал людини, який не є християнським. У такий спосіб ми залишаємось вірними якимсь формулюванням, але не передаємо суті. Це найбільший ризик. Пам'ятаймо, що «може бути багато форм вираження правди, і їх необхідно оновлювати для того, щоб передати сучасній людині незмінну суть євангельського послання»⁴⁶.

42. Якщо ми дійсно прагнемо, щоб усі краще розуміли і приймали красу Євангелія, то вищесказане має велике значення. Звичайно, що ми ніколи не зможемо зробити так, щоб усі легко розуміли і з радістю цінити навчання Церкви. Віра завжди позначена якимсь аспектом хреста, якоюсь неясністю, яка, однак, не зменшує її притягальну силу. Є речі, які можна зрозуміти й оцінити тільки завдяки цій притягальній силі, яка є сестрою любові й існує поза сферою зрозумілих доказів і аргументів. І тому слід пам'ятати, що будь-яке навчання повинно відбуватися через євангелізаційну поставу, яка пробуджує і притягує серце через близькість, любов і свідчення.

43. У процесі постійного розпізнавання Церква може дійти висновку, що деякі її звичаї не походять безпосередньо з серцевини Євангелія. Деякі з них глибоко вкорінені в історію, але сьогодні їх пояснюють інакше і не сприймають належним чином. Вони можуть бути чудовими, але вже не служать проповіді Євангелія. Не біймося їх переосмислювати. Так само існують церковні норми й заповіді, які могли бути дуже ефективними в інші епохи, але тепер вже на мають тієї виховної сили, щоб бути дорогою життя. Св. Фома Аквінський наголошував, що Христос і апостоли дали Божому народові «мало»⁴⁷ заповідей. Цитуючи св. Августина,

⁴⁴ Св. Фома Аквінський підкреслював, що множинність і різноманітність «походить із наміру першого рушія», який хотів, щоб «те, чого бракує одній речі для вираження божественної доброти, було доповнене в інших речах», бо його доброту «одне творіння не здатне виразити відповідним чином» (*Summa Theologiae* I, q. 47, art. 1). І тому ми повинні помічати відмінності між речами і численні зв'язки між ними (див. *Summa Theologiae* I, q. 47, art. 2, ad 1; q. 47, art. 3). З подібних міркувань ми повинні слухати і доповнювати один одного у частковому сприйнятті дійсності та Євангелія.

⁴⁵ Йоан XXIII, Промова під час урочистого відкриття II Ватиканського Собору (11 жовтня 1962): AAS 54 (1962), 792: «*Est enim aliud ipsum depositum fidei, seu veritates, quae veneranda doctrina nostra continentur, aliud modus, quo eaedem enuntiantur*».

⁴⁶ Йоан Павло II, Енцикліка *Ut unum sint* (25 травня 1995), 19: AAS 87 (1995), 933.

⁴⁷ *Summa Theologiae* I-II, q. 107, art. 4.

перестерігав, що заповіді, додані Церквою пізніше, слід застосовувати помірковано, «щоб не обтяжувати життя вірних» і не перетворити нашу релігію у форму неволі, бо «Боже милосердя хотіло, щоб вона була релігією вільних людей»⁴⁸. Ця пересторога, написана сотні років тому, дуже важлива й сьогодні. Вона повинна бути одним з критеріїв, які слід розглядати, думаючи про реформу Церкви і її проповідування, здатне дійти до кожного.

44. З другого боку, як пастирі, так і вірні, які супроводжують своїх братів у вірі або на дорозі до Бога, повинні завжди пам'ятати дуже ясне навчання *Катехизму Католицької Церкви*: «Осудність і відповідальність за вчинок можуть бути зменшені або й скасовані через незнання, неуважність, насильство, страх, звички, непомірковані прив'язаності та інші психічні чи суспільні чинники»⁴⁹.

І тому, не применшуючи цінність євангельського ідеалу, їх необхідно супроводжувати з милосердям і терпеливістю на всіх можливих етапах людського розвитку, які будуються день за днем⁵⁰. Священикам нагадую, що сповідальниця повинна бути не камерою тортур, а місцем Божого милосердя, яке нас стимулює до добра. Один маленький крок серед великих людських обмежень може подобатися Богові більше, ніж правильне зовнішнє життя без зіткнення із значними труднощами. Втіха й принада спасительної любові Бога, яка таїнственно діє в кожній душі, незважаючи на її вади й падіння, повинна торкнутися кожного.

45. Бачимо, що євангелізаційна місія здійснюється в межах конкретної мови й даних обставин. Вона завжди шукає кращих способів проголошення Євангелія в конкретних умовах, не відступаючи від правди, добра і світла, які може принести тоді, коли неможлива досконалість. Місіонерське серце усвідомлює ці обмеження і «Для слабких я став як слабкий [...] Для всіх я став усім» (1 Кор. 9, 22). Воно ніколи не зачинається, ніколи не шукає власну безпеку, ніколи не вибирає глухий самозахист; розуміє, що мусить зростати в розумінні Євангелія і в розпізнаванні стежин Святого Духа, і тому не відмовляється від можливого добра, навіть якщо ризикує забруднитися вуличним болотом.

5. МАТИ З ВІДЧИНЕНИМ СЕРЦЕМ [46-49]

46. Церква, яка «виходить», це Церква з відчиненими дверима. Вийти до інших, аби дійти до периферії людського суспільства, не означає бігти в світ куди-будь і безрозсудно. Дуже часто краще стишити ходу, відкинути набік неспокій, дивитися людям в очі й слухати їх, відкласти нагальні справи й бути разом з тими, які залишилися на узбіччі дороги. Часом Церква подібна до батька блудного сина, який залишає двері відчиненими, щоб син, коли повернеться, міг відразу ввійти.

47. Церква покликана бути домом Отця з завжди відчиненими дверима. Конкретним вираженням цього будуть церкви по всьому світі з завжди відчиненими дверима, щоб кожний, хто прийде шукати Бога, ведений Святим Духом, не зіткнувся з холодом зачинених дверей. Але існують й інші двері, які також не можна зачиняти. Кожна людина у якийсь спосіб може брати участь у церковному житті й належати

⁴⁸ Там само

⁴⁹ N. 1735.

⁵⁰ Див. Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Familiaris consortio* (22 листопада 1981), 34: AAS 74 (1982), 123.

до спільноти; також двері таїнств не можна зачиняти з будь-яких мотивів. Це стосується передовсім таїнства Хрещення, яке само по собі є «дверима». Євхаристія, хоча є повнотою сакраментального життя, не є нагородою для досконалих, а шляхетними ліками і поживою для слабких⁵¹. Таке розуміння тягне за собою пасторальні наслідки, міркувати над якими ми повинні розторопно і відважно. Дуже часто ми поводимось як контролери благодаті, а не як ті, які допомагають її отримати. Але Церква – не митниця, а батьківський дім, де є місце для кожного, яким би не було його життя.

48. Якщо вся Церква прийме цей місіонерський динамізм, то мусить дійти до всіх без винятку. Але до кого спочатку? Євангеліє виразно вказує: спочатку не до друзів і багатих знайомих, а до вбогих і хворих, до знедолених і забутих, до тих, які «не мають, чим тобі відплатити» (Лк. 14, 14). Жодні сумніви та інтерпретації не можуть послабили це дуже ясне послання. Сьогодні й завжди «вбогі є упривілейованими адресатами Євангелія»⁵², і безкорислива євангелізація вбогих є знаком Царства, з яким прийшов Ісус. Необхідно заявити без усяких викрутасів, що наша віра нероздільно з'єднана з убогими. Ніколи не залишаймо їх напризволяще.

49. Виходімо, виходімо офірувати всім життя Ісуса Христа. Повторюю тут для всієї Церкви те, що багато разів говорив священикам і мирянам в Буенос-Айрес: віддаю перевагу постраждалій, зраненій і брудній Церкві на вулицях над хворою через свою замкнутість і комфортність Церквою, яка чіпляється за власну безпеку. Не хочу Церкви, яка заклопотана тим, щоб бути в центрі, а потім зачиняється в інтригах настирливості й бюрократії. Якщо щось повинно нас дійсно хвилювати й непокоїти нашу совість, то тільки факт, що стільки наших братів живуть без сили, без світла і без втіхи, які дає дружба з Ісусом Христом, без спільної віри, яка їх підтримує, без перспективи сенсу й життя. Надіюся, що нами буде керувати не страх зробити помилку, а страх зачинитися в своїх структурах, які дають фальшиве почуття безпеки, в нормах, які перетворюють нас у невблаганних суддів, у звичаях, які нас заспокоюють, у той час як довкола голодують люди й Ісус невтомно повторює: «Дайте ви їм їсти» (Мк. 6, 37).

II. В КРИЗІ СПІЛЬНОТНИХ ОBOB'ЯЗКІВ [50-144]

50. Перед тим, як говорити про деякі фундаментальні питання, пов'язані з євангелізацією, слід коротко пригадати обставини, в яких ми живемо і працюємо. Сьогодні багато говорять про «надмірне діагностування», яке не завжди супроводжується пропозиціями, які можуть вирішити проблему і які дійсно можливо застосувати. З другого боку, нам не допоможе суто соціологічний підхід,

⁵¹ Див. Св. Амвросій, *De Sacramentis*, IV, 6, 28: PL 16, 464: «Мушу приймати Його завжди, бо завжди пробачає мені мої гріхи. Якщо грішу постійно, то постійно мушу приймати ліки»; там само, IV, 5, 24: PL 16, 463: «Ті, які їли манну, померли; тим, які споживатимуть це тіло, відпустяться їхні гріхи»; Св. Кирило Єрусалимський, *In Joh. Evang.* IV, 2: PG 73, 584-585: «Я дослідив себе і вважаю себе негідним. Тому, хто так говорить, відповідаю: А коли будеш гідним? Коли станеш перед Христом? Якщо твої гріхи заважають тобі наблизитися до Нього і якщо ніколи не перестанеш падати – хто знає свої гріхи? – говорить псалом, то не отримаєш освячення, яке дає вічне життя».

⁵² Бенедикт XVI, *Промова з нагоди зустрічі з єпископами Бразилії в Катедрі св. Павла, Бразилія* (11 травня 2007), 3: AAS 99 (2007), 428.

який претендує охопити всю дійсність гіпотетично нейтральною і асептичною методологією. Хочу запропонувати *євангельське розпізнавання*. Це бачення учня-місіонера, яке «живиться світлом і силою Святого Духа»⁵³.

51. Представити детальний і повний аналіз сучасної дійсності не є завданням Папи, але заохочую всі спільноти до «завжди невсипущої здатності вивчати знаки часу»⁵⁴. Йдеться про велику відповідальність, бо якщо не знайдемо вирішення деяких проблем сьогодення, то можуть звільнитися процеси дегуманізації, які буде важко повернути назад. Необхідно вяснити, що може бути плодом Царства і що порушує Божі плани. Це означає не тільки розпізнавати та інтерпретувати порухи, нав'язані добрим і злим духами, а – що є вирішальним – приймати порухи, нав'язані добрим духом, і відкидати порухи, нав'язані злим духом. Зрозуміло, що беру до уваги різні опрацювання як Учительського Уряду Церкви, так і регіональних та національних єпископатів. У цій Адгортації маю намір коротко зупинитися, з душпастирської позиції, на деяких аспектах реальності, які можуть загальмувати чи послабити динаміку місіонерської віднови Церкви, бо вони або стосуються життя і гідності Божого Люду, або впливають на суб'єкти, які безпосередньо належать до церковних структур і займаються євангелізацією.

1. ДЕЯКІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ [52-75]

52. Людство переживає сьогодні історичний перелом, який можемо бачити в прогресі, зробленому в різних галузях науки. Слід хвалити успіхи, які покращують людське життя, наприклад, в сфері охорони здоров'я, освіти та комунікації. Попри це мусимо пам'ятати, що більшість людей нашої епохи живуть, перебиваючись сяк-так з дня на день, що веде до згубних наслідків. Збільшуються деякі патології. Страх і розпач опановують серця багатьох людей, навіть у багатих країнах. Радість від життя часто згасає, брак пошани і насилля зростають, нерівність стає щораз очевиднішою. Необхідно боротися, щоб жити, і часто – щоб жити без достатньої пошани для своєї гідності. Ці епохальні зміни були спричинені великими якісними, кількісними, швидкими і кумулятивними стрибками, які відбуваються в науковому прогресі, новими технологіями і їх швидким впровадженням у різні сфери природи й життя. Живемо в епоху знань та інформації – джерела нових форм влади, часто анонімної.

«Ні» економіці виключення

53. Подібно до того, як заповідь «не вбий» ставить виразну границю для захисту людського життя, так сьогодні мусимо сказати «“ні” економіці виключення і соціальній нерівності». Така економіка вбиває. Не може так бути, щоб у новинах не повідомляли про факт, що на вулиці від холоду померла стара людина, натомість повідомляють про падіння на біржі на два відсотки. Це виключення. Не можна далі толерувати факт, що викидається їжа, у той час як люди страждають від голоду. Це соціальна нерівність. Сьогодні у всьому діє закон суперництва і право

⁵³ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Pastores dabo vobis* (25 березня 1992), 10: AAS 84 (1992), 673.

⁵⁴ Павло VI, Енцикліка *Ecclesiam suam* (6 серпня 1964), 19: AAS 56 (1964), 632.

найсильнішого, який пожирає найслабшого, внаслідок чого широкі маси населення вважають себе виключеними з суспільства і маргінальними: без праці, без надії, у безвихідній ситуації. До самої людини ставляться як до товару, який можна використати й потім викинути. Ми започаткували культуру «відкинення», яка сьогодні поширюється. Вже йдеться не тільки про явище експлуатації та гноблення, а про щось нове: через виключення була вражена в самому корені приналежність до суспільства, в якому ми живемо. Йдеться не про перебування на дні суспільства, на його периферії чи позбавлення прав, а про перебування поза суспільством. Виключені не «експлуатовані», а викинуті як «непотріб».

54. У цьому контексті дехто ще захищає теорії «зменшення податку на більший дохід», за якими стоїть переконання, що економічний ріст, якому сприяє вільний ринок, сам по собі призведе до більшої рівноправності та соціальної інтеграції в світі. Ця думка, яка ніколи не була підтверджена фактами, виражає примітивну й наївну віру у доброту тих, які мають економічну владу, і у канонізовані механізми домінуючої економічної системи. А тим часом виключені далі чекають. Щоб підтримувати стиль життя, який виключає інших, або щоб захоплюватися цим егоїстичним ідеалом, розвинулася загальна байдужість. Майже несвідомо ми стаємо нездатними співчувати зойкам інших людей, вже не плачемо, бачачи їхню біду, і не хочемо їм допомагати, ніби за це відповідаємо не ми, а хтось інший. Культура добробуту знечулює, втрачаємо спокій, якщо ринок пропонує щось, чого ще не маємо, в той час як усі людські долі, поламани безнадією, видаються звичайним явищем, яке нас взагалі не турбує.

«Ні» новому ідопоклонству грошей

55. Одна з причин такого стану речей: відношення до грошей, бо вже спокійно приймаємо їхнє панування над нами в суспільстві. Економічна криза, яку переживаємо, відвертає нашу увагу від причини цієї кризи – глибокої антропологічної кризи: заперечення першості людської особи! Ми створили нових ідолів. Поклоніння золотому тільцеві (див. *Вих.* 32, 1-35) знайшло нову і нелюдську форму в поклонінні грошам і в диктатурі економіки без людського обличчя і без дійсно людської мети. Світова криза, яка б'є по фінансах і економіці, показує свою нестабільність і, понад усе, великі недоліки в антропологічному напрямку, який редукує людину лише до однієї з її потреб: до споживання.

56. У той час як доходи невеликої групи людей стрімко зростають, більшість населення постійно віддаляється від добробуту щасливої меншості. Ця диспропорція походить від ідеологій, які захищають абсолютну автономність ринку і фінансових махінацій. Тому вони заперечують право контролю з боку держави, яка відповідає за загальне добро. Встановлюється нова невидима диктатура, у деяких випадках віртуальна, яка в односторонньому порядку і безжалісно вводить свої закони і правила. Окрім того, борги і все, що з ними пов'язане, віддаляють країни від реалізації реальних можливостей їхніх економік, а їх громадян – від реальної купівельної спроможності. До цього всього додається розгалужена корупція і егоїстична несплата податків у світовому масштабі. Жадоба влади і багатства не знає меж. У цій системі, яка намагається підпорядкувати все отриманню більших

зисків, усе слабке, як зовнішнє середовище, залишається беззахисним перед інтересами обожнюваного ринку, які перетворюються в абсолютну норму.

«Ні» грошам, які панують замість служити

57. За такою поставою приховується заперечення етики і заперечення Бога. Зазвичай на етику дивляться з певною зневажливою погордою. Вона вважається непродуктивною, занадто гуманістичною, бо релятивізує гроші та владу. Її сприймають як загрозу, бо вона осуджує маніпулювання людиною і деградацію особи. В остаточному розрахунку етика скеровує до Бога, який очікує зобов'язуючої відповіді, яка виходить поза категорії ринку. Якщо така постава абсолютизується, то Бога сприймають як неконтрольованого, невігідного, навіть небезпечного, бо Він кличе людину до повної реалізації та незалежності від будь-якого виду рабства. Не ідеологізована етика дає можливість досягнути рівновагу і більш людський соціальний устрій. У цьому сенсі заохочую експертів у фінансових справах і керівників держав поміркувати над словами одного древнього мудреця: «Не ділитися з бідними своїм багатством означає окрадати їх і позбавляти життя. Багатство, яким володіємо, – не наше, а їхнє»⁵⁵.

58. Фінансова реформа, яка не ігнорує етику, вимагала би радикальної зміни постави з боку політичних лідерів, яких я заохочую прийняти цей виклик з рішучістю і далекоглядним баченням, не ігноруючи, що само собою зрозуміло, особливостей кожної ситуації. Гроші повинні служити, а не керувати! Папа любить усіх, багатих і бідних, але має обов'язок в імені Христа нагадувати, що багаті повинні допомагати бідним, поважати їх і підтримувати. Заохочую вас до безкорисливої солідарності та повернення економіки й фінансової системи до етики на користь людині.

«Ні» соціальній нерівності, яка викликає насильство

59. Сьогодні часто чуємо заклики до більшої безпеки. Але допоки не позбудемося виключення і нерівності в суспільстві та між різними народами, не можливо буде викоринити насильство. У насильстві звинувачують бідних людей і найбідніші народи, але без рівних можливостей різноманітні форми агресії та війни знайдуть родючу землю і рано чи пізно станеться вибух. Якщо локальна, національна чи світова спільнота залишає частину себе самої на периферії, то жодні політичні програми, жодні силові чи миротворчі структури не зможуть запевнити тривалий мир. Це діється не тільки тому, що нерівність провокує насилля виключених із суспільства, а тому, що соціальна та економічна система несправедлива в своїх основах. Подібно до того, як добро прагне ділитися собою, так і згода на зло, тобто несправедливість, прагне поширювати свою нищівну силу й мовчки підкопувати основи будь-якої соціополітичної системи, якою би міцною вона не виглядала. Якщо кожна дія має наслідки, то зло, закладене в структури суспільства, завжди має потенціал розкладу і смерті. Від зла, міцно закладеного в несправедливі соціальні структури, не можемо очікувати кращого майбутнього. Ми

⁵⁵ Св. Йоан Золотоустий, *Гомілія про Лазаря*, II, 6: PG 48, 992D.

знаходимося далеко від так званого «кінця історії», бо умови для стійкого і мирного розвитку ще адекватно не виражені й не реалізовані.

60. Структури сучасної економіки пропагують надмірне споживання, але нестримне споживацтво, поєднане з соціальною нерівністю, нищить суспільство подвійно. У такий спосіб соціальна нерівність рано чи пізно породжує насильство, яке гонка озброєнь не може зупинити й ніколи не зупинить. Це тільки обманює тих, які шукають більшої безпеки в світі, так ніби сьогодні ми не знаємо, що озброєння і придушення спротиву не вирішує проблем, а створює нові й ще гірші конфлікти. Дехто просто отримує задоволення, звинувачуючи в своїх нещастях убогих і вбогі країни, приводячи необґрунтовані узагальнення, і прагне вирішити проблему «освітою», яка їх заспокоїть і перетворить на домашніх і нешкідливих істот. Але це ще більше дратує, якщо виключені з суспільства бачать, як розростається соціальний рак – корупція, яка глибоко закорінилась у багатьох країнах: в їхніх керівництвах, ділових сферах, різних структурах – незалежно від політичної ідеології керівників держав.

Деякі виклики культури

61. Євангелізуємо також тоді, коли пробуємо відповісти на різні виклики, які можуть з'явитися⁵⁶. Часом вони проявляються у справжніх атаках на релігійну свободу або в нових формах переслідування християн, які в деяких країнах досягнули небезпечного рівня ненависті та насильства. У багатьох місцях скоріше йдеться про поширення релятивістської байдужості, поєднаної з розчаруванням і кризою ідеологій, що відбувається як реакція на те, що вважається тоталітарним. Це шкодить не тільки Церкві, а й суспільству в цілому. Розуміємо, що культура, в якій кожний бажає володіти власною суб'єктивною правдою, утруднює громадянам участь у спільному проекті, який виходить поза особисті інтереси й прагнення.

62. У домінуючій культурі перше місце займає те, що зовнішнє, близьке, видиме, швидке, поверхнєве, провізорне. Дійсне поступається місцем ілюзорному. У багатьох країнах глобалізація спричинила пришвидшене знищення культурних коренів та інвазію елементів інших культур, розвинутих економічно, але ослаблених етично. Це саме озвучили різні Синоди єпископів на різних континентах. Наприклад, кілька років тому єпископи Африки, звертаючись до Енцикліки *Sollicitudo rei socialis*, відмічали, що вже багато разів країни Африки пробували перетворити у звичайні «деталі механізму, шестерні великої машини. Це також часто стосується засобів масової інформації, якими керують переважно з північної півкулі, тому вони не завжди беруть до уваги пріоритети й проблеми цих країн і не шанують їх культурну фізіономію»⁵⁷. Також єпископи Азії «наголошували на зовнішніх впливах на азійські культури. Внаслідок впливу засобів масової інформації з'являються нові форми поведінки [...] Отож, негативні аспекти засобів масової інформації та індустрії розваг загрожують традиційним цінностям»⁵⁸.

⁵⁶ Див. *Propositio* 13.

⁵⁷ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Ecclesia in Africa* (14 вересня 1995), 52: AAS 88 (1996), 32-33; Енцикліка *Sollicitudo rei socialis* (30 грудня 1987), 22: AAS 80 (1988), 539.

⁵⁸ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Ecclesia in Asia* (6 листопада 1999), 7: AAS 92 (2000), 458.

63. Сьогодні католицька віра багатьох людей піддається випробовуванню з боку нових релігійних рухів, одні з яких мають фундаменталістські тенденції, інші пропонують духовність без Бога. З одного боку, це результат людської реакції на матеріалістське, споживацьке та індивідуалістське суспільство, з другого боку – експлуатація бідних людей, які живуть на периферіях і в убогих зонах, дуже страждають і шукають швидких рішень для своїх проблем. Ці релігійні рухи, які характеризуються субтельним прониканням, намагаються заповнити в домінуючій індивідуалістській культурі вакуум, залишений секуляристським раціоналізмом. Окрім того слід признати: якщо частина охрещених не відчуває своєї приналежності до Церкви, то це спричинене структурами і байдужою атмосферою деяких наших парафій і спільнот, а також бюрократичним ставленням до простих і складних проблем людського життя. У багатьох місцях адміністративний підхід домінує над пасторальним, а уділення Таїнств відбувається без інших форм євангелізації.

64. Секуляризація намагається звести віру і Церкву до приватної і внутрішньої справи. Що більше, заперечуючи будь-яку трансцендентність, вона спричинила щораз зростаюче спотворення етики, послаблення відчуття особистого і колективного гріха і прогресуючий релятивізм, що призводить до загальної дезорієнтації, особливо в періоди дозрівання і юності, які дуже вразливі до змін. Єпископи США слушно відмітили, що, у той час, як Церква наполягає на існуванні об'єктивних моральних норм, обов'язкових для всіх, «дехто називає таке вчення несправедливим, тобто суперечним з основними правами людини. Такі аргументи походять, як правило, з певної форми морального релятивізму, яка поєднана, не без проблем, з вірою в абсолютні права індивіда. З цієї точки зору Церква нібито створює особливі упередження і втручається в свободу індивіда»⁵⁹. Ми живемо в інформаційному суспільстві, яке постачає нас усякою інформацією без селекції на важливу й другорядну, і врешті-решт це доводить нас до жахливої поверховності в питаннях моралі. І тому нам потрібна освіта, яка вчитиме мислити критично й запропонує шляхи дозрівання у розумінні цінностей.

65. Незважаючи на весь наступ секуляризму, який опановує суспільство, у багатьох країнах – навіть тих, де християн мало – Католицька Церква в очах публічної думки є вірогідною інституцією, якій можна довіряти в справах солідарності й опіки над найбільш потребуючими. Неодноразово Церква була посередницею у вирішенні проблем, які загрожували миру, згоді, зовнішньому середовищу, охороні життя, людським і громадянським правам тощо. А який вклад католицьких шкіл і університетів у всьому світі! Дуже добре, що так є. Але нам важко показати, що коли займаємось іншими питаннями, які публічна думка акцептує менше, то залишаємось вірними тим самим переконанням щодо гідності людини й загального добра.

66. Родина переживає глибоку культурну кризу – як і всі спільноти і соціальні зв'язки. У випадку родини крихітність зв'язків є особливо небезпечною, бо йдеться про основну клітину суспільного організму, про місце, де вчимося жити з іншими, відмінними від нас, і належати іншим, і де батьки передають дітям віру. Існують тенденції бачити в подружжі тільки форму емоційного задоволення, яке можна формувати і модифікувати у будь-який спосіб – в залежності від чуттєвості кожної

⁵⁹ Конференція католицьких єпископів США, *Душпастирство осіб із гомосексуальними схильностями: душпастирські вказівки* (2006), 17.

пари. Але невід'ємний вклад подружжя в суспільство перевершує рівень емоційності та мінливих потреб подружніх пар. Французькі єпископи навчають, що подружжя постає не «з тимчасового почуття закоханості, а з глибини обов'язків, які пара бере на себе, стаючи одним цілим»⁶⁰.

67. Постмодерний і глобалістичний індивідуалізм сприяє стилеві життя, який послаблює зростання і стабільність міжлюдських взаємин і деформує родинні стосунки. Душпастирська праця повинна ще краще показати, що зв'язок з нашим Отцем вимагає і заохочує до сопричастя, яке зцілює, оживляє і підсилює міжлюдські взаємини. У той час як у світі, особливо в деяких країнах, знову виникають у різних формах війни та конфлікти, ми, християни, наполягаємо на необхідності шанувати іншу людину, лікувати рани, будувати мости, зміцнювати зв'язки і допомагати «носити тягарі один одного» (Гал. 6, 2). З другого боку, сьогодні постають різні організації для захисту прав людини і досягнення шляхетних цілей. У такий спосіб проявляється бажання багатьох громадян брати участь у соціальному й культурному поступі.

Виклик інкультурації віри

68. Християнська основа деяких народів – особливо західних – жива реальність. Там знаходимо – особливо серед найбільш потребуючих – моральні резерви, які зберігають цінності автентичного християнського гуманізму. Споглядаючи реальність очима віри, не можемо не бачити те, що сіє Святий Дух. Ми би сумнівались у вільну й щедрю дію Святого Духа, якщо би вважали, що там, де велика частина населення прийняла Хрещення і виражає свою віру й братерську солідарність у різноманітний спосіб, нема автентичних християнських цінностей. Тут треба побачити більше, ніж тільки «зерна Слова», бо йдеться про автентичну католицьку віру з власними способами її вираження і приналежності до Церкви. Не слід ігнорувати величезного значення культури, позначеної вірою, бо ця євангелізована культура, незважаючи на свої обмеження, має набагато більше ресурсів, ніж тільки сума окремих віруючих перед лицем наступу актуального секуляризму. Євангелізована народна культура має цінності віри і солідарності, які можуть спричинити розвиток суспільства у сфері справедливості й віри, й володіє особливою мудрістю, яку слід визнати з вдячністю.

69. Є нагальна потреба євангелізувати культури – щоб інкультурувати Євангеліє. У країнах з католицькою традицією це означає: супроводжувати, піклуватися і зміцнювати багатство, яке вже існує, у країнах з іншими релігійними традиціями та у глибоко секуляризованих країнах це означає: забезпечити нові процеси євангелізації культури, навіть якщо вони вимагають довгострокових проєктів. Проте слід пам'ятати, що завжди йдеться про поклик до зростання. Кожна культура і кожна соціальна група потребують очищення і дозрівання. У випадку культур католицьких народів мусимо визнати деякі слабкості, які ще потрібно лікувати Євангелієм: чоловічий шовінізм, алкоголізм, насильство у сім'ї, несистематична участь у Євхаристії, фаталістичні вірування та забобонність, які

⁶⁰ Конференція єпископів Франції. Рада Родина і Суспільство, *Розширити подружжя на осіб однієї статі? Розпочнемо дебату!* (28 вересня 2012).

ведуть до ворожіння тощо. Але саме народна побожність є найкращим вихідним пунктом для зцілення і звільнення від них.

70. Правдою є також і те, що часто більше наголошується на зовнішніх традиційних формах окремих груп або на уявних приватних об'явленнях, які абсолютизуються, а не на християнській побожності. Існує святенницьке християнство, властиве індивідуалістському і сентиментальному переживанню віри, яке насправді не відповідає автентичній «народній побожності». Дехто сприяє цьому, не турбуючись соціальними наслідками і формацією вірних, а в деяких випадках – для отримання матеріальної вигоди або влади над людьми. Також не можемо ігнорувати того, що в останні десятиліття у католицькому люді виникла тріщина у передачі християнської віри з покоління в покоління. Безсумнівно, що багато людей розчаровані й вже не ототожнюють себе з католицькою традицією, збільшується кількість батьків, які вже не хрестять своїх дітей і не вчать їх молитися, частина католиків переходить до інших конфесій. Ось деякі причини цієї тріщини: відсутність діалогу в родині, вплив засобів масової інформації, релятивістський суб'єктивізм, нестримане споживацтво, яке стимулює ринок, відсутність душпастирської праці серед найубогіших, відсутність доброзичливості в наших закладах, труднощі в поверненні до містичної вірності віри в культурі релігійного плюралізму.

Виклики урбаністичної культури

71. Новий Єрусалим, святе Місто (див. *Одк.* 21, 2-4) – мета, до якої прямує все людство. Цікаво, що Об'явлення говорить, що повнота людської природи та історії реалізується в місті. Необхідно глянути на місто споглядальним поглядом, тобто поглядом віри, який знаходить Бога в будинках, на вулицях і на площах. Бог допомагає індивідам і групам, які щиро шукають опору і сенс свого життя. Він живе серед громадян, плекаючи солідарність, братерство, бажання добра, правду, справедливість. Божу присутність не треба створювати, тільки відкривати, знаходити. Бог не ховається від тих, які шукають Його щирим серцем, навіть якщо чинять це напوماцки, розсіяно і помиляючись.

72. У містах релігійність виражається у різних стилях життя, у звичаях, пов'язаних з відчуттям часу, місця й людських взаємин – що відрізняє жителів міст від сільського населення. Дуже часто щоденне життя в містах – боротьба за виживання, в якій приховується глибокий сенс екзистенції, який містить також сильні релігійні почуття. Ми повинні споглядати це життя, щоб дійти до діалогу, подібного до діалогу між Господом і самарянкою біля колодязя, до якого вона прийшла втамувати спрагу (див. *Йо.* 4, 7-26).

73. Нові культури постійно народжуються у цих величезних скупченнях людей, в яких християни вже не є промоторами чи генераторами сенсу, а самі отримують від них нові мови, символи, послання і парадигми, які пропонують нові життєві орієнтири, часто суперечні з Євангелієм Ісуса. У містах пульсує і розвивається незнана раніше культура. Синод констатував, що сьогодні зміни в цих великих скупченнях людей і культура, яку вони створюють, є упривілейованим місцем для

нової євангелізації⁶¹. Це вимагає створення для молитви і спілкування місць з новими характеристиками, більш привабливих і значущих для мешканців міст. Сільське середовище, під впливом засобів масової інформації, також піддається цим культурним змінам і змінює стиль життя.

74. Необхідна нова євангелізація, яка освітить нові способи зв'язку з Богом, з іншими людьми, з зовнішнім середовищем, яка відродить фундаментальні цінності. Необхідно дійти туди, де формуються нові наративи та парадигми, принести Слово Ісуса до самих глибин душі міста. Не можна забувати, що місто – багатокультурне середовище. У великих містах можна побачити розгалужену павутину, через яку групи осіб обмінюються подібними мріями й уявленнями про життя, і так постають нові соціальні групи, культурні території та невидимі міста. Зазвичай різні культури співіснують, але часто застосовують сегрегацію та насильство. Церква покликана допомагати у важкому діалозі. З другого боку, є громадяни, які володіють засобами, необхідними для розвитку особистого і сімейного життя, але також є багато «не-громадян», «напів-громадян» і «урбаністичні рештки». Місто створює стан постійної амбівалентності, бо, надаючи одним громадянам безмежні можливості, у той самий час породжує численні труднощі для всебічного розвитку багатьох інших громадян. Такі протиріччя викликають болючі страждання. У багатьох частинах світу міста стають сценою масових протестів, де тисячі жителів добиваються свободи, участі в суспільному житті, справедливості, висувають різні вимоги, які, якщо не будуть прийняті належним чином, неможливо буде придушити силою.

75. Необхідно пам'ятати, що в містах легко розвивається торгівля наркотиками і людьми, надуживання і експлуатація неповнолітніх, нехтування перестарілими і хворими, різні форми корупції й злочинів. У той самий час те, що може бути місцем зустрічі та солідарності, часто перетворюється на місце втечі та взаємної недовіри. Будинки і дільниці будуються більше для того, щоб ізолювати й захистити, а не для того, щоб єднати й інтегрувати. Проголошення Євангелія буде основою для відновлення гідності людського життя у таких обставинах, бо Ісус хоче дати містам життя в надмірі (див. *Йо.* 10, 10). Пропонований Євангелієм інтегральний і повний сенс людського життя є найкращими ліками від хвороб міста, але необхідно усвідомлювати, що однорідний і негнучкий стиль євангелізації для цього не підходить. Але жити повнотою людської природи і ввійти в серцевину викликів як зачину свідчення в будь-якій культурі, в будь-якому місті чинить християнина кращим і збагачує місто.

2. СПОКУСИ ПАСТОРАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ [76-109]

76. Я дуже вдячний усім, хто працює в Церкві. Я не хочу тут описувати працю всіх, хто працює в пасторальній сфері, – від єпископів і до тих, хто виконує просту й малознану церковну роботу, а хотів би поміркувати про виклики, з якими всі вони зустрічаються у сьогоднішній глобалізованій культурі. Ради справедливості передовсім слід сказати, що вклад Церкви у сьогоднішньому світі дуже великий. Наш біль і сором за гріхи деяких членів Церкви і за власні гріхи не повинні позбавляти нас пам'яті про те, скільки християн віддають своє життя з любові:

⁶¹ Див. *Propositio* 25.

допомагають багатьом людям лікуватися або вмирати в мирі в убогих лікарнях, допомагають особам, зневоленим різними узалежненнями, в найубогіших закутках земної кулі, присвячують своє життя вихованню дітей і молоді, опікуються самотніми перестарілими людьми, намагаються переказувати християнські цінності в ворожих середовищах або посвячують своє життя у інші способи, які показують безмірну любов до людства, якою нас надихнув Бог, який став людиною. Дякую за чудовий приклад, який мені дає багато християн, які з радістю жертвують своє життя і час. Це свідчення дає мені багато і підтримує моє бажання долати свій егоїзм і ангажуватися більше.

77. Незважаючи на це, всі ми, як діти цієї епохи, у якийсь спосіб підпадаємо під вплив актуальної глобалізованої культури, яка, показуючи нам цінності й нові можливості, водночас може обмежувати, узалежнювати і шкодити нам. Признаю, що ми повинні створити місця, в яких буде можливо мотивувати й оздоровлювати пасторальних працівників, «місця для відновлення власної віри в розп'ятого і воскреслого Христа, де можна ділитися глибокими особистими питаннями і щоденними турботами, робити глибоке розпізнавання на основі євангельських критеріїв свого життя й досвіду, щоби спрямовувати до добра й краси індивідуальні та групові вибори»⁶². Водночас хочу звернути увагу на деякі спокуси, на які сьогодні наражаються пасторальні працівники.

«Так» виклику місіонерської духовності

78. Сьогодні можна зауважити в багатьох пасторальних працівників, включаючи богопосвячених, надмірну турботу про власний простір свободи й відпочинку, що призводить до того, що працю вважають додатком до життя, а не частиною власної тотожності. Водночас духовне життя ототожнюється з деякими релігійними переживаннями, які дають деяке полегшення, але не розпалюють до зустрічі з іншими людьми, до заангажування, до євангелізаційного пориву. Внаслідок чого можна зауважити в багатьох євангелізаторів, навіть якщо вони є людьми молитви, надмірний *індивідуалізм*, *кризу тотожності* й *згасання ревності*. Це три зла, які себе взаємно підтримують.

79. Часом засоби масової інформації та деякі середовища інтелектуалів озвучують виразну недовіру до послання Церкви і деяке розчарування. Внаслідок цього у багатьох пасторальних працівників, навіть якщо вони й люди молитви, розвивається своєрідний комплекс неповноцінності, який спонукає їх релятивізувати або приховувати свою християнську тотожність і переконання. У такий спосіб виникає зворотня реакція, бо їх не радує те, ким вони є і що роблять, не ототожнюють себе з євангелізаційною місією, що ослаблює їхнє заангажування. Закінчується тим, що придушують місіонерську радість різновидом obsesії, щоб бути такими, як усі, й мати те, що мають інші. Тому євангелізаційну працю виконують насилу, докладають малих зусиль й присвячують мало часу.

80. У пасторальних працівників розвивається, незалежно від форми їхньої духовності та способу мислення, релятивізм, набагато небезпечніший від доктринального релятивізму. Він стосується найглибших і щирих виборів, які

⁶² Католицька акція Італії, *Послання XVI Національної Асамблеї до Церкви і до країни* (8 травня 2011).

детермінують стиль життя. Цей практичний релятивізм полягає у тому, щоб діяти так, ніби Бог не існує, приймати рішення так, ніби нема вбогих, мріяти так, ніби нема інших людей, працювати так, ніби нема тих, які не отримали Євангеліє. Слід відмітити, що ті, які позірно мають солідні доктринальні та духовні переконання, часто ведуть стиль життя, спрямований до матеріального благополуччя, до отримання влади чи людської слави будь-якою ціною, замість того, щоб віддавати своє життя іншим у місіонерській праці. Не дозволюмо позбавити себе місіонерського ентузіазму!

«Ні» егоїстичній ацедії

81. Сьогодні, коли ми більше потребуємо місіонерського динамізму, який принесе у світ сіль і світло, багато мирян боїться, що їх хтось запросить до апостольської праці, і втікають від будь-яких зобов'язань, які можуть забрати в них вільний час. Сьогодні, наприклад, дуже важко знайти вишколених катехитів, готових працювати в парафії довший час. Але часом це саме діється із священиками, які з одержимістю піклуються про свій вільний час. Часто це відбувається тому, що особи настійно відчують потребу зберігати простір своєї автономності так, ніби євангелізаційна праця була небезпечною отрутою, а не радісною відповіддю на любов Бога, який кличе нас до місії й чинить досконалыми та плідними. Деякі особи відмовляються повністю засмакувати місіонерську працю і занурюються в паралізуючу ацедію.

82. Проблема не завжди полягає в надмірі активності, а передовсім в активності, яка переживається погано, без відповідних мотивацій, без духовності, яка її насичує і чинить бажаною. Як наслідок, праця дуже втомлює і часом спричинює хворобу. Йдеться не про радісну втому, а про напружену, важку, незадоволену й тому не акцептовану. Ця пасторальна ацедія може мати різні причини. Деякі піддаються їй тому, що снують нереальні плани й не живуть бажаннями, які легко можуть реалізувати. Інші тому, що не акцептують важку еволюцію процесів і хочуть, щоб усе падало з неба. Ще інші тому, що прив'язуються до деяких проектів чи мрій, створених їхнім марнославством. Ще інші тому, що втратили справжній контакт з людьми в деперсоналізованій пасторальній праці, бо звертали більше уваги на структуру, ніж на людей, й тому «карта дороги» їх захоплювала більше, ніж сама дорога. Ще інші піддаються ацедії тому, що не вміють чекати і прагнуть панувати над ритмом життя. Нетерпляче прагнення сучасного світу отримати результати негайно призводить до того, що пасторальним працівникам важко толерувати якісь протиріччя, явну поразку, критику, страждання.

83. У такий спосіб виникає найбільша небезпека, якою «є сірий прагматизм щоденного життя Церкви, коли все йде ніби нормально, але насправді віра виснажується і нікчемніє»⁶³. Розвивається психологія гробу, яка поступово

⁶³ Й. Рацінгер, *Актуальний стан віри і теології*. Конференція під час зустрічі Голів Єпископських Комісій Латинської Америки у питаннях доктрини віри, яка відбулася у Гвадалахарі, Мексика, 1996. Оpubлікована в *L'Osservatore Romano*, 1 листопада 1996; цитована в: V Загальна Конференція єпископів Латинської Америки і Караїбів, *Documento di Aparecida* (29 червня 2007), 12.

перетворює християн в музейних мумій. Розчаровані реальністю, Церквою і собою, вони живуть у постійній спокусі піддатися елейному смуткові, позбавленому надії, який опановує серце як «найдорогоцінніший еліксир диявола»⁶⁴. Покликані просвічувати й давати життя, врешті-решт вони захоплюються речами, які породжують темряву, нудьгу і послаблюють апостольський динамізм. З огляду на все це, дозволю собі наголосити: Не дозволюмо окрадати себе з євангелізаційної радості!

«Ні» безплідному песимізму

84. Ніщо і ніхто не зможе в нас відібрати радість Євангелія (див. *Йо.* 16, 22). Гріхи сучасного світу і Церкви не можуть бути виправданням для зменшення нашого заангажування і ревності. Сприймаймо їх як виклик до зростання. Щобільше, погляд віри здатний розпізнати світло, яке Святий Дух завжди запалює серед темряви, не забуваючи, що «де збільшився гріх, там перевершила ласка» (*Рим.* 5, 20). Наша віра повинна помітити вино, в яке може перемінитись вода, і виявити пшеницю посеред куколю. Через п'ятдесят років після II Ватиканського Собору, навіть якщо і відчуваємо біль через біди нашої епохи і зовсім не впадаємо в наївний оптимізм, більший реалізм не означає меншої довіри до Святого Духа і меншої щедрості. У цьому контексті можемо згадати слова Йоана XXIII, сказані пам'ятного дня 11 жовтня 1962: «Часом до наших вух доходять і заподіюють душевний біль інсинуації деяких осіб, які, хоч і палають ревністю, але їм бракує розсудливості й виваженого судження. В сучасному світі вони бачать тільки зловживання і руїну [...] Нам здається, що мусимо відмежуватися від цих пророків нещастя, привчених завжди віщувати катастрофу, ніби кінець світу вже близько. У даний історичний момент Провидіння веде нас до нового порядку людських взаємин, які через працю самих людей і виходячи поза їхні очікування прямують до сповнення вищих і неочікуваних планів; де все, і навіть ворожнеча між людьми, служить для більшого добра Церкви»⁶⁵.

85. Однією з найбільших спокус, яка душить запал і відвагу, є відчуття поразки, яка робить нас жалюгідними і розчарованими песимістами з кислими фізіономіями. Не можна розпочинати битву, якщо нема віри в перемогу. Хто розпочинає без віри, вже наполовину зазнав поразки і закопав свої таланти. Навіть із болісним усвідомленням своїх слабкостей потрібно йти вперед і не піддаватися, пам'ятаючи, що Господь сказав святому Павлові: «Досить тобі моєї благодаті, бо моя сила виявляється в безсиллі» (*2 Кор.* 12, 9). Християнський тріумф завжди є хрестом, але хрестом, який водночас є стягом перемоги, який з войовничою чуйністю піднімають проти нападів зла. Злий дух поразки є братом спокуси завчасно відділити пшеницю від куколю, наслідком неспокійної та егоцентричної недовіри.

86. Очевидно, що в деяких місцях дійшло до духовного «опустелювання» як наслідку проекції суспільств, які прагнуть будувати себе без Бога або нищать своє християнське коріння. Там «християнський світ стає безплідним і виснажується як

⁶⁴ Д. Бернанос, *Щоденник сільського пароха*, Paris, 1974, p. 135.

⁶⁵ Промова на урочисте відкриття II Ватиканського Собору (11 жовтня 1962), 4, 2-4: AAS 54 (1962), 789.

надмірно експлуатована земля, яка перетворюється в пісок»⁶⁶. В інших країнах сильний опір проти християнства змушує християн сповідати свою віру майже потаємно в своїй батьківщині, яку люблять. Це інший вид пустелі, ще болючіший. Також родина або місце праці можуть бути засушливим середовищем, в якому необхідно зберігати віру і намагатися її випромінювати. Але «саме досвід цієї пустелі, цієї пустки дасть нам можливість поновно відкрити радість віри, її життєве значення для нас, чоловіків і жінок. У пустелі ми відкриваємо вартість того, що необхідне для життя; отож, у сучасному світі є багато знаків прагнення Бога, остаточного сенсу життя, які часом проявляються в прихованій або негативній формі. У пустелі потрібно передовсім людей віри, які своїм життям покажуть шлях до Обіцяної землі й у такий спосіб живитимуть надію»⁶⁷. У будь-якому випадку ми покликані бути глечиками, з яких інші будуть пити. Часом бути глечиком означає нести важкий хрест, але саме на хресті пробитий Господь став для нас джерелом живої води. Не дозволюмо забрати в нас надію!

«Так» новим стосункам, створеним Ісусом Христом

87. Сьогодні, коли інтернет і засоби масової комунікації досягнули нечуваних успіхів, відчуваємо виклик відкрити й передати «містику» спільного життя, щоб зійтися разом, зустрітися, подати один одному руку, підтримати один одного, брати участь у цьому трошки хаотичному потоці, який може стати досвідом справжнього братерства, караваном солідарності, святою прощеною. У такий спосіб більші можливості комунікації перетворюються у більші можливості зустрічі та солідарності між усіма. Якщо би ми могли йти цією дорогою, то це би було таким добрим, таким здоровим, таким визволяючим, таким обнадійливим! Для нас буде добре вийти з себе самих і приєднатися до інших. Зачинитися в собі означає пробувати гірку отруту самотності, а людство щось втратить через наш егоїстичний вибір.

88. Християнський ідеал завжди покликаний долати підозру, постійну недовіру, страх втратити приватність, захисні постави, які нам накидає сучасний світ. Багато людей пробує втекти від інших у вигідну приватність або зменшити спілкування до вузького кола найближчих осіб, і вони відкидають реалізм соціального виміру Євангелія. Бо як деякі люди хочуть чисто духовного Христа, без тіла і хреста, так само хочуть міжлюдських взаємин тільки за посередництвом штучних засобів, екранів і систем, які можуть включати й виключати, коли захочуть. Тим часом Євангеліє завжди запрошує нас ризикнути зустріти людину лицем в лице, що нас до чогось зобов'язує, присутню фізично зі своїм болем і потребами, зі своєю радістю, яка передається нам через дотик. Справжня віра в Божого Сина, який став людиною, невіддільна від дару себе самого, від приналежності до спільноти, від служіння, від примирення з іншими. Втілення Божого Сина запрошує нас до революції чуйності.

89. Усамітнення, яке є формою егоїзму, може виражатися у фальшивій автономності, яка виключає Бога, але також може бути для релігійної людини формою духовного споживацтва, спричиненого хворобливим індивідуалізмом.

⁶⁶ Д. Г. Ньюман, *Лист від 26 січня 1833*, в *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, III, Oxford 1979, 204.

⁶⁷ Бенедикт XVI, *Гомілія під час Святої Меси на відкриття Року Віри* (11 жовтня 2012): AAS 104 (2012), 881.

Повернення до сакрального і пошуки духовного, якими характеризується наша епоха, – двозначні явища. Сьогодні більшим від виклику атеїзму є виклик відповісти адекватно на спрагу Бога, яку відчуває багато людей, щоб вони не намагалися її втамувати пропозиціями, які відчужують, або безтілесним Ісусом Христом, який не вимагає працювати для інших. Якщо вони не знайдуть у Церкві духовності, яка їх зцілить, визволить, наповнить життям і миром та водночас покличе до солідарного сопричастя і місіонерської плідності, то врешті-решт будуть обдурені пропозиціями, які не покращують людину й не прославляють Бога.

90. Власні форми народної побожності втілені, бо проросли з втілення християнської віри в народну культуру. І тому вони містять особисті зв'язки не з гармонізуючими енергіями, а з Богом, Ісусом Христом, Марією і святими. Ця побожність має тіло й обличчя, і тому здатна створювати зв'язки, а не втікати в індивідуалізм. В інших секторах наших спільнот зростає захоплення різними формами «духовності благополуччя» без спільноти, «теологією успіху» без братерських зобов'язань і суб'єктивним безособовим досвідом, який обмежується внутрішніми пошуками себе самого.

91. Важливий виклик – показати, що втеча від особистого і зобов'язуючого зв'язку з Богом, який водночас накладає на нас обов'язки щодо інших людей, ніколи не вирішить справи. Це діється в наші дні, коли віруючі намагаються заховатися і не попадатися на очі іншим, і коли хитро втікають з одного місця в друге або від однієї праці до іншої, залишаючись без глибоких і стабільних зв'язків: «*Imaginatio locorum et mutatio multos fefellit*»⁶⁸. Це фальшивий засіб, який призводить до хвороби духа, а часом і тіла. Необхідно допомогти іншим зрозуміти, що єдина дорога полягає у тому, щоб навчитися зустрічатися з іншими, приймаючи відповідну поставу: цінити їх і приймати як товаришів подорожі, без внутрішнього опору. А ще краще – навчитися відкривати Ісуса в обличчях інших людей, в їхньому голосі, в їхніх потребах. Також слід навчитися страждати, обнімаючи розп'ятого Ісуса, коли зустрічаємося з несправедливою агресією або невдячністю, завжди невтомно вибираючи братерство⁶⁹.

92. Це справжнє зцілення, бо взаємини з іншими, які зцілюють, а не ослаблюють, – це *містичне*, споглядальне братерство, яке вміє споглядати святу велич ближнього, вміє побачити Бога в кожній людині, вміє зносити неприємності спільного життя, покладаючись на Божу любов, вміє відчинити серце для божественної любові та шукати добра для інших людей, так як це робить добрий Отець. Саме в нашу епоху, і також там, де є «маленьке стадо» (Лк. 12, 32), учні

⁶⁸ Фома Кемпійський, *De Imitatione Christi*, Liber Primus, IX, 5: «Уява і зміна місця звели багатьох».

⁶⁹ Корисним буде свідчення Св. Терези з Лізьє про її стосунки з однією сестрою, яка причиняла їй багато неприємностей, в якому внутрішній досвід мав вирішальний вплив: «Одного зимового вечора, своїм звичаєм, я виконувала свої дрібні обов'язки, було холодно, темно.... раптом я почула у віддаленні гармонійний звук музичного інструмента, тому яскраво уявила собі освітлений салон, сяючий позолотою, елегантно вбраних дівчат, які робили компліменти й світські знаки уваги одна одній; потім мій погляд перенісся на хвору, яку я підтримувала; замість мелодії я чула нещасне постукування, замість позолоти бачила цеглини нашого суворого монастиря, слабко освітленого тьмяним світлом. Не можу висловити, що діялося у моїй душі, знаю тільки, що Господь освітив її променями *істини*, які так рішуче брали гору над мороком блискучих світських раутів на землі, що я не могла повірити своєму щастю...» (Г 29v-30r).

Господа покликані жити у спільноті й бути сіллю землі та світлом світу (див. *Мт.* 5, 13-16). Покликані, щоб свідчити про свою участь у євангелізації завжди повному⁷⁰. Не дозволюмо забрати в нас спільноту!

«Ні» світській духовності

93. Світська духовність, яка приховується під видом релігійності та любові до Церкви, полягає у пошуках людської слави і власного добра замість слави Господа. Господь дорікає фарисеям: «Як можете ви вірувати, коли ви славу один від одного приймаєте, а слави, яка від самого Бога, не шукаєте?» (*Йо.* 5, 44). Йдеться про субтельний спосіб шукати «чогось власного, а не Христа Ісуса» (*Фил.* 2, 21). Ця духовність приймає різні форми, в залежності від типу особи і обставин, в яких вона перебуває. Оскільки вона турбується про свій зовнішній вигляд, то не завжди поєднується з публічними гріхами, тому зовні все виглядає правильно. Але якщо би вона проникла в Церкву, «то це було би набагато згубнішим, ніж будь-яка інша світська моральність»⁷¹.

94. Ця світськість може житися двома способами, тісно між собою з'єднаними. Перший – захоплення гностицизмом, вірою, замкненою в суб'єктивізмі, де цікавляться тільки окресленим досвідом або низкою роздумів і знань, які нібито додають сил і просвічують, але насправді суб'єкт зачинається всередині свого розуму і своїх почуттів. Другий – захоплене собою і прометеївське неопелагіанство тих, які остаточно вірять тільки у власні сили і вивищуються над іншими, бо виконують окреслені норми або непорушно вірні католицькій традиції минулого. Ця позірна доктринальна чи дисциплінарна безпека породжує нарцистичний і авторитарний елітаризм, де не євангелізують, а аналізують і осуджують інших, не полегшують доступ до благодаті, а витрачають енергію на контролювання. У цих двох випадках насправді не цікавляться ні Ісусом Христом, ні іншими людьми. Це прояви антропоцентричного іманентизму. Неможливо уявити, щоб ці зіпсуті форми християнства народили автентичний євангелізаційний динамізм.

95. Ця темна світськість проявляється через різні постави, які здаються суперечними, але всі вони намагаються «заволодіти простором Церкви». В одних людей бачимо велику турботу про літургію, доктрину і престиж Церкви, але їх зовсім не цікавить реальне впровадження Євангелія у вірний Божий Люд і в конкретні потреби сьогодення. У такий спосіб життя Церкви стає музейним експонатом або власністю небагатьох. У інших ця сама світська духовність приховується за можливістю демонструвати здобутки в соціальній та політичній сферах, або у марнославстві, поєднаному з адміністративною працею, або в захопленні динамікою самовдосконалення і самореалізації. Також може виражатися у різних формах сприйняття себе самого як учасника інтенсивного соціального життя, наповненого поїздками, зустрічами, бенкетами і прийомами гостей. Також може проявлятися у підприємницькій діяльності, завантаженій статистиками, планами й оцінками, де головним бенефіціаром є не Божий Люд, а Церква як організація. В усіх випадках вона позбавлена печаті втіленого, розп'ятого і воскреслого Христа, зачинена в елітарних групах, не йде шукати загублених і

⁷⁰ Див. *Propositio* 8.

⁷¹ А. де Любак, *Медитації про Церкву*, Париж 1968, 231.

спраглих Христа. Вона не має євангельського запалу, а тільки фальшиву радість егоцентричного самозадоволення.

96. У такій ситуації зростає зарозумілість тих, які задовольняються якоюсь владою і воліють бути генералами розбитих армій, а не простими солдатами ескадрону, який продовжує битву. Як часто мріємо про великі апостольські проекти, скрупульозно і детально накреслені, що властиво генералам, які програли битву! У такий спосіб ми перекреслюємо історію Церкви, яка є славною тому, що є історією жертв, надії, щоденної боротьби, життя в служінні, витривалістю у важкій праці, бо всяка праця є «потом нашого чола». Замість цього ми марнославно розмовляємо про «те, що слід би було зробити» – гріх «прожектерства» – як духовні вчителі та мудрі пастирі, які вказують ззовні. Збуджуємо свою уяву понад міру і втрачаємо контакт з болючою дійсністю нашого віруючого люду.

97. Хто піддався цій світськості, дивиться зверху і здалека, відкидає свідчення братів, підриває авторитет тих, які задають йому запитання, постійно вказує на чужі помилки, помішаний на пункті зовнішніх умовностей. Він спрямовує своє серце до замкнутого горизонту свого «я» і своїх інтересів і, як наслідок цього, не вчиться на своїх гріхах і не відкритий по-справжньому для прощення. Це страшне зіпсуття під видом добра. Його слід уникати, спонукаючи Церкву виходити з себе на місію, зосереджену на Ісусі Христі й праці для убогих. Нехай Бог врятує нас від світської Церкви, вирядженої в духовність і душпастирювання! Цю задушливу світськість лікують, вдихаючи чисте повітря Святого Духа, який нас звільнює від зосередження на собі, яке ми приховуємо за зовнішньою релігійністю, позбавленою Бога. Не дозволюмо забрати в нас Євангеліє!

«Ні» міжособним війнам

98. Скільки воєн серед Божого Люду і в різних спільнотах! Скільки воєн між християнами через заздрість і ревності по місцях проживання і на роботі! Духовна світськість спонукає християн воювати з іншими християнами, які стають на їхній дорозі до влади, престижу, задоволення або матеріального забезпечення. Окрім того, дехто перестає належати до Церкви серцем, щоб підсилити дух «розбрату». Не належить уже до всієї Церкви з її багатою різноманітністю, а до якоїсь групи, яка вважає себе інакшою або особливою.

99. Світ розірваний війнами і насильством або зранений розповсюдженим індивідуалізмом, який розділяє людей і ставить їх одне проти одного, щоб йти за власним благополуччям. У багатьох країнах знов виникають конфлікти й старі поділи, які вважались вирішеними. Особливо прошу християн усіх спільнот світу дати свідчення братерської єдності, яке буде привабливим і променистим. Щоб усі могли захоплюватися тим, як ви піклуєтесь одне одним, як підтримуєте і супроводжуєте одне одного: «З того усі спізнають, що мої ви учні, коли любов взаємну будете мати» (Йо. 13, 35). Саме це Ісус усім серцем просив в Отця: «щоб усі були одно [...] в нас [...] щоб світ увірував» (Йо. 17, 21). Будьте чуйними до спокуси заздрості! Ми всі в одній лодці й пливемо до одного порту! Просімо про благодать радити з плодів, вирощених іншими людьми, але які належать усім.

100. Тим, які зранені історичними поділами, важко прийняти наші заклики до прощення і примирення, бо вони вважають, що ми ігноруємо їхній біль або хочемо,

щоб вони втратили свою пам'ять та ідеали. Але якщо бачать свідчення справді братніх і примирених спільнот, то це завжди є світлом, яке притягує. І тому мене завжди болить, коли довідаюся, що в деяких християнських спільнотах, і навіть між богопосвяченими особами, допускаються різні форми ненависті, поділів, наклепів, обмовлянь, помсти, заздрості, бажання будь-якою ціною накинути власні ідеї, аж до переслідувань, які виглядають як безжалісне полювання на відьом. Кого будемо євангелізувати такою поведінкою?

101. Просімо Господа, щоб дав нам зрозуміти закон любові! Як добре мати цей закон! Як добре любити одне одного, незважаючи ні на що! Так, незважаючи ні на що! Апостол Павло звертається до кожного з нас: «Не дозволяй, щоб зло тебе перемогло, але перемагай зло добром» (*Рим.* 12, 21). І ще: «Робімо добро без втоми» (*Гал.* 6, 9). Кожний з нас має свої симпатії та антипатії, і, можливо, що зараз кимось роздратований. Скажімо, принаймні, Господові: «Господи, я роздратований цією особою чи тамтою. Прошу Тебе за нього чи за неї». Молитва за того, на кого гніваємось, є кроком до любові й євангелізаційним актом. Зробімо це сьогодні! Не дозволяймо забрати в нас ідеал братерської любові!

Інші виклики Церкви

102. Миряни становлять переважну більшість Божого Люду. Їх обслуговує меншість – рукоположені служителі. Зросло усвідомлення тотожності та місії мирянина в Церкві. Ми маємо чисельний, хоч цього ще недостатньо, лаїкат з глибоким відчуттям спільноти, який вірно ангажується в діла милосердя, катехизації, celebрування віри. Але усвідомлення цієї відповідальності лаїкату, яка випливає із Таїнств Хрещення і Миропомазання, не проявляється всюди однаково. В одних випадках тому, що не отримали належної формації, щоб взяти на себе відповідальні обов'язки, в інших тому, що в їхніх локальних Церквах для них не знайшлося місця – з огляду на надмірний клерикалізм, який не дає їм можливості щось вирішувати, – де би вони могли висловлювати свої думки й діяти. Навіть якщо багато мирян бере участь у різноманітному служінні мирян, то ця праця не впливає на проникнення християнських цінностей у соціальну, політичну й економічну сфери. У багатьох випадках вона обмежується завданнями всередині Церкви без реального застосування Євангелія для трансформації суспільства. Формація мирян і євангелізація професійних та інтелектуальних груп є важливим душпастирським викликом.

103. Церква визнає невід'ємний вклад жінок в суспільство завдяки їхній чутливості, інтуїції та особливим якостям, більш притаманним жінкам, ніж чоловікам. Наприклад, особлива жіноча вразливість на інших, яка виражається в особливий спосіб, хоча не єдиний, у материнстві. З радістю спостерігаю, як багато жінок розділяє пасторальну відповідальність разом зі священниками, допомагаючи особам, родинам або групам і вносячи свою лепту в богословські рефлексії. Але все ще необхідно розширити в Церкві простір для більш активної присутності жінок. Оскільки «жіночі якості повинні проявлятися у всіх сферах соціального життя, то необхідно гарантувати присутність жінок у трудовому середовищі»⁷² і в інших

⁷² Папська Рада «Справедливість і Мир», *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви*, 295.

різноманітних місцях, де приймаються важливі рішення, – як в Церкві, так і в соціальних структурах.

104. Вимагання законних прав для жінок, на основі твердого переконання, що чоловіки і жінки мають однакову гідність, порушує перед Церквою важливі питання, які для неї є викликом і які не можна вирішити поверхово. Священство зарезервоване для чоловіків як знак Христа Обручника, який дає себе в Євхаристії, і це не підлягає дискусіям, але може спричинити конфлікти, якщо священодія Таїнств надмірно ототожнюється з владою. Слід пам'ятати, що коли говоримо про священницьку владу, то «йдеться про *функцію*, а не про *гідність* чи *святість*»⁷³. Священство – один із засобів, які Ісус використовує у служінні своєму людові, але наша велика гідність походить із Таїнства Хрещення, яке доступне усім. Уподібнення священника до Христа-Глави як основного джерела благодаті не означає вивищення його над усіма іншими. В Церкві функції «не зумовлюють *вищість* одних над другими»⁷⁴. Фактично, одна жінка, Марія, важливіша від єпископів. Навіть якщо функції священства мають «ієрархічну» структуру, то слід добре пам'ятати, що «вона *повністю* підпорядкована святості членів містичного Тіла Христа»⁷⁵. Ключем і стрижнем священства є не влада у розумінні домінування, а здатність священодіяти Таїнство Євхаристії; звідси впливає авторитет священства, яке завжди перебуває на службі в люду. І це великий виклик для душпастирів і богословів, щоб вони були здатними допомогти краще розпізнати, що це означає стосовно можливого місця жінки там, де приймаються важливі рішення, в різних середовищах Церкви.

105. Молодіжне душпастирство, яке ми звикли провадити, постраждало від натиску соціальних змін. В актуальних структурах молодь звичайно не знаходить відповідей на свій неспокій, потреби, проблеми і зранення. Нам, дорослим, важко слухати їх терпеливо, розуміти їхній неспокій і вимоги, навчитися говорити з ними зрозумілою для них мовою. І тому освітні пропозиції не дають очікуваних результатів. Збільшення і зростання переважно молодіжних товариств і рухів слід інтерпретувати дією Святого Духа, який відчиняє нові шляхи у відповідь на їхні очікування і пошуки глибокої духовності та відчуття більш конкретної приналежності. Але все-таки необхідно залучати їх більше до душпастирської праці Церкви⁷⁶.

106. Навіть якщо з молоддю важко налагодити контакти, то прогрес є у двох сферах: в усвідомленні, що їх євангелізує і виховує вся спільнота і що існує нагальна необхідність у їхній більшій активності. Слід визнати, що в актуальному контексті кризи заангажування і спільнотних зв'язків багато молодих людей об'єднуються перед лицем бід світу і займаються різними формами діяльності й волонтерства. Дехто бере участь в житті Церкви в групах допомоги й різних місійних ініціативах у

⁷³ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Christifideles laici* (30 грудня 1988), 51: AAS 81 (1989), 493.

⁷⁴ Конгрегація Доктрини Віри, Декларація *Inter Insigniores*, про допущення жінок до служебного священства (15 жовтня 1976), VI: AAS 69 (1977) 115, цитована в Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Christifideles laici* (30 грудня 1988), 51, примітка 190: AAS 81 (1989), 493.

⁷⁵ Йоан Павло II, Апостольський лист *Mulieris dignitatem* (15 серпня 1988), 27: AAS 80 (1988), 1718.

⁷⁶ Див. *Propositio* 51.

своїх єпархіях або інших місцях. Як це чудово, що молоді люди можуть бути «вуличними проповідниками», щасливі, що можуть нести Ісуса Христа до кожної вулиці, до кожної площі, до кожного закутку землі!

107. У багатьох місцях зменшується кількість покликань до священства і богопосвяченого життя. Часто причиною цього є відсутність у спільнотах апостольського запалу, який заражає, і тому священство не збуджує ентузіазму і не приваблює. Автентичні покликання народжуються там, де є життя, ревність, бажання нести Христа іншим. Навіть у парафіях, де священники мало заангажовані в працю і невеселі, братерське і ревне життя спільнот пробуджує бажання присвятити себе повністю Богові та євангелізації, особливо якщо ці живі спільноти наполегливо моляться за покликання і сміливо пропонують молодим людям дорогу особливого посвячення. З другого боку, незважаючи на брак покликань, сьогодні маємо більш ясне усвідомлення необхідності кращої селекції кандидатів до священства. Семінарії не можна наповнювати на основі будь-яких мотивацій, особливо коли вони поєднані з афективною невпевненістю, шуканням якоїсь форми влади, людською славою або матеріальним добробутом.

108. Як я вже говорив, не маю наміру подавати повний аналіз, але заохочую спільноти доповнити й збагатити ці теми, усвідомлюючи виклики, які їх стосуються безпосередньо й посередньо. Надіюся, що коли розпочнуть це робити, то візьмуть до уваги, що кожного разу, коли намагаємось відчитати знаки часу в сьогоднішній дійсності, буде доречним вислухати молодих і старих. Одні й другі – надія націй. Старі приносять пам'ять і мудрість досвіду – щоб не повторювати по-дурному помилок минулого. Молоді просять нас розбудити і підсилити надію, бо носять у собі нові спрямування людства і відчиняють нас для майбутнього, щоб ми не закорінилися в ностальгії за структурами й звичаями, які вже не життєдайні в сучасному світі.

109. Виклики з'являються, щоб їх прийняти. Будьмо реалістами, не втрачаючи радості, хоробрості й заангажування, сповненого надіями! Не дозвольмо забрати в нас місіонерську силу!

III. ПРОГОЛОШЕННЯ ЄВАНГЕЛІЯ [110-175]

110. Розглянувши деякі виклики сьогодення, хочу тепер нагадати про завдання, яке на нас покладено завжди і всюди, бо «автентична євангелізація неможлива без виразного проголошення, що Ісус є Господом», і без «домінування проповідування Ісуса Христа у кожній євангелізаційній діяльності»⁷⁷. Відповідаючи на занепокоєння єпископів Азії, Йоан Павло II сказав, що якщо Церква «мусить сповнити своє провіденційне призначення, то євангелізація, як радісне, терпеливе й послідовне проповідування спасительної смерті й воскресіння Ісуса Христа, мусить бути вашим абсолютним пріоритетом»⁷⁸. Це стосується усіх.

1. УВЕСЬ БОЖИЙ ЛЮД ПРОГОЛОШУЄ ЄВАНГЕЛІЄ [111-134]

⁷⁷ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська адгортація *Ecclesia in Asia* (6 листопада 1999), 19: AAS 92 (2000), 478.

⁷⁸ Там само, 2: AAS 92 (2000), 451.

111. Євангелізація є завданням Церкви. Але цей суб'єкт євангелізації є чимось більшим від цілісної та ієрархічної структури, бо є передовсім людом, який прямує до Бога. Без сумніву, що це *тайна*, яка своїм корінням сягає в Пресвяту Трійцю, але вона реалізується в історії у виді люду-прочанина-євангелізатора, який завжди перевершує усі інституційні визначення, хоча вони й необхідні. Пропоную трошки затриматися на такому розумінні Церкви, остаточною фундаментом якого є вільна і безкорислива ініціатива Бога.

Люд для всіх

112. Спасіння, яке нам дарує Бог, є ділом Його милосердя. Жодний людський вчинок, навіть найкращий, не заслуговує цього великого дару. Бог тільки благодаттю притягує нас, щоб з'єднати з собою⁷⁹. Він посилає свого Духа в наші серця, щоб вчинити нас своїми дітьми, щоб преобразити нас і вчинити здатними відповісти своїм життям на його любов. Ісус Христос посилає Церкву як таїнство спасіння, дароване Богом⁸⁰. Церква через євангелізаційну діяльність стає знаряддям божественної благодаті, яка діє безперервно і абсолютно неконтрольовано. Це дуже добре виразив Бенедикт XVI, відкриваючи Синод: «Важливо знати, що перше слово, правильна ініціатива, правильна дія походять від Бога, і якщо ми приєднаємося до цієї ініціативи, якщо будемо просити про цю божественну ініціативу, то тільки тоді зможемо бути – з Ним і в Ньому – євангелізаторами»⁸¹. Принцип *примату благодаті* повинен бути маяком, який постійно направляє наші роздуми про євангелізацію.

113. Це спасіння, яке здійснюється Богом і радісно проголошується Церквою, є для всіх⁸², і Бог започаткував дорогу, щоб з'єднатися з усіма людьми всіх часів⁸³. Він вирішив покликати їх як люд, а не як окремих індивідів. Ніхто не спасається сам, тобто ні як окремий індивід, ні своїми силами. Бог нас притягує, беручи до уваги сукупність міжособових зв'язків, які зумовлюють життя у суспільстві. Церква – це люд, вибраний і покликаний Богом. Ісус не говорить апостолам організувати ексклюзивну, елітну групу. Говорить: «Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи» (Мт. 28, 19). Св. Павло стверджує, що в Божому Люді, в Церкві «нема юдея ані грека, [...] бо всі ви одно у Христі Ісусі» (Гал. 3, 28). Я хотів би сказати тим, які вважають, що перебувають далеко від Бога і від Церкви, боязливим і байдужим: Господь і тебе кличе приєднатися до його люду, і чинить це з великою пошаною і любов'ю!

114. Бути Церквою означає бути Божим Людом – згідно з великим планом любові Отця. Це означає бути закваскою Бога в центрі людства. Це означає проголошувати і нести Боже спасіння в наш світ, який часто губиться і потребує заохочуючих відповідей, які дають надію і нові сили йти далі. Церква повинна бути

⁷⁹ Див. *Propositio* 4.

⁸⁰ II Ватиканський Собор, Догматична Конституція *Lumen gentium*, про Церкву, 1.

⁸¹ *Роздуми під час I Генеральної Конгрегації XIII Звичайної Генеральної Асамблеї Синоду єпископів* (8 жовтня 2012): AAS 104 (2012), 897.

⁸² Див. *Propositio* 6; II Ватиканський Собор, Душпастирська Конституція *Gaudium et spes*, про Церкву в сучасному світі, 22.

⁸³ II Ватиканський Собор, *Lumen gentium*, про Церкву, 9.

місцем безкорисливого милосердя, де кожний може відчутти, що його приймають, люблять, прощають і заохочують жити добрим життям, згідним з Євангелієм.

Люд з багатьма обличчями

115. Божий Люд приймає конкретні форми в народах земної кулі, кожний з яких має власну культуру. Поняття культури є цінним інструментом для зрозуміння різних форм вираження християнського життя, які проявляються в Божому Людї. Йдеться про стиль життя конкретного суспільства, про притаманний йому спосіб відносин між членами даного суспільства, з іншими створіннями і з Богом. Культура, в такому розумінні, охоплює все життя народу⁸⁴. Кожний народ упродовж історії розвиває власну культуру із легітимною автономністю⁸⁵, бо людська істота «по своїй природі має абсолютну потребу в суспільному житті»⁸⁶ і завжди орієнтована на суспільство, в якому у конкретний спосіб досвідчує контакт з дійсністю. Людська істота завжди вписана в культуру: «природа якнайміцніше з'єднана з культурою»⁸⁷. Благодать зумовлює культуру, і Божий дар втілюється в культуру, яка його приймає.

116. Упродовж двох тисячоліть існування християнства незліченні народи отримували благодать віри, доводили її до розквіту в щоденному житті й переказували мовами власних культур. Якщо якась спільнота приймає проголошення спасіння, то Святий Дух запліднює її культуру преображаючою силою Євангелія. Отож, як бачимо в історії Церкви, християнство не диспонує тільки однією культурою, а, «залишаючись повністю собою, зберігаючи абсолютну вірність проголошенню Євангелія і церковній традиції, завжди матиме обличчя багатьох культур і багатьох народів, в які воно було засіяне і проросло»⁸⁸. У різних народах, які досвідчують Божий дар згідно з власною культурою, Церква виражає автентичну вселенськість і показує «красу цього багатокультурного обличчя»⁸⁹. У християнських звичаях євангелізованого народу Святий Дух прикрашає Церкву, показуючи їй нові аспекти Об'явлення і даючи їй нове обличчя. Через інкультурацію Церква «вводить народи з їхніми культурами до своєї спільноти»⁹⁰, бо «кожна культура пропонує позитивні цінності та форми, які можуть збагатити способи проповідання, розуміння Євангелія і життя за Євангелієм»⁹¹. У такий

⁸⁴ Див. III Генеральна Конференція Єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Puebla* (23 березня 1979), 386-387.

⁸⁵ II Ватиканський Собор, Душпастирська Конституція *Gaudium et spes*, про Церкву в сучасному світі, 36.

⁸⁶ Там само, 25.

⁸⁷ Там само, 53.

⁸⁸ Йоан Павло II, Апостольський лист *Novo Millennio ineunte* (6 січня 2001), 40: AAS 93 (2001), 294-295.

⁸⁹ Там само, 40: AAS 93 (2001), 295.

⁹⁰ Йоан Павло II, Енцикліка *Redemptoris missio* (7 грудня 1990), 52: AAS 83 (1991), 300. Див. Апостольська Адгортація *Catechesi Tradendae* (16 жовтня 1979), 53: AAS 71 (1979), 1321.

⁹¹ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Ecclesia in Oceania* (22 листопада 2001), 16: AAS 94 (2002), 384.

спосіб «Церква, приймаючи цінності різних культур, стає *"sponsa ornata monilibus suis"*, "молода, що дорогоцінностями себе оздоблює" (див. *Іс.* 61, 10)»⁹².

117. Різноманітність культур, якщо її добре розуміти, не загрожує єдності Церкви. Святий Дух, посланий Отцем і Сином, преображає наші серця і чинить нас здатними до досконалого сопричастя з Пресвятою Трійцею, в якій все стає єдністю. Святий Дух будує сопричастя і гармонію Божого Люду. Святий Дух є гармонією, так само, як є зв'язком любові між Отцем і Сином⁹³. Святий Дух породжує різноманітне багатство дарів і водночас будує єдність, яка ніколи не є однорідною, а завжди – багатоформною гармонією, яка притягує. Євангелізація з радістю признає це різноманітне багатство, яке Святий Дух породжує в Церкві. Монокультурне і монотонне християнство не відповідає логіці втілення. Хоча деякі культури дуже тісно пов'язані з проповіданням Євангелія і розвитком християнської думки, але об'явлене послання не ототожнюється з жодною з них і є транскультурним. Тому в євангелізації нових культур або культур, які ще не прийняли християнське послання, разом з Євангелієм не обов'язково накидати їм конкретну форму культури, навіть якщо вона дуже чудова й древня. Послання, яке проповідуємо, завжди одягнено в якусь культуру, але часом у Церкві ми піддаємося марнославної сакралізації своєї культури і можемо проявляти більше фанатизму, ніж справжнього євангелізаційного запалу.

118. Єпископи Океанії просили, щоб у них Церква «розвивала розуміння і представлення Христової правди на базі традицій і культур регіону», і закликали «усіх місіонерів працювати в гармонії з місцевими християнами, щоб віра і життя Церкви виражалися у формах, сприйнятливих і відповідних для кожної культури»⁹⁴. Ми не можемо вимагати, щоб народи всіх континентів виражали християнську віру, наслідуючи форми, прийняті європейськими народами в конкретний момент історії, бо віру неможливо зачинити в границях розуміння і вираження однієї культури⁹⁵. Не підлягає дискусіям факт, що одна культура не вичерпує Христову таїну відкуплення.

Всі ми – учні-місіонери

119. У всіх без винятку охрещених діє освячуюча сила Святого Духа, яка спонукає їх євангелізувати. Божий Люд, завдяки цьому помазанню, є святим і тому *непомільним «in credendo»*. Це означає, що у вірі не помиляється, навіть якщо не може знайти слів для вираження своєї віри. Святий Дух керує ним у правді й веде до спасіння⁹⁶. Як частину своєї таїни любові до людства, Бог дає вірним, як єдиному організму, відчуття віри – *sensus fidei* – яке допомагає людові розпізнати те, що справді походить від Бога. Присутність Святого Духа дає християнам деяку

⁹² Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Ecclesia in Africa* (14 вересня 1995), 61: AAS 88 (1996), 39.

⁹³ Див. Св. Фома Аквінський, *Summa Theologiae*, I, q. 39, art. 8 cons. 2: «Виключивши Святого Духа, ланку між двома, не зможемо зрозуміти єдності зв'язку між Отцем і Сином»; див. також там само I, q. 37, a. 1, ad 3.

⁹⁴ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Ecclesia in Oceania* (22 листопада 2001), 17: AAS 94 (2002), 385.

⁹⁵ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Ecclesia in Asia* (6 листопада 1999), 20: AAS 92 (2000), 478-482.

⁹⁶ II Ватиканський Собор, Догматична Конституція *Lumen gentium*, про Церкву, 12.

гомогенність з божественною дійсністю і мудрість, щоб розуміти її інтуїтивно, навіть якщо вони не володіють відповідними інструментами, щоб виразити її прецизійно.

120. Таїнство Хрещення чинить кожного члена Божого Люду учнем-місіонером (див. *Мт.* 28, 19). Кожний охрещений, незалежно від функцій, які виконує в Церкві, й від рівня релігійної освіти, є активним суб'єктом євангелізації, тому неправильним буде розуміння євангелізації, яку здійснюють кваліфіковані спеціалісти, у той час, як решта вірних – тільки реципієнти їхньої праці. Нова євангелізація повинна залучити до активної участі кожного охрещеного. Це переконання стає закликком до кожного християнина не відкладати обов'язків євангелізації; бо якщо хтось дійсно досвідчив рятівну любов Бога, то не потребує багато часу, щоб приготуватися до проповідання, не мусить чекати, щоб йому прочитали багато лекцій чи дали багато повчань. Кожний християнин є місіонером у тій мірі, в якій зустрівся з любов'ю Бога в Ісусі Христі; не говоримо більше, що ми «учні» і «місіонери», а що ми завжди «учні-місіонери». Якщо ми в цьому сумніваємось, то погляньмо на перших учнів, які, зустрівшись поглядами з Ісусом, відразу з радістю пішли Його проповідувати: «Ми знайшли Месію» (*Йо.* 1, 41). Самарянка після розмови з Ісусом відразу стає місіонеркою, і багато самарян повірило в Ісуса «з-за слів жінки» (*Йо.* 4, 39). Також святий Павло після зустрічі з Ісусом Христом «зараз же почав по синагогах проповідувати Ісуса, що він – Син Божий» (*Ді.* 9, 20). А ми на що чекаємо?

121. Само собою, що всі ми покликані розвиватися як євангелізатори. Також стараймося про кращу формацію, про поглиблення любові й про ясніше свідчення Євангелія. І тому ми повинні дозволити іншим постійно нас євангелізувати; але це не означає, що ми повинні відкласти місію євангелізації, а що мусимо знайти такий спосіб проповідання Ісуса, який відповідає обставинам, в яких перебуваємо. У будь-якому випадку всі ми покликані виразно свідчити іншим про рятівну любов Спасителя, який, незважаючи на наші слабкості, жертвує нам свою близькість, своє Слово, свою силу і надає сенсу нашому життю. Твоє серце знає, що життя без Нього не таке саме; і тому те, що ти відкрив, те, що тобі допомагає жити, те, що тобі дає надію, ти повинен передавати іншим. Наша недосконалість не може бути виправданням; навпаки, місія повинна бути постійним стимулом, щоб не залишатися посереднім, а продовжувати зростати. Свідчення віри, до якого покликані всі християни, спонукає нас повторити за св. Павлом: «Не те, щоб я осягнув уже мету чи був уже досконалим, але змагаю далі [...] і змагаюся до того, що попереду» (*Фил.* 3, 12-13).

Євангелізаційна сила народної побожності

122. У такий самий спосіб можемо вважати, що різні народи, в які було інкультуровано Євангеліє, є активними збірними суб'єктами євангелізації. А це тому, що кожний народ є творцем власної культури і протагоністом власної історії. Культура – це динамічна дійсність, яку народ створює постійно, і кожне покоління передає наступному систему постав щодо різноманітних екзистенціальних ситуацій, які необхідно переосмислити перед лицем нових викликів. Людина «є дитиною й

водночас батьком культури, до якої належить»⁹⁷. Якщо в якомусь народі вже інкультуровано Євангеліє, то в процесі передачі культури також відбувається передача віри в постійно нових формах; і тому важливо євангелізацію розуміти як інкультурацію. Кожна частинка Божого Люду, приймаючи в своє життя Божий дар згідно зі своїм генієм, дає свідчення віри, прийнятої і збагаченої новими вимовними способами вираження. Можна сказати, що «народ постійно євангелізує себе самого»⁹⁸. Тут важливою стає народна побожність – автентичне вираження спонтанної місіонерської діяльності Божого Люду. Йдеться про дійсність у постійному розвитку, основним рушієм якого є Святий Дух⁹⁹.

123. У народній побожності можна побачити, як прийнята віра була втілена в культуру й передається далі. У якийсь момент на неї дивилися з недовірою, але в наступні десятиріччя після Собору вона стала об'єктом нової переоцінки. Павло VI в Апостольській Адгортації *Evangelii Nuntiandi* дав вирішальний імпульс для такого мислення. В ній він пояснює, що народна побожність «відображає таке прагнення Бога, яке можуть розуміти тільки вбогі й прості люди»¹⁰⁰ і «чинить їх благородними та здатними до героїчної самопожертви, якщо йдеться про визнання віри»¹⁰¹. Бенедикт XVI, який ближче до нас у часі, в Латинській Америці відмітив, що йдеться про «цінний скарб Католицької Церкви» і що в народній побожності «виражається душа латиноамериканських народів»¹⁰².

124. В *Documento de Aparecida* описані дари, які Святий Дух безкорисливо уділяє народній побожності. На цьому чудовому континенті, де багато християн виражають свою віру через народну побожність, єпископи називають її також «народною духовністю» або «народною містиккою»¹⁰³. Йдеться про автентичну «духовність, втілену в культуру простих людей»¹⁰⁴. Вона наповнена змістом, який відкриває і виражає більше за допомогою символів, ніж практичного розуму, і в акті віри більше наголошує на *credere in Deum*,¹ ніж на *credere Deum*.¹⁰⁵ Це «правомірний спосіб жити вірою, відчувати себе частиною Церкви, бути місіонером»¹⁰⁶; вона підтримує благодать бути місіонером, вийти з себе і стати прочанином: «Йти разом з іншими вірними до святинь і брати участь в інших маніфестаціях народної побожності, також брати з собою дітей або запрошувати інших – це само по собі є

⁹⁷ Йоан Павло II, Енцикліка *Fides et ratio* (14 вересня 1998), 71: AAS 91 (1999), 60.

⁹⁸ III Генеральна Конференція єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Puebla* (23 березня 1979), 450; див. V Генеральна Конференція єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 264.

⁹⁹ Див. Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Ecclesia in Asia* (6 листопада 1999), 21: AAS 92 (2000), 482-484.

¹⁰⁰ N. 48: AAS 68 (1976), 38.

¹⁰¹ Там само.

¹⁰² Гомілія з нагоди відкриття V Генеральної Конференції єпископів Латинської Америки і Карибів (13 травня 2007), 3: AAS 99 (2007), 446-447.

¹⁰³ V Генеральна Конференція єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 262.

¹⁰⁴ Там само, 263.

¹⁰⁵ Див. Святий Фома Аквінський, *Summa Theologiae* II-II, q. 2, art. 2.

¹⁰⁶ V Генеральна Конференція єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 264.

актом євангелізації»¹⁰⁷. Не пробуємо обмежити чи контролювати цю місіонерську силу!

125. Аби зрозуміти цю дійсність, на неї треба дивитися поглядом Доброго Пастиря, який не осуджує, а любить. Тільки виходячи з емоційного співвідчуття, породженого любов'ю, можемо оцінити теологальне життя, присутнє в побожності християнських народів, особливо вбогих. Думаю про сильну віру тих матерів, які стоять на колінах перед ліжком хворої дитини і починають молитися на вервиці, навіть якщо не знають Символу Віри, або про такий заряд надії, вкладений у свічку, запалену в скромному помешканні, щоб просити в Марії допомоги, або про погляди глибокої любові, звернені до розп'ятого Христа. Кожний, хто любить святий вірний Божий Люд, не буде дивитися на це тільки як на природні пошуки божества. Це прояви теологального життя, анімованого Святим Духом, влитим в наші серця (див. Рим. 5, 5).

126. В народній побожності, яка є плодом інкультурованого Євангелія, міститься активна євангелізуюча сила, яку не можна недооцінювати: бо це би означало нехтувати ділом Святого Духа. Ми покликані надихати і підтримувати її, щоб поглиблювати процес інкультурації, який ніколи не завершиться. Прояви народної побожності можуть нас багато чому навчити, і для тих, хто вмє їх відчитувати, є *locus theologicus*, яке вимагає нашої уваги, особливо тоді, коли думаємо про нову євангелізацію.

Особа до особи

127. Сьогодні, коли Церква прагне жити глибокою місіонерською відновою, існує форма проповідування, яка стосується всіх як щоденне завдання. Йдеться про передачу Євангелія особам, з якими ми спілкуємося, – як знайомим, так і незнайомим. Це неформальне проповідування, яке може здійснюватися під час розмови або під час відвідування місіонером якогось дому. Бути учнем означає постійну готовність нести іншим любов Ісуса, а це можна робити спонтанно в будь-якому місці: на вулиці, на площі, на роботі, в дорозі.

128. Першим пунктом у цьому завжди шанобливому й люб'язному проповідуванні є діалог, в якому інша особа може висловлюватися і ділитися своїми радостями, надіями, неспокоєм за своїх близьких і багатьма іншими справами, які лежать їй на серці. Тільки після такої розмови їй можна представити Слово у виді біблійної перикопи або оповідання, але ніколи не забуваючи про основне проголошення: любов Бога, який став людиною, видав себе за нас і живе, даруючи нам спасіння і дружбу. Це проголошення чинимо в покорі й з поставою свідка, який постійно вчиться, з усвідомленням, що це послання є так багате й глибоке, що завжди нас перевершує. Часом його передаємо безпосередньо, часом через особисте свідчення, розповіддю, жестами або так, як нам навіює Святий Дух в конкретних обставинах. Якщо здається відповідним і дозволяють обставини, то було би добре таку братерську та місіонерську зустріч закінчити короткою молитвою, поєднаною з турботами, озвученими цією особою. У такий спосіб ця людина відчує глибше, що її

¹⁰⁷ Там само.

вислухали та зрозуміли, що її справу довірили Богові, і визнає, що Боже Слово справді промовляє до неї.

129. Але не треба думати, що проголошення Євангелія завжди мусить відбуватися за допомогою вивчених конкретних формулювань або точних слів, які виражають абсолютно незмінний зміст. Євангеліє переказується багатьма різними способами, які неможливо описати або каталогізувати, а Божий Люд із своїми незліченними жестами й знаками є їх збірним суб'єктом. І тому, якщо Євангеліє інкультуровано в якусь культуру, то вже не передається тільки від особи до особи. Це повинно спонукати нас до роздумів, що в країнах з малою кількістю християн помісні Церкви повинні не тільки заохочувати кожного охрещеного проголошувати Євангеліє, а й активно підтримувати інкультурацію, принаймні в початкових формах. Остаточна мета: щоб проповідь Євангелія власними категоріями культури, в якій проповідується, вела до нового синтезу з цією культурою. І хоча цей процес завжди дуже повільний, але нас часто паралізує надмірний страх. Якщо дозволимо сумнівам і страхам придушити нашу сміливість, то можливо, що замість того, щоб бути креативними, будемо пасивними, не спричинимось до жодного розвитку й не братимемо участі в історичному процесі, а будемо тільки глядачами безплідної стагнації Церкви.

Харизми на службі євангелізаційного сопричастя

130. Святий Дух також збагачує всю Церкву-євангелізаторку різними харизмами. Це дари для віднови та відбудови Церкви¹⁰⁸. Вони – не зачинене спадкоємство, дане якійсь одній групі для того, щоб стерегла його; йдеться скоріше про дари Святого Духа, інтегровані в еклезіальне тіло, які притягують до центру тіла, тобто до Христа, звідки розходяться у вигляді імпульсів для євангелізації. Виразним знаком автентичності харизми є її еклезіальність, тобто здатність гармонійно інтегруватися в життя святого віруючого Божого Люду для загального добра. Автентична новизна, викликана Святим Духом, не потребує кидати тінь на інші духовності для самоутвердження. Чим краще харизма буде спрямована до серця Євангелія, тим більш еклезіальною буде її реалізація. Сопричастя, навіть дуже важке, є місцем, в якому харизма проявляє свою автентичність і таїнственну плідність. Якщо Церква приймає цей виклик, то може бути взірцем миру в світі.

131. Відмінності між людьми і спільнотами часом обтяжливі, але Святий Дух, причина цих відмінностей, може з усього витягнути щось добре і перетворити в привабливий євангелізаційний динамізм. Відмінності завжди повинні бути примирені за допомогою Святого Духа; тільки Святий Дух може викликати різноманітність, чисельність, множинність й водночас забезпечити єдність. Натомість, коли ми прагнемо різноманітності й зачиняємось у своїх партикуляризмах, у своїй винятковості, то провокуємо поділи, з другого боку, коли бажаємо будувати єдність за допомогою своїх планів, то закінчується тим, що накидаємо й утверджуємо однорідність. Місії Церкви це не допомагає.

Культура, думка і освіта

¹⁰⁸ Див. II Ватиканський Собор, Догматична Конституція *Lumen gentium*, про Церкву, 12.

132. Проголошення Євангелія в різних культурах також зумовлює проголошення в різних професійних, наукових та академічних колах. Йдеться про зустріч віри, розуму й науки, яка ставить собі за мету поглиблювати дискурс про вірогідність і започаткувати нову апологетику¹⁰⁹, яка допоможе створити такі постави, через які Євангеліє слухатимуть усі. Коли деякі розумові категорії та здобутки науки приймають для проголошення послання, то вони стають засобами євангелізації; водою, переміненою в вино. Те, що вже прийняте, стає не тільки відкупленим, а й інструментом Святого Духа для просвічення і відновлення світу.

133. З моменту, коли вже недостатньо євангелізувати кожну людину, а Євангеліє проголошується цілим культурам, теологія – не тільки пасторальна, – в діалозі з іншими науками й людським досвідом, стає дуже важливою в наших роздумах про те, як пропозицію Євангелія донести до різноманітних культурних середовищ і адресатів¹¹⁰. Церква-євангелізаторка цінує й підтримує харизму богословів і їхню дослідницьку працю, яка сприяє діалогу зі світом культури й науки. Я закликаю богословів нести це служіння як частину спасительної місії Церкви. Але необхідно, щоб, роблячи це, вони не забували про євангелізаційну мету Церкви та теології і не задовольнялися тільки теологією за письмовим столом.

134. Університети є упривілейованим середовищем для роздумів над цією євангелізаційною працею і її розвитку в інтердисциплінарний та інтегральний спосіб. Католицькі школи, які завжди намагаються поєднати освіту з ясным проголошенням Євангелія, є дуже цінним вкладом в євангелізацію культури, навіть у тих країнах і містах, де несприятливі обставини спонукають нас бути креативними, щоб знайти відповідні методи¹¹¹.

2. ГОМІЛІЯ [135-144]

135. А тепер розглянемо літургійну проповідь – а це вимагає від пастирів серйозної оцінки. Тут я зупинюся, щоб детально і навіть з деякою скрупульозністю поговорити про гомілію і її приготування, бо вже висловлено багато критичних зауважень щодо цієї важливої послуги, і ми не можемо ними нехтувати. Гомілія є критерієм, за яким можемо оцінювати близькість пастиря до люду і його здатність зустрітися зі своїм людом. Фактично знаємо, що вірні вважають гомілію дуже важливою справою; і як вірні, так і душпастирі часто дуже страждають від гомілії – одні, слухаючи її, другі – проповідуючи. Сумно, що так є. Гомілія дійсно може бути інтенсивним і радісним досвідом Святого Духа, зустріччю зі Словом, яка додає сили, постійним джерелом відновлення і зростання.

136. Давайте відновимо нашу довіру до проповідування, яка базується на переконанні, що Бог хоче дійти до інших через проповідника і поширює свою владу через людське слово. Святий Павло рішуче говорить про необхідність проповідувати, бо Господь бажав дійти до інших також через наше слово (див. *Рим.* 10, 14-17). Наш Господь здобував серця людей словом. Приходили слухати Його звідусюди (див. *Мк.* 1, 45). Були здивовані його навчанням (див. *Мк.* 6, 2).

¹⁰⁹ Див. *Propositio* 17.

¹¹⁰ Див. *Propositio* 30.

¹¹¹ Див. *Propositio* 27.

Відчували, що говорить до них як той, хто має владу (див. *Мк.* 1, 27). Апостоли, яких Він установив, «щоб були при ньому, та щоб їх посилати із проповіддю» (*Мк.* 3, 14), словом притягнули в лоно Церкви всі народи (див. *Мк.* 16, 15. 20).

Літургійний контекст

137. Слід тепер нагадати, що «літургійне проповідування Божого Слова, особливо в контексті євхаристійного зібрання, є не стільки часом для медитації та катехизи, скільки діалогом між Богом і його людом, в якому проголошуються чудесні діла спасіння і знову нагадуються вимоги Завіту»¹¹². Гомілія має особливе значення, яке походить з її євхаристійного контексту, і тому вона перевищує будь-яку катехизу, будучи кульмінаційним моментом діалогу між Богом і його людом перед сакраментальним причастям. Гомілія – оновлення діалогу, вже розпочатого між Господом і його людом. Проповідник повинен пізнати серце своєї спільноти, щоб шукати в ньому живе й гаряче прагнення Бога, а також те місце, де діалог любові був придушений і не зміг видати плоду.

138. Гомілія не може бути розважальним виступом, вона не керується логікою медіа-ресурсів, а повинна збудити запал і надати сенсу літургійній відправі. Це особливий жанр, бо йдеться про проповідування в рамках *літургійної* відправи; отож вона повинна бути короткою і не виглядати як промова чи лекція. Проповідник може мати здатність утримувати увагу слухачів упродовж години, але тоді його слова стають важливішими від целебрування віри. Якщо гомілія дуже довга, то вона нищить дві характерні риси літургії: гармонію між частинами і ритм. Проповідування під час літургії стає частиною жертвоприношення Отцеві й посередником благодаті, яку Христос уділяє під час літургії. Цей самий контекст вимагає, щоб проповідування спрямовувало вірних і проповідника до сопричастя з Христом в Євхаристії, яка перемінює життя. Це вимагає, щоб проповідь не займала багато місця і щоб проповідник не закривав собою Господа.

Мова матері

139. Ми говорили, що Божий Люд, завдяки постійній дії в ньому Святого Духа, безустанно сам себе євангелізує. Що означає це переконання для проповідника? Воно нагадує, що Церква є матір'ю і проповідує до люду так, як мама говорить до своєї дитини, знаючи, що дитина вірить, що все, чого її навчають, піде їй на користь, бо знає, що мама її любить. Що більше, добра мати вміє розпізнати все, що Бог засіяв в її дитині, слухає її хвилювання і вчиться від неї. Дух любові, який панує в родині, керує як мамою, так і дитиною в їхньому діалозі, де навчають і навчаються, де виправляють і оцінюють добрі речі; це саме відбувається і в гомілії. Святий Дух, який надихнув Євангелія і діє в Божому Людї, надихає також проповідника: як вслухатися в віру люду і як проповідувати кожної Євхаристії. І тому християнське проповідування знаходить в серцевині культури люду джерело живої води – щоб проповідник знав: що говорити і як говорити. Подібно до того, як усім нам подобається, коли з нами розмовляють нашою рідною мовою, так само і у вірі нам

¹¹² Йоан Павло II, Апостольський лист *Dies Domini* (31 травня 1998), 41: AAS 90 (1998), 738-739.

подобається, коли з нами розмовляють мовою «рідної культури», мовою нашої матері (див. *2 Мак.* 7, 21. 27), і серце готове слухати краще. Така мова – це сила, яка додає відваги, надихає, підсилює, підштовхує.

140. Материнсько-церковне середовище, в якому розвивається діалог між Господом і його людом, необхідно підтримувати і культивувати сердечною близькістю проповідника, теплом його голосу, спокійним стилем його речень, радісними жестами. Гомілія часом нудна, але якщо присутній цей материнсько-церковний дух, то вона завжди буде плідною, так само, як нудні материнські поради з часом дають плід у серці дитини.

141. Ми захоплюємося тим, як Господь розмовляє зі своїм людом, щоб об'явити свою таїну всім, щоб притягнути простих людей таким шляхетним і вимогливим навчанням. Думаю, що секрет приховується в тому, як Ісус дивиться на свій люд, не звертаючи уваги на його слабкості та падіння: «Не бійсь, маленьке стадо, бо вашому Отцеві вподобалося дати вам Царство» (*Лк.* 12, 32); Ісус проповідує з цим духом. Сповнений радістю у Святому Духові, Він благословляє Отця, який притягує маленьких: «Я прославляю тебе, Отче, Господи неба й землі, що ти втаїв це від мудрих та розумних і відкрив немовляткам» (*Лк.* 10, 21). Господь по-справжньому радіє, розмовляючи зі своїм людом, а проповідник повинен передати цю радість людям.

Слова, які розпалюють серця

142. Діалог є чимось значно більшим від переказу правди. Він здійснюється через радість розмови і через конкретне добро, яким співрозмовники, які виражають взаємну любов словами, обдаровують один одного. Це добро не речей, а самих осіб, які обдаровують себе взаємно в діалозу. Суто моралізаторське проповідування чи індоктринація, як і те, яке перетворюється в лекцію екзегези, обмежує спілкування серцець під час гомілії, яке повинно мати майже сакраментальний характер: «Тож віра із слухання, а слухання через слово Христове» (*Рим.* 10, 17). У гомілії правда йде в парі з красою і добром. Йдеться не про абстрактні правди чи сухі силогізми, бо передаються також образи, які Господь використовував для того, щоб заохотити чинити добро. Пам'ять віруючого люду, як пам'ять Марії, повинна бути переповнена Божими чудесами. Його серце, оживлене надією радісного й можливого практикування любові, яку йому передали, відчуває, що кожне слово Святого Письма є спочатку даром, а потім вже вимогою.

143. Інкультивована проповідь полягає у передачі синтезу євангельського послання, а не розрізаних ідей чи цінностей. Де твій синтез, там і твоє серце. Різниця між висвітленням синтезу і розрізаних ідей така сама, як між жаром серця і нудьгою. Проповідник має прекрасну й важку місію: з'єднувати між собою люблячі серця – серце Господа з серцем його люду. Діалог між Богом і його людом ще більше скріплює завіт між ними і робить тіснішими узи любові. Під час гомілії серця вірних мовчать і слухають Господа. Господь розмовляє зі своїм людом без посередників безліччю способів. Але обидві сторони хочуть, щоб під час гомілії був посередник і виражав почуття у такий спосіб, щоб пізніше кожна сторона могла вибрати напрямок продовження розмови. Слово є суттєвим посередником і вимагає для діалогу не лише двох співрозмовників, а й проповідника, який представить

слово як таке, переконаний, що «ми не самих себе проповідуємо, але Христа Ісуса, Господа; самі ж ми – слуги ваші ради Ісуса» (2 Кор. 4, 5).

144. Промовляти з серця означає не тільки підтримувати в ньому вогонь, а й просвічувати його повнотою Об'явлення і дорогою, яку це Слово пройшло в серці Церкви і віруючого люду впродовж історії. Християнська тотожність, тобто хрестильні обійми Отця, коли ми були ще немовлятами, пробуджує в нас, як у блудних синів – і в улюблених синів Марії, – тугу за іншими обіймами: обіймами милосердного Батька, який чекає на нас в славі. Допомогти своєму народові відчутти себе між цими обіймами – це важке, але шляхетне завдання проповідника Євангелія.

3. ПРИГОТУВАННЯ ДО ПРОПОВІДУВАННЯ [145-159]

145. Приготування до проповідування є дуже важливою справою, яка вимагає довгих студій, молитви, рефлексії та душпастирської креативності. Хочу тут затриматися і з великою любов'ю запропонувати спосіб приготування гомілії. Деякі вказівки для декого будуть очевидними, але вважаю, що буде доречним запропонувати їх, щоб нагадати про необхідність присвятити цьому важливому служінню достатньо часу. Деякі парохі постійно говорять, що це неможливо – з огляду на численні обов'язки, які мусять виконувати; незважаючи на це, осмілююсь просити, щоб кожного тижня присвячувати гомілії достатньо індивідуального і спільного часу, навіть коштом часу, забраного в інших важливих праць. Довіра до Святого Духа, який діє в проповідуванні, не тільки пасивна, а й активна і *креативна*. Це зумовлює необхідність пожертвувати собою (див. Рим. 12, 1), усіма своїми здібностями, щоб стати інструментом, яким Бог зможе користуватися. Проповідник, який не готується до проповіді, не є «духовним»; є нечесним і безвідповідальним щодо дарів, які отримав.

Культ правди

146. Перший крок, після молитви до Святого Духа: звернути всю увагу на біблійний текст, який повинен бути фундаментом проповіді. Коли хтось зупиняється і намагається зрозуміти послання тексту, то celebрує «культ правди»¹¹³. Покірне серце визнає, що Слово завжди перевищує наше розуміння, що ми – не «власники, не судді, а хранителі, вістуні і слуги»¹¹⁴. Така постава покірного і захоплюючого почитання Слова виражається у тому, що з найбільшою турботою і святим страхом, щоб не маніпулювати Словом, присвячуємо час для його вивчення. Щоб уміти інтерпретувати біблійний текст, необхідно бути терпеливим, відкласти набік усі турботи, присвятити час, увагу і *безкорисливо* віддатися цій справі. Щоб увійти в стан глибокого зосередження, необхідно залишити усе, що нас розпорошує. Не варто читати Біблію, якщо хочемо отримати швидкі, легкі й негайні результати. І тому приготування проповіді вимагає любові. Ми безкорисливо і без поспіху віддаємо час тільки речам або особам, яких любимо; а тут йдеться про любов до Бога, який захотів до нас *промовити*. З огляду на цю любов можна присвятити

¹¹³ Павло VI, Адгортація *Evangelii nuntiandi* (8 грудня 1975), 78; AAS 68 (1976), 71.

¹¹⁴ Там само.

стільки часу, скільки потрібно, прийнявши поставу учня: «Говори, Господи, слуга твій слухає» (1 Сам. 3, 9).

147. Передовсім необхідно переконатися, що ми правильно розуміємо *слова*, які читаємо. Хочу підкреслити щось, що виглядає очевидним, але не завжди береться до уваги: біблійний текст, який вивчаємо, був написаний дві або три тисячі років тому, його мова значно відрізняється від сьогоденної. Хоча нам здається, що розуміємо слова, переведені на нашу мову, але це ще не означає, що добре розуміємо те, що хотів виразити натхненний письменник. Знаємо різноманітні методи, які пропонує літературна критика: звернути увагу на слова, які повторюються або виділяються, розпізнати структуру і власний динамізм тексту, поміркувати про ролі, які відіграють персонажі тощо. Але наше завдання полягає не в тому, щоб зрозуміти дрібні деталі тексту; найважливіше – відкрити *основне* послання, яке структурує і об'єднує текст. Якщо проповідник не виконає цього завдання, то його проповідь може буде хаотичною і невпорядкованою; його мова буде сукупністю розрізнених ідей, нездатних захопити інших. Основне послання – це те, яке автор хотів передати в першу чергу, а це зумовлює розуміння не тільки ідеї, а й бажаного результату. Якщо текст був написаний для того, щоб втішити, то не можна його використовувати для виправлення помилок; якщо це заохочення, то не можна його використовувати як навчання доктрини; якщо текст говорить щось про Бога, то не можна його використовувати для пояснення різних богословських думок; якщо це мотивація для прослави Бога чи місіонерської праці, то не можна її використовувати для подання останніх новин.

148. Очевидно, що для того, щоб правильно зрозуміти основну думку тексту, необхідно порівняти його з навчанням усієї Біблії, представленим Церквою. Це важливий критерій біблійної критики, який бере до уваги, що Святий Дух надихнув усю Біблію, а не тільки якусь її частину, і що в деяких справах люд поглиблює розуміння Божої волі, виходячи з пережитого досвіду. Це дає можливість уникати помилкових і часткових інтерпретацій, які суперечать іншим навчанням Святого Письма. Але це не означає, що треба послабити властиве й специфічне значення тексту, на основі якого будемо проповідувати. Однією з помилок скучної та слабкої проповіді є невміння передати силу біблійного тексту.

Персоніфікація Слова

149. Проповідник «повинен, перш за все, досягнути глибоку єдність з Божим Словом: недостатньо знати лінгвістичний або екзегетичний аспект, хоч це й необхідно; потрібно підійти до Слова з покірним і розмоленим серцем, щоб воно проникло наскрізь його думки і почуття та народило в ньому нову ментальність»¹¹⁵. Дуже добре кожного дня, кожної неділі відновлювати свій запал до приготування гомілії та перевіряти, чи в нас самих зростає любов до Слова, яке проповідуємо. Не слід забувати, що «рівень святості служителя реально впливає на якість його проповіді»¹¹⁶. Святий Павло говорить: «ми й говоримо, стараючись подобатися не людям, а Богові, який випробує серця наші» (1 Сол. 2, 4). Якщо в нас присутне

¹¹⁵ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Pastores dabo vobis* (25 березня 1992), 26: AAS 84 (1992), 698.

¹¹⁶ Там само, 25: AAS 84 (1992), 696.

живе бажання самим слухати Слово, яке мусимо проповідувати, то так чи інакше передамо його вірному Божому Людови: «З повноти бо серця уста промовляють» (Мт. 12, 34). Якщо недільні читання голосно звучали в серці пастиря, то так само з усім блиском звучатимуть у серцях люду.

150. Ісус був розгніваний на тих, які претендували бути вчителями, були дуже вимогливими до інших, навчали Божому Слову, але не дозволяли йому просвітити себе самих: «В'яжуть тяжкі, не під силу тягарі й кладуть людям на плечі; самі ж і пальцем своїм рушити не хочуть» (Мт. 23, 4). Апостол Яків волав: «Нехай, мої брати, між вами не буде багато тих, які хочуть учителями стати, знаючи, що більший засуд приймемо» (Як. 3, 1). Той, хто хоче проповідувати, спочатку повинен дозволити Слову глибоко зворушити його самого і втілити Слово в свою щоденність. У такий спосіб проповідування полягатиме в інтенсивній та плідній активності, як «ділення з іншими досвідом споглядання»¹¹⁷. І тому перед приготуванням проповіді необхідно дозволити Слову, яке зранить слухачів, спочатку зранити самого проповідника, бо це Слово *живе й діяльне*, воно як меч «проходить аж до розділу душі й духа, суглобів та костяного мозку, і розрізняє чуття та думки серця» (Євр. 4, 12). І це дуже важливо для душпастирської праці. В нашу епоху люди також хочуть слухати свідків: «Вони спрагли автентичності [...] Жадають євангелізаторів, які розповідатимуть їм про Бога, якого самі знають і який їм близький так, ніби Його бачили»¹¹⁸.

151. Від нас не вимагається бути непорочними, а постійно зростати, жити з глибоким бажанням йти вперед шляхом Євангелія і не покладати рук. Проповідник повинен бути впевненим, що Бог його любить, що Ісус Христос його спас і останнє слово завжди за Його любов'ю. Перед лицем такої краси він багато разів відчує, що своїм життям Бога не прославляє у повноті, тому щиро прагнутиме відповісти краще такій великій любові. Але якщо він не почне слухати Слово з поставою щирої відкритості, якщо не дозволить йому торкнутися свого життя і піддати його ревізії, якщо не дозволить Слову заохочувати й мобілізувати його, якщо не присвячує час молитві над Словом, то стає фальшивим пророком, шахраєм і порожнім балакуном. Але якщо він визнає своє вбозтво й має бажання служити краще, то завжди зможе дати Ісуса Христа, говорячи як Петро: «Срібла й золота нема у мене; що ж маю, те тобі даю» (Ді. 3, 6). Господь хоче використовувати нас як живих, вільних і креативних істот, які, перед тим як проповідувати Слово, дозволять йому проникнути у себе наскрізь; але проникнути не тільки у розум, а заволодіти всім їхнім єством. Святий Дух, яких надихнув Слово, «сьогодні, як і на початках Церкви, діє в кожному євангелізаторі, який дозволяє Йому заволодіти собою й вести себе, і вкладає в його уста слова, які він сам не зможе знайти»¹¹⁹.

Духовне читання

152. Існує конкретний спосіб слухати те, що Господь хоче нам сказати через своє Слово, і піддатися преображаючій силі Святого Духа. Це те, що ми називаємо «*lectio divina*»: молитовне читання Божого Слова – щоб воно нас просвітило та

¹¹⁷ Святий Фома Аквінський, *Summa Theologiae* II-II, q. 188, art. 6.

¹¹⁸ Павло VI, Адгортація *Evangelii nuntiandi* (8 грудня 1975), 76: AAS 68 (1976), 68.

¹¹⁹ Там само, 75: AAS 68 (1976), 65.

відновило. Молитовне читання Біблії не відділене від вивчення Біблії, яке проповідник робить для того, щоб пізнати основне послання тексту; навпаки, він повинен почати від вивчення і намагатися зрозуміти, що *це саме послання* говорить особисто йому. Духовне читання тексту слід розпочинати від буквального значення. У протилежному разі він легко братиме з тексту лише те, що йому вигідно, що служить для підтвердження його рішень, що відповідає його схемам мислення. У кінцевому результаті це означає використовувати щось святе для власної вигоди і передавати цю плутанину Божому Людові. Ніколи не можна забувати, що деколи «сам бо сатана вдає з себе ангела світла» (2 Кор. 11, 14).

153. Спокійно читаючи текст у Божій присутності, добре буде задатися запитаннями, наприклад: «Господи, що цей текст говорить *мені*? Що хочеш змінити в моєму житті через це послання? Що мене непокоїть у цьому тексті? Чому це мене не цікавить?», або: «Що мені подобається? Що мене надихає в цьому Слові? Що мене притягує? Чому мене притягує?» Якщо хтось намагається слухати Господа, то зазвичай з'являються спокуси. Наприклад, почуття неспокою або пригнічення, що призводить до зачинення в собі; думки про те, що цей текст говорить іншим людям – щоб не прикладати його до свого життя. Також трапляється, що хтось починає шукати причину, щоб розбавити конкретне послання тексту. Іншого разу думаємо, що Бог вимагає від нас занадто багато, до чого ми ще не готові. І тому багато людей втрачає радість зустрічі зі Словом. Це може означати, що вони забувають, що ніхто не є більш терпеливим від Бога Отця, що ніхто не спроможний розуміти і чекати так, як Він. Господь завжди запрошує нас ступити вперед один крок, але не вимагає повної відповіді, якщо ми ще не пройшли шлях, який чинить нас готовими до неї. Він тільки хоче, щоб ми щиро глянули на своє життя і представили його Йому без обману, щоб ми хотіли зростати і щоб просили в Нього те, чого ще не можемо досягнути.

Слухати людей

154. Для того, щоб знати, що вірні повинні почути, проповідник мусить також слухати свій *люд*. Проповідник мусить споглядати Слово і споглядати своїх людей. У такий спосіб він відкриває «устремління, велич і обмеження, способи молитви, любові, сприйняття життя і світу, які вирізняють дану людську спільноту», звертаючи увагу «на конкретних людей з їхніми знаками й символами і відповідаючи на їхні запитання»¹²⁰. Йдеться про те, щоб поєднати послання біблійного тексту з людською ситуацією, з тим, чим живуть люди, з досвідом, який потребує просвічення Словом. Така турбота походить не з опортуністичної чи дипломатичної ментальності, а з глибокої релігійної і душпастирської постави. В своїй основі – це «духовна вразливість, яка в подіях відчитує Божі знаки»¹²¹; а це набагато більше від пошуків чогось цікавого для проповіді. Ми намагаємося відкрити те, «що Господь хоче сказати в конкретних обставинах»¹²². І тому приготування проповіді перетворюється у вправу *євангельського розпізнавання*, виконуючи яку, намагаємося розпізнати – в світлі Святого Духа – «Божий заклик,

¹²⁰ Там само, 63: AAS 68 (1976), 53.

¹²¹ Там само, 43: AAS 68 (1976), 33.

¹²² Там само.

який звучить у конкретній історичній ситуації; Бог промовляє до віруючого в ній і через неї»¹²³.

155. У цих пошуках можна просто звернутися до частого людського досвіду, такого як радість поновної зустрічі, розчарування, страх самотності, співчуття страждаючій людині, невпевненість у майбутньому, неспокій за близьку особу тощо; але необхідно розвинути більшу чутливість, щоб побачити, як цей досвід дійсно впливає на їхнє життя. Пам'ятаймо, що ніколи не треба *відповідати на питання, які ніхто не задає*; також не треба представляти хроніку останніх подій – для збудження зацікавлення, бо для цього існують телевізійні програми. Звичайно, що можна подати якийсь приклад, щоб Слово голосно і сильно закликала до навернення, до адорації, до конкретних постав братерства і служіння тощо, бо часом деякі особи люблять почути в проповіді коментарії до реальних подій, але не хочуть прикласти їх до своєї реальності.

Педагогічні засоби

156. Деякі священники вважають себе добрими проповідниками, бо знають, що слід говорити, але не турбуються про те, *як* слід говорити, не турбуються про конкретну форму проповіді. Засмучуються, коли їх не слухають або недооцінюють; але можливо, що вони не старалися знайти відповідну форму для презентації послання. Нагадаємо, що «явна цінність змісту євангелізації не може нехтувати цінностями методів і засобів, якими вона користується»¹²⁴. Турбота про форму проповіді також є глибоко духовною поставою. Віддати всі свої здібності та креативність місії, яку Бог нам довірив, означає відповісти на Божу любов; водночас є чудовою вправою любові до ближнього, бо не хочемо давати людям щось низькоякісне. Наприклад, у Біблії знаходимо поради для приготування проповіді відповідного рівня: «Стисло говори слово, малою кількістю багато» (*Сир.* 32, 8).

157. Для прикладу подам кілька практичних вказівок, які допоможуть збагатити проповідь і вчинити її привабливішою. Дуже важливо навчитися користуватися в проповіді образами, тобто говорити мовою образів. Часом приклади подаються для пояснення якоїсь теми, але здебільшого тільки для інтелектуального розуміння; натомість образи допомагають оцінити й прийняти послання. Привабливий образ чинить послання рідним, близьким, яке можливо виконати, поєднаним із власним життям. Добре підібраний образ може викликати відчуття задоволення від послання, яке хочемо передати, збудити бажання і мотивувати волю в напрямку Євангелія. Старий учитель говорив мені, що добра гомілія повинна мати «одну ідею, одне почуття, один образ».

158. Павло VI говорив, що вірні «очікують багато від цієї проповіді й користуються її плодами, щоб тільки вона була простою, ясною, безпосередньою, адаптованою»¹²⁵. Простота поєднана з мовою, якою користуємось. Мова мусить бути зрозумілою для адресатів, а то ми ризикуємо говорити в порожнечу. Проповідники часто користуються термінами, яких навчилися під час студій і в

¹²³ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Pastores dabo vobis* (25 березня 1992), 10: AAS 84 (1992), 672.

¹²⁴ Павло VI, Адгортація *Evangelii nuntiandi* (8 грудня 1975), 40: AAS 68 (1976), 31.

¹²⁵ Там само, 43: AAS 68 (1976), 33.

окреслених середовищах, але які не належать до щоденної мови їхніх слухачів. Існують терміни, властиві теології або катехетиці, значення яких незрозуміле для більшості християн. Найбільша небезпека для проповідника – призвичаїтись до свого словництва і думати, що всі люди так говорять і розуміють його без зусиль. Якщо хтось хоче розмовляти з людьми їхньою мовою, щоб донести до них Слово, мусить багато часу присвятити, щоб слухати їх, мусить ділити з ними життя і приділяти їм багато уваги. Простота і ясність – дві різні речі. Мова може бути дуже простою, але проповідь – неясною. Може бути незрозумілою через невпорядкованість, брак логічності або тому, що одночасно займається різними темами. І тому наступне важливе завдання: забезпечити тематичну єдність, ясний порядок і взаємозв'язок між фразами – щоб слухачі могли легко слідувати за проповідником і розуміти логіку його мови.

159. Наступна характерна риса – позитивна мова. Проповідник говорить не стільки про те, чого не можна робити, скільки про те, що можемо робити краще. У всякому випадку, якщо вказує на щось негативне, то завжди пробує вказати на щось позитивне, що притягує, щоб не затримуватися на образах, жалях, критиці або докорах сумління. Окрім того, позитивна проповідь завжди дає надію, спрямовує в майбутнє, не залишає нас у негативному стані. Як добре, коли священики, диякони і миряни періодично зустрічаються, аби спільно шукати те, що зробить проповідь привабливішою!

4. ЄВАНГЕЛІЗАЦІЯ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕННЯ *КЕРИГМИ* [160-175]

160. Місіонерське доручення Господа містить заклик зростати в вірі, коли Він наголошує: «навчаючи їх берегти все, що я вам заповідав» (*Мт.* 28, 20). І тому стає ясно, що перше проголошення доброї новини повинно також спонукати йти дорогою формування і дозрівання. Євангелізація має на увазі також зростання, що означає, що слід дуже серйозно ставитися до кожної особи і до Божої волі щодо неї. Кожна людська істота потребує щораз більшої єдності з Христом, і євангелізація не може погодитися на те, щоб людина задовольнялась малим, а щоб вигукнула гучним голосом: «Живу вже не я, а живе Христос у мені» (*Гал.* 2, 20).

161. Було б помилкою інтерпретувати цей заклик до зростання виключно або першорядно як доктринальну формацію. Йдеться про те, щоб «берегти» те, на чому наголосив Господь, як відповідь на його любов, де виділяється, разом з усіма чеснотами, нова заповідь, яка є першою, найбільшою, яка найкраще характеризує нас як учнів: «Це моя заповідь, щоб ви любили один одного, як я вас полюбив!» (*Йо.* 15, 12). Очевидно, що коли автори Нового Завіту хочуть представити короткий і найсуттєвіший синтез християнського морального послання, то подають неминучу вимогу любові до ближнього: «той, хто любить другого, виконав закон [...] Любов, отже, – виконання закону» (*Рим.* 13, 8. 10). Так само св. Павло, для якого заповідь любові не тільки резюмує закон, але й конститує найглибшу суть людського існування: «Увесь бо закон міститься у цій одній заповіді: “Люби ближнього твого, як себе самого”» (*Гал.* 5, 14). І представляє своїм спільнотам християнське життя як зростання в любові: «А вас нехай Господь примножить і наповнить любов'ю один до одного й до всіх» (*1 Сол.* 3, 12). Також св. Яків напоумляє християн виконувати

«закон царський за писанням: «Люби ближнього свого, як себе самого»» (2, 8), щоб не занедбати жодної заповіді.

162. З другого боку, цю постійну відповідь і зростання завжди випереджує дар, бо спочатку Господь сказав: «християчи їх в ім'я...» (Мт. 28, 19). Усиновлення, яке Отець безкоштовно дарує, і пропозиція дару благодаті (див. Еф. 2, 8-9; 1 Кор. 4, 7) – умови можливості цього постійного освячення, яке подобається Богові й прославляє Його – щоб піддати себе перетворенню в Христа через прогресуюче життя «за духом» (Рим. 8, 5).

Керигматична і містагогічна катехизація

163. Навчання і катехизація служать цьому зростанню. Ми вже маємо різноманітні тексти Учительського Уряду Церкви і посібники по катехизації, видані Апостольською Столицею і різними єпископатами. Згадати хоча би Апостольську Адгортацію *Catechesi tradendae* (1979), *Загальні Директиви для катехизації* (1997) та інші документи, актуальний зміст яких немає необхідності тут повторювати. Я хотів би зупинитися тільки на деяких міркуваннях, які, на мою думку, слід виділити.

164. Ми відкрили заново, що в катехизації фундаментальна або основна роль відводиться проголошенню або «керигмі», яка повинна займати центральне місце в євангелізації і у всіх спробах церковного оновлення. *Керигма* тринітарна. Це вогонь Святого Духа під видом різних мов спонукає нас вірити в Ісуса Христа, який через свою смерть і воскресіння об'являє і розповідає нам про безмежну любов Отця. З уст катехита постійно звучить перша новина: «Ісус Христос любить тебе, Він віддав своє життя ради твого спасіння, Він живий, і тепер Він з тобою кожного дня – щоб тебе просвічувати, щоб тобі дати силу, щоб тебе визволити». Коли перше проголошення називаємо «першим», то це не означає, що воно тимчасово є першим, а потім забуваємо про нього або замінюємо його іншими, важливішими. Воно є першим у якісному значенні, бо є *головним* проголошенням, яке ми повинні слухати постійно у різний спосіб і яке ми повинні проголошувати в різних формах упродовж усього процесу катехизації, на всіх її етапах¹²⁶. І тому також «священик, як і Церква, повинен зростати в усвідомленні постійної необхідності бути євангелізованим»¹²⁷.

165. Не слід думати, що в катехизації *керигма* занедбується ради нібито більш «грунтовної» формації. Немає нічого ґрунтовнішого, глибшого, надійнішого, змістовнішого і мудрішого від цього проголошення. Уся християнська формація – це, перш за все, поглиблення *керигми*, яка за кожним разом втілюється більше і краще, яка ніколи не перестає освітлювати катехитичну працю, і яка допомагає правильно розуміти значення любої теми, яка розгортається в катехизах. Це проголошення – відповідь на прагнення безмежного, яке міститься в кожному людському серці. Центральне місце *керигми* вимагає, щоб проголошення мало деякі характерні риси, які сьогодні необхідні завжди: виражало спасительну Божу любов, яка передує моральному й релігійному обов'язку; не нав'язувало правду, а зверталося до свободи; позначалося радістю, заохоченням, вітальністю й гармонійною цілісністю, яка не редукує проповідування до кількох доктрин, які

¹²⁶ Див. *Propositio* 9.

¹²⁷ Йоан Павло II, Пособорова Апостольська Адгортація *Pastores dabo vobis* (25 березня 1992), 26: AAS 84 (1992), 698.

іноді більш філософські, ніж євангельські. Це вимагає від проповідника деяких внутрішніх постав, які допоможуть краще сприймати його проголошення: близькість, готовність до діалогу, терпеливість, ласкаве серце, яке не осуджує.

166. Інша характерна риса катехизації, яка розвивається в останні десятиріччя, – містагогічне втаємничення¹²⁸, яке означає головно дві речі: необхідний прогрес в досвіді формації, у якому бере участь уся спільнота, і відновлене розуміння літургійних знаків християнського втаємничення. Численні підручники і програми не беруть до уваги необхідність містагогічного відновлення, яке могло би асимілювати різноманітні форми, відповідні з розпізнаванням кожної освітньої спільноти. Катехитична зустріч – це проголошення Слова, і тому зосереджується на Слові. Але вона потребує відповідного середовища і привабливої мотивації, вживання вимовних символів, включення в широкий процес зростання та інтеграції всіх вимірів людської особи на спільній дорозі, на якій ми слухаємо і відповідаємо.

167. Було би добре, щоб кожна катехиза звертала особливу увагу на «дорогу краси» (*via pulchritudinis*)¹²⁹. Проповідувати Христа означає показати, що вірити в Нього і наслідувати Його – це справа не тільки правильна і справедлива, а й красива, здатна наповнити життя новим сяйвом і глибокою радістю, навіть у випробуваннях. У цьому напрямку усе, що виражає справжню красу, слід розглядати як стежку, яка допомагає зустрітися з Ісусом. Йдеться не про естетичний релятивізм¹³⁰, який може затерти нерозривний зв'язок між правдою, добром і красою, а щоб повернути цінність краси, яка може торкнутися людське серце і засвітити в ньому правду і добро Воскреслого. Якщо, як говорить святий Августин, ми любимо тільки те, що красиве¹³¹, то Син, який став людиною, об'явлення безмежної краси, є гідним найбільшої любові та притягує нас до себе узами любові. Отож необхідно, щоб формація *via pulchritudinis* була включена в передачу віри. Бажано, щоб кожна помісна Церква заохочувала використовувати в євангелізації мистецтво, зберігаючи тяглість з багатим минулим, і також усю гамму сучасних засобів вираження, для того, щоб передавати віру новою «мовою притч»¹³². Треба насмілитись знаходити нові знаки, нові символи, нові способи переказу Слова, різні форми краси, які ціняться в різних культурних середовищах, включаючи нетрадиційні, які можуть мало що означати для євангелізаторів, але дуже привабливі для інших.

168. Щодо моральної пропозиції катехизи, яка запрошує зростати у вірності євангельському стилю життя, то слід завжди показувати бажане добро, пропозицію життя, зрілості, реалізації, плідності, в світлі яких можна зрозуміти наше зречення зла, яке може цьому перешкоджати. Краще, щоб нас бачили не як апокаліптичних пророків чи похмурих суддів, які зарозуміло шукають усі можливі загрози й пороки, а як радісних звістунів шляхетних пропозицій, охоронців добра і краси, які сіяють у житті, вірному Євангелію.

Індивідуальне супроводження в процесі зростання

¹²⁸ Див. *Propositio* 38.

¹²⁹ Див. *Propositio* 20.

¹³⁰ Див. II Ватиканський Собор, Декрет *Inter mirifica*, про засоби масового переказу, 6.

¹³¹ Див. *De musica*, VI, XIII, 38: *PL* 32, 1183-1184; *Confessiones*, IV, XIII, 20: *PL* 32, 701.

¹³² Бенедикт XVI, Промова з нагоди показу документального фільму «Мистецтво і віра – *via pulchritudinis*» (25 жовтня 2012): *L'Osservatore Romano* (27 жовтня 2012), 7.

169. У культурі, яка парадоксально травмована анонімністю й водночас одержима приватним життям інших людей, безсоромно вражена хворобливою цікавістю, Церква повинна зблизька подивитися на людину, щоб зворушитися і затриматися біля неї стільки разів, скільки необхідно. У цьому світі священики й люди, заангажовані у пасторальну працю, можуть показати, що Ісус поряд і дивиться на кожну людину індивідуально. Церква повинна втаємничити своїх братів і сестер – священиків, ченців, черниць і мирян – в це «мистецтво супроводження», щоб усі навчилися завжди скидати взуття зі своїх ніг перед святою землею іншої людини (див. *Вих.* 3, 5). На цій дорозі ми повинні прийняти ритм здорової близькості, з шанобливим і повним співчуття поглядом, який водночас лікує, звільняє і надихає зростати в християнському житті.

170. Хоч це і очевидно, духовний супровід повинен вести нас щораз ближче до Бога, в якому зможемо осягнути справжню свободу. Деякі думають, що вони вільні, якщо обминають Бога, не усвідомлюючи, що, по суті, залишаються сиротами, беззахисними, без домашнього вогнища, куди можна завжди повернутися. Вони перестають бути прочанами, а стають блукаючими, які постійно крутяться довкола себе самих і нікуди не приходять. Супроводження буде шкідливим, якщо перетвориться у форму психотерапії, яка підігріватиме зосередження людей на собі й припинить їхню мандрівку разом із Христом до Отця.

171. Сьогодні, як ніколи, потребуємо чоловіків і жінок з досвідом духовного керівництва, які знають, як діяти розторопно, які відзначаються здатністю розуміння, мистецтвом слухання, покірністю Святому Духові, щоб охороняти ввірених нам овець від вовків, які прагнуть розпорошити стадо. Ми повинні розвивати в собі здатність слухати, а це більше, ніж тільки чути. Першою справою у спілкуванні з іншою людиною є здатність серця уможливити близькість, без якої неможлива справжня духовна зустріч. Слухання допомагає нам підібрати відповідні жести й слова і виводить із пасивного стану спостерігачів. Лише завдяки такому шанобливому й співчутливому слуханню можливо знайти шляхи автентичного зростання, розбудити прагнення християнського ідеалу, гаряче бажання повністю відповісти на любов Бога і спрагу якнайкраще культивувати те, що Бог посіяв у нашому житті. Але це вимагає постійної терпеливості від того, хто знає навчання святого Фоми Аквінського, що хтось може мати благодать і любов, але не вправлятися добре в цих чеснотах «через деякі протилежні схильності», які вкорінилися¹³³. Іншими словами, органічна єдність чеснот завжди і через необхідність перебуває «*in habitu*», хоча обставини можуть мішати *реалізації* цих чеснот. І тому потрібна «педагогіка, яка вестиме людей, крок за кроком, до повного засвоєння таїни»¹³⁴. Щоб дійти до такої зрілості, коли людина буде здатною приймати справді вільні та відповідальні рішення, необхідний час і велика терпеливість. Як сказав блаженний П'єр Фавр: «Час – посланець Бога».

172. Супровідник уміє визнати, що ситуація кожної особи щодо Бога і щодо власного життя благодаттю – таїна, яку ніхто не може повністю розпізнати ззовні. Євангеліє пропонує виправляти людей і допомагати їм зростати, виходячи від

¹³³ *Summa Theologiae* I-II q. 65, art. 3, ad 2: «*propter aliquas dispositiones contrarias*».

¹³⁴ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Ecclesia in Asia* (6 листопада 1999), 20: AAS 92 (2000), 481.

визнання об'єктивного зла їхніх учинків (див. *Мт.* 18, 15), але не висловлювати суджень щодо їхньої відповідальності й провини (див. *Мт.* 7, 1; *Лк.* 6, 37). У будь-якому випадку добрий супровідник ніколи не погодиться з фаталізмом і малодушністю, а завжди збуджуватиме бажання зцілитися, відкинути милиці, взяти хрест, залишити все і встати, щоб знову проголошувати Євангеліє. Особистий досвід супроводженого і зціленого, здатність вербалізувати з абсолютною щирістю своє життя перед супровідником навчає нас бути терпеливими й співчутливими до інших, знайти спосіб, щоб завоювати їх довіру, щирість і готовність розвиватися.

173. Автентичний духовний супровід розпочинається і здійснюється в середовищі, яке служить євангелізаційній місії. Стосунки Павла з Тимотеєм і Титом є прикладом такого супроводження і формації під час апостольської праці. Ввіряючи їм місію затримуватись у кожному місті, щоб «впорядкувати до кінця те, що залишилося» (*Тита* 1, 5; див. *1 Тим* 1, 3-5), також дає правила для особистого життя і пастирського служіння. Це виразно відрізняється від будь-якого інтимізованого супроводження, від зачиненої в собі самореалізації. Учні місіонерів супроводжують учнів місіонерів.

Довкола Божого Слова

174. Божим Словом повинна насичуватись не тільки гомілія. Вся євангелізація базується на Слові: слухати Слово, роздумувати над Словом, жити Словом, служити літургію Слова і бути свідком Слова. Святе Письмо є джерелом євангелізації. І тому ми повинні систематично вправлятися в слуханні Слова. Церква не євангелізує, якщо не дозволяє євангелізувати себе постійно. Необхідно, щоб Боже Слово «щораз більше ставало серцем кожної церковної діяльності»¹³⁵. Боже Слово, яке ми слухаємо і святкуємо, особливо під час Таїнства Євхаристії, внутрішньо насичує і зміцнює християн, і чинить їх здатними бути автентичними свідками Євангелія в щоденному житті. Ми вже подолали давні протиставлення Слова і Таїнства. Живе й дієве Слово, яке проголошується, приготує до прийняття Таїнства, в якому це Слово осягає найбільшу ефективність.

175. Вивчення Святого Письма повинно бути дверима, відкритими для всіх віруючих¹³⁶. Істотно, щоб об'явлене Слово радикально оживляло катехизу і всі зусилля, направлені на передачу віри¹³⁷. Євангелізація вимагає доброго знання Божого Слова, а це вимагає від єпархій, парафій і усіх католицьких організацій запровадити ґрунтовне і постійне вивчення Біблії, а також заохочувати до персонального і спільного молитовного читання¹³⁸. Ми не шукаємо напомацки і не очікуємо, що Бог до нас заговорить, бо дійсно «Бог промовив, Він вже не є

¹³⁵ Бенедикт XVI, Посинодальна Апостольська Адгортація *Verbum Domini* (30 вересня 2010), 1: AAS 102 (2010), 682.

¹³⁶ Див. *Propositio* 11.

¹³⁷ Див. II Ватиканський Собор, Догматична Конституція *Dei Verbum*, про Об'явлення, 21-22.

¹³⁸ Див. Бенедикт XVI, Посинодальна Апостольська Адгортація *Verbum Domini* (30 вересня 2010), 86-87: AAS 102 (2010), 757-760.

великим невідомим, а показав себе»¹³⁹. Радісно приймімо величний скарб об'явленого Слова.

IV. СУСПІЛЬНИЙ ВИМІР ЄВАНГЕЛІЗАЦІЇ [176-258]

176. Євангелізувати означає вводити в світ Боже Царство. Але «жодне часткове і фрагментарне визначення не відображає багатої, багатогранної і динамічної дійсності, якою є євангелізація, не ризикуючи збіднити та спотворити її»¹⁴⁰. А тепер я хотів би поділитися своїм занепокоєнням суспільного виміру євангелізації саме тому, що якщо цей вимір належним чином не висвітлити, то ми ризикуємо спотворити автентичне та цілісне значення євангелізаційної місії.

1. ВПЛИВ КЕРИГМИ НА СПІЛЬНОТУ Й СУСПІЛЬСТВО [177-185]

177. *Керигма* має неминучий соціальний вплив: в самому серці Євангелія існує спільнотне життя і спільна праця. Зміст першого проголошення відразу призводить до моральних наслідків, зосереджених на любові.

Визнання віри й суспільні обов'язки

178. Вірити в Отця, який любить усіх людей безмежною любов'ю, означає відкрити, що «завдяки цій любові Він обдаровує кожну людину безмежною гідністю»¹⁴¹. Вірити, що Син Отця прийняв людське тіло, означає, що кожна людина була піднесена до серця самого Бога. Вірити, що Ісус пролив за нас свою кров, означає позбутися найменших сумнівів щодо його безмежної любові, яка ушляхетнює кожну людину. Відкуплення людини має соціальне значення, бо «у Христі Бог викупляє не тільки індивіда, а також людські соціальні взаємини»¹⁴². Вірити, що Святий Дух діє в кожній людині, означає визнати, що Він намагається проникнути в кожну ситуацію і у всі соціальні зв'язки: «Святий Дух володіє безмежною винахідливістю, властивою божественному розуму, і вміє розв'язувати вузли людських проблем, навіть найбільш заплутані й ті, в які важко проникнути»¹⁴³. Євангелізація намагається співпрацювати з визволяючою дією Святого Духа. Сама таїна Пресвятої Трійці нагадує, що ми були створені на образ божественного сопричастя, і тому не можемо ні реалізувати, ні спасти себе самих власними силами. З серця Євангелія пізнаємо внутрішній зв'язок між євангелізацією і освяченням людини, який обов'язково мусить виражатися і розвиватися в усій євангелізаційній діяльності. Акцептація першого проголошення, яке запрошує прийняти Божу любов і любити Бога любов'ю, яку ми отримали від Нього,

¹³⁹ Бенедикт XVI, *Промова під час першої генеральної Конгрегації Синоду Єпископів* (8 жовтня 2012): AAS 104 (2012), 896.

¹⁴⁰ Павло VI, Апостольська Адгортація *Evangelii nuntiandi* (8 грудня 1975), 17: AAS 68 (1976), 17.

¹⁴¹ Йоан Павло II, *Послання до неповносправних*, *Ángelus* (16 листопада 1980): *Insegnamenti* 3/2 (1980), 1232.

¹⁴² Папська Рада «Справедливість і Мир», *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви*, 52.

¹⁴³ Йоан Павло II, *Catechesis* (24 квітня 1991): *Insegnamenti* 14/1 (1991), 856.

пробуджує в житті людини і в її вчинках першу й фундаментальну реакцію: прагнути, шукати добро інших і піклуватися про нього.

179. Цей нерозривний зв'язок між проголошенням спасіння і щедрою братерською любов'ю виражений у деяких текстах Святого Письма, які слід уважно обмірковувати і медитувати, щоб витягнути з них усі необхідні висновки. До цього послання ми часто призвичаюємось, повторюємо його майже механічно, але не перевіряємо, чи воно справді впливає на наше життя і на наші спільноти. Це призвичаєння є дуже небезпечним і шкідливим, бо позбавляє нас здатності дивуватися, захоплюватися, позбавляє ентузіазму жити Євангелієм братерства і справедливості! Боже Слово навчає, що в браті безперервно продовжується Втілення для кожної людини: «усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших – ви мені зробили» (Мт. 25, 40). Те, що робимо для інших, має трансцендентний вимір: «якою мірою міряєте, такою і вам відміряють» (Мт. 7, 2) і відповідає Божому милосердю по відношенню до нас: «Будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний. Не судіть, і не будете суджені; не засуджуйте, й не будете засуджені; простіть, і вам проститься. Дайте, то й вам дасться: [...] Якою бо мірою ви міряєте, такою й вам відміряють» (Лк. 6, 36-38). Ці тексти виражають абсолютний пріоритет «виходу з себе назустріч братові» як однієї з двох головних заповідей, які лежать у фундаменті всіх моральних норм, і як найвиразніший критерій для духовного розпізнавання духовного зростання і відповіді на абсолютно безкорисливий дар Бога. З цієї самої причини «служіння любові є також конститутивним елементом місії Церкви і незамінним вираженням її сутності»¹⁴⁴. Так як Церква по своїй природі місіонерська, то з її природи неминуче виходить дієва любов до ближнього, співчуття, яке розуміє, допомагає і підтримує.

Царство, яке нас кличе

180. Читаючи Святе Письмо, виразно бачимо, що пропозиція Євангелія стосується не тільки індивідуального зв'язку з Богом. Нашу відповідь любові також слід розуміти не тільки як суму дрібних особистих учинків допомоги потребуючим, щось на взір «списку благодійних учинків», серію вчинків для заспокоєння свого сумління. Пропозицією є *Боже Царство* (див. Лк. 4, 43); йдеться про любов до Бога, який царює в світі. Наскільки Бог буде царювати між нами, настільки соціальне життя буде середовищем братерства, справедливості, миру й гідності для всіх. Отож, як проголошення, так і християнський досвід призводять до соціальних змін. Ми шукаємо Боже Царство: «Шукайте перше Царство Боже та його справедливість, а все те вам докладеться» (Мт. 6, 33). Місія Ісуса – встановити Царство Отця, тому Він доручає учням: «Ідіть, проповідуйте, кажучи, що Царство Небесне – близько» (Мт. 10, 7).

181. Царство, яке надходить і росте в нас, стосується усього і нагадує нам про принцип, який Павло VI запропонував для розпізнавання автентичного розвитку: «Кожна людина і вся людина»¹⁴⁵. Знаємо, що «євангелізація буде неповною, якщо не братиме до уваги взаємний заклик, який постійно існує між Євангелієм та

¹⁴⁴ Бенедикт XVI, *Motu proprio Intima Ecclesiae natura* (11 листопада 2012): AAS 104 (2012), 996.

¹⁴⁵ Енцикліка *Populorum Progressio* (26 березня 1967), 14: AAS 59 (1967), 264.

конкретним, особистим і соціальним життям людини»¹⁴⁶. Йдеться про критерій універсальності, властивий динаміці Євангелія, бо Отець прагне, щоб усі люди спаслися, а його план спасіння полягає у тому, щоб «об'єднати все у Христі: небесне й земне» (Еф. 1, 10). Наказ такий: «Ідіть же по всьому світу та проповідуйте Євангелію всякому творінню» (Мк. 16, 15), бо «створіння очікує нетерпляче виявлення синів Божих» (Рим. 8, 19). Усе створіння – це також усі аспекти людського життя, так що «місія проголошення Доброї Новини Ісуса Христа має універсальне призначення. Заповідь любові охоплює всі виміри існування, усіх людей, усі середовища спільного життя і всі народи. Ніщо людське їй не чуже»¹⁴⁷. Справжня християнська надія, яка шукає есхатологічне Царство, завжди творить історію.

Соціальна доктрина Церкви

182. Навчання Церкви щодо можливих ситуацій – це теми, які можна значно й по-новому розвивати і які можуть бути предметом дискусій, але ми не можемо уникнути конкретних питань, не входячи в деталі, – щоб великі соціальні принципи не залишилися тільки загальниками, які ні до чого не закликають. З них необхідно витягнути практичні висновки, щоб вони «могли ефективно впливати також на складні актуальні ситуації»¹⁴⁸. Душпастирі, користаючись здобутками різних наук, мають право виражати свої думки стосовно всього, що стосується людського життя, бо євангелізація зумовлює і вимагає інтегрального розвитку кожної людини. Вже не можна говорити, що релігія повинна обмежуватись приватною сферою та існує тільки для того, щоб приготувати людські душі до неба. Знаємо, що Бог прагне, щоб його діти були щасливі також і на землі, хоч вони і покликані до щастя у вічності, бо Він створив усе «для вжитку» (1 Тим. 6, 17), щоб усі могли цим користуватися. Звідси випливає, що християнське навернення вимагає ревізії «особливо того, що належить до соціального порядку і реалізації загального добра»¹⁴⁹.

183. І тому ніхто не може від нас вимагати, щоб ми зіпхнули релігію у внутрішнє таємне ество людини – щоб вона не впливала на соціальне і національне життя, щоб вона не турбувалася благополуччям соціальних закладів, щоб вона не висловлювала своїх думок стосовно подій, які хвилюють громадян. Хто би посмів зачинити в святині й змусити мовчати послання св. Франциска з Ассізі та блаженної Терези з Калькути? Вони би цього не прийняли. Справжня віра – яка не шукає вигоди і не індивідуалістська – завжди зумовлює глибоке прагнення змінити світ, передати цінності, залишити по собі щось добре на землі. Ми любимо цю чудову планету, на яку Бог нас помістив, і любимо людство, яке на ній живе, з усіма його драмами й бідною, з усіма прагненнями й надіями, з усіма цінностями і слабкостями. Земля – наш спільний дім, і всі ми – брати. Хоча «справедливий лад у суспільстві й державі є основним завданням політики», Церква «не може залишатися на узбіччі

¹⁴⁶ Павло VI, Адгортація *Evangelii nuntiandi* (8 грудня 1975), 29: AAS 68 (1976), 25.

¹⁴⁷ V Генеральна Конференція єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 380.

¹⁴⁸ Папська Рада «Справедливість і Мир», *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви*, 9.

¹⁴⁹ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Ecclesia in America* (22 січня 1999), 27: AAS 91 (1999), 762.

боротьби за справедливість»¹⁵⁰. Усі християни, також душпастирі, покликані турбуватися про вдосконалення світу. Ми наголошуємо на цьому тому, що соціальна доктрина Церкви є передовсім позитивною і конструктивною, вона направляє трансформуючу діяльність, і в цьому розумінні не перестає бути знаком надії, який проростає з люблячого серця Ісуса Христа. Водночас Церква поєднує «свої зусилля з працею, яку в соціальній сфері вже зробили інші Церкви й церковні спільноти – як у доктрині, так і на практиці»¹⁵¹.

184. Тут ми не можемо обговорювати всі важливі соціальні проблеми сьогоднішнього світу, про деякі з них я говорив у другому розділі. Цей текст – не документ про соціальну проблематику. Для рефлексії на ці різні теми маємо більш відповідний документ: *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви*, використовувати і вивчати який я дуже заохочую. Окрім того, ні Папа, ні Церква не мають монополії на інтерпретування соціальної ситуації або на пропозиції щодо вирішення проблем сучасного світу. Тут я можу повторити те, на що ясно вказав Павло VI: «Перед лицем таких різноманітних ситуацій нам важко висловити однозначну думку і запропонувати рішення, яке би мало універсальну цінність. Ми не маємо наміру цього робити і це не наша місія. Обов'язок християнських спільнот – об'єктивно аналізувати ситуацію в кожній країні»¹⁵².

185. У наступній частині я зосереджуюся на двох великих проблемах, які мені здаються фундаментальними на цьому етапі історії. Присвячу їм більше уваги, бо вважаю, що вони детермінують майбутнє людства. Йдеться, в першу чергу, про соціальну інтеграцію убогих і про мир та суспільний діалог.

2. СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ УБОГИХ [186-216]

186. З нашої віри в убогого Христа, який завжди був з убогими і виключеними з суспільства, впливає турбота про інтегральний розвиток найбільш знедолених.

Чуємо крик разом з Богом

187. Кожний християнин і кожна спільнота покликані бути знаряддями Бога у справі визволення і допомоги вбогим, щоб вони змогли повністю інтегруватися у суспільство; це вимагає, щоб ми покійно й уважно прислухалися до крику убогого і поспішали йому на допомогу. Достатньо уважно пролистати Святе Письмо, щоб відкрити, як добрий Отець бажає вслуховуватися у крик убогих: «Бачу я, бачу бідкування народу мого, що в Єгипті, і чую голосіння, що його спричинюють доглядачі. О, я знаю біль його! Тому я й зійшов рятувати його [...] Іди ж, оце пошлю тебе...» (*Вих.* 3, 7-8. 10) і як турботливо ставиться до їхніх нужд: «Закликали тоді сини Ізраїля до Господа, й Господь дав їм спасителя» (*Суд.* 3, 15). Бути глухими до цього крику, будучи Божими знаряддями для слухання вбогого, означає не виконувати волю Отця і Його плани, бо цей вбогий «закликав би тоді Господа проти тебе, й ти взяв би гріх на себе» (*Втор.* 15, 9). Брак солідарності з убогими у їхніх потребах безпосередньо впливає на наші стосунки з Богом: «Бо, коли він тебе

¹⁵⁰ Бенедикт XVI, Енцикліка *Deus caritas est* (25 грудня 2005), 28: AAS 98 (2006), 239-240.

¹⁵¹ Папська Рада «Справедливість і Мир», *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви*, 12.

¹⁵² Апостольський лист *Octogesima adveniens* (14 травня 1971), п. 4: AAS 63 (1971), 403.

проклинає в гиркоті його душі, то його вблагання вислухає Той, Хто його створив» (Сир. 4, 6). Завжди повертається старе запитання: «Коли хтось має достатки цього світу і бачить брата свого в нестачі й замикає перед ним своє серце, то як любов Бога може перебувати в ньому?» (1 Йо. 3, 17). Також нагадаємо, з яким глибоким переконанням апостол Яків використовує образ крику пригночених: «Ось затримана вами платня робітникам, що жали ваші ниви, кричить, і голосіння женців дійшло до Господа сил» (5, 4).

188. Церква визнала, що необхідність слухати цей крик походить з визволяючої дії благодаті в кожній людині, і тому йдеться про місію, не зарезервовану тільки для небагатьох: «Церква, керована Євангелієм милосердя і любов'ю до людини, чує крик про справедливість і бажає відповісти на нього усіма своїми силами»¹⁵³. У цьому контексті можна зрозуміти доручення, яке Ісус дає своїм учням: «Дайте ви їм їсти» (Мк. 6, 37), що зумовлює як співпрацю для вирішення структурних причин бідності й підтримки інтегрального розвитку вбогих, так і найпростіші щоденні жести солідарності, коли зустрічаємось із конкретною бідною. Слово «солідарність» уже трошки застаріло й часом сприймається негативно, але воно означає набагато більше, ніж якісь спорадичні вчинки щедрості. Воно вимагає створити нову ментальність, яка мислить категоріями спільноти, ставить загальний добробут понад привласненням матеріальних цінностей меншістю.

189. Солідарність – спонтанна реакція тих, які визнають соціальну функцію власності та універсальне призначення матеріальних цінностей як реальності, яка випереджує приватну власність. Існування приватної власності виправдано тим, що матеріальними цінностями необхідно піклуватися й примножувати їх, щоб вони краще служили загальним інтересам, і тому солідарність необхідно розуміти як рішення віддати вбогому те, що йому належить. Такі переконання, якщо втілюють солідарність у життя, відкривають дорогу до інших структурних змін і уможливають їх. Зміни в структурах без нових переконань і постав призведуть до того, що рано чи пізно ці структури піддадуться корупції, бюрократії і стануть неефективними.

190. Часом треба почути крик усього народу, бо «мир будується не тільки на пошані прав людини, а й на пошані прав народів»¹⁵⁴. На жаль, права людини можуть використовуватись як виправдання для надмірного захисту прав індивіда або багатших народів. Шануючи незалежність і культуру кожного народу, необхідно завжди пам'ятати, що планета належить усьому людству, і сам факт, що хтось народився в місці з меншими природними ресурсами або малорозвиненому, не виправдовує те, що частина людей живе менш гідно. Слід повторити, що «більш упривілейовані повинні відмовитися від деяких своїх прав для того, щоб вільніше віддавати свою власність іншим»¹⁵⁵. Щоб говорити адекватно про свої права, необхідно розширити свій кругозір і слухати крик інших народів або інших регіонів своєї країни. Нам необхідно розвивати солідарність, яка «дасть можливість усім

¹⁵³ Конгрегація Доктрини Віри, Інструкція *Libertatis nuntius* (6 серпня 1984), XI, 1: AAS 76 (1984), 903.

¹⁵⁴ Папська Рада «Справедливість і Мир», *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви*, 157.

¹⁵⁵ Павло VI, Енцикліка *Octogesima adveniens* (14 травня 1971), 23: AAS 63 (1971), 418.

народам бути творцями своєї долі»¹⁵⁶, так само «як кожна людина покликана розвиватися»¹⁵⁷.

191. Християни, захочені своїми пастирями, повинні всюди і в будь-яких обставинах почути крик убогих, як це влучно висловили єпископи Бразилії: «Прагнемо щодня переживати радості та надії, печаль і смуток разом з бразильським народом, особливо з тими, які живуть на периферіях міст і в сільських районах – без землі, без житла, без їжі, хворі, позбавлені своїх прав. Бачачи їхню недолю, чуючи їхні крики і усвідомлюючи їхнє страждання, ми повинні обурюватись, знаючи, що є достатньо їжі для всіх і що голод – наслідок поганого розподілу матеріальних цінностей і доходів. Проблема погіршується з огляду на загальне марнотратство»¹⁵⁸.

192. Але ми прагнемо більшого, наші мрії піднімаються вище. Говоримо не тільки про забезпечення всіх їжею або «прожитковим мінімумом», а про забезпечення «добробутом без будь-яких винятків»¹⁵⁹. Це включає освіту, охорону здоров'я і насамперед працевлаштування, бо у вільній, креативній, цікавій і солідарній праці людина виражає і розвиває свою гідність. Справедлива заробітна плата відкриває відповідний доступ до інших матеріальних цінностей, призначених для загального використання.

Вірність Євангелію – щоб не бігти даремно

193. Обов'язок слухати крик убогих стає нашою дійсністю тоді, коли нас глибоко зворушує біль іншої людини. Прочитаймо деякі тексти Божого Слова про милосердя, щоб вони голосно зазвучали в житті Церкви. Євангеліє говорить: «Блаженні милосердні, бо вони зазнають милосердя» (*Мт.* 5, 7). Апостол Яків навчає, що милосердя, проявлене до інших, виправдає нас на Божому суді: «Говоріть так і робіть так, як люди, що мають бути суджені законом свободи. Бо суд немилосердний для того, хто не чинить милосердя. Милосердя ж понад суд» (2, 12-13). У цьому тексті Яків показує себе спадкоємцем найбагатшої юдейської духовності після Вавилонського полону, яка приписувала милосердю особливу рятівну цінність: «спокутуй твої гріхи милостиною і твої переступи – милосердям до бідних; може, й продовжиться твій спокій-благополуччя» (*Дан.* 4, 24). У цьому контексті сапієнціальні книжки говорять про милостиню як про конкретний вчинок милосердя, проявлений до потребуючих: «Адже милостиня спасає від смерті, і вона очищає всякий гріх» (*Тов.* 12, 9). Сирах виражає це більш наочно: «Вода згасить вогонь, що палає, і милосердя надолужить за гріхи» (3, 30). Новий Завіт виражає це у синтетичний спосіб: «Насамперед майте велику любов один до одного, бо любов силу гріхів покриває!» (1 *Пт.* 4, 8). Ця правда глибоко проникла в ментальність Отців Церкви і викликала профетичний опір як культурну альтернативу язичницькому гедоністичному індивідуалізму. Подам тільки один приклад: «Як під час пожежі біжимо шукати воду, щоб загасити вогонь [...] так само, якщо

¹⁵⁶ Павло VI, Енцикліка *Populorum Progressio* (26 березня 1967), 65: AAS 59 (1967), 289.

¹⁵⁷ Там само, 15: AAS 59 (1967), 265.

¹⁵⁸ Національна Конференція єпископів Бразилії, *Євангельські та етичні вимоги для подолання бідності й голоду* (квітень 2002), Введення, 2.

¹⁵⁹ Йоан XXIII, Енцикліка *Mater et Magistra*, (15 травня 1961) n. 2: AAS 53 (1961), 402.

поповнимо гріх і через це втратимо спокій, то, якщо буде нагода вчинити діло милосердя, радіймо з цього так, ніби воно є джерелом, яке нам дали для того, щоб загасити полум'я гріха»¹⁶⁰.

194. Це послання таке ясне, безпосереднє, просте і вимовне, що жодна церковна герменевтика не має права його релятивізувати. Роздуми Церкви над цими текстами не повинні затирати або ослабляти їхнє заохочувальне значення, а допомагати прийняти їх відважно і ревно. Навіщо ускладнювати те, що є таким простим? Понятійні апарати існують для того, щоб полегшити контакт з дійсністю, яку намагаються пояснити, а не для того, щоб віддалитися від неї. В першу чергу це стосується біблійних напуть, які наполегливо заохочують до братерської любові, до покірного й щедрого служіння, до справедливості, до милосердя у відношенні до вбогих. Ісус словами й вчинками навчав нас, як йти цією дорогою і визнати іншу людину. Навіщо затемнювати те, що є таким ясным? Не турбуймося тільки доктринальними помилками, а також щоб вірно йти цією дорогою життя й мудрості. Бо «захисників "ортодоксії" часом звинувачують у пасивності, поблажливості й співучасті, роблячи їх винними за нестерпні випадки несправедливості та існування політичних режимів, які підтримують цю несправедливість»¹⁶¹.

195. Коли святий Павло пішов до Єрусалима, щоб зустрітися з апостолами й розпізнати «чи, бува, не дарма труджуся чи трудився» (Гал. 2, 2), то основний критерій автентичності, на який йому вказали: щоб він не забував про вбогих (див. Гал. 2, 10). Цей великий критерій, даний для того, щоб індивідуалістський стиль життя язичників не поглинув спільноти Павла, дуже актуальний сьогодні, коли розвивається нове індивідуалістське язичництво. Ми не завжди можемо адекватно показати красу Євангелія, але існує знак, який не повинен зникнути ніколи: допомога останнім, тим, яких суспільство відпирає і відкидає.

196. Часом наші серця і розум стають твердими, забуваємося, розважаємося, захоплюємося великими можливостями споживання і розваг, які пропонує суспільство. У такий спосіб відбувається своєрідне відчуження, яке заражає всіх, бо «відчужується суспільство, яке своїми соціальними структурами, способами виробництва і споживання утруднює реалізацію допомоги і формування солідарності між людьми»¹⁶².

Упривілейоване місце вбогих у Божому Людї

197. У серці Бога є упривілейоване місце для вбогих, Він навіть сам «став бідним» (2 Кор. 8, 9). Вся дорога нашого відкуплення позначена присутністю вбогих. Спасіння прийшло до нас за посередництвом «так», сказаного покірною дівчиною з маленького селища, загубленого на периферіях великої імперії. Спаситель народився у стайні, серед тварин, – як діти найбідніших; його принесли до Храму разом з двома голубами – пожертва тих, які не мали змоги пожертвувати ягня (див. Лк. 2, 24; Лев. 5, 7); ріс в родині простих робітників і своєю працею заробляв на хліб. Коли Він почав проповідувати Царство, то за ним пішла маса

¹⁶⁰ Святий Августин, *De Catechizandis Rudibus*, I, XIV, 22: PL 40, 327.

¹⁶¹ Конгрегація Доктрини Віри, Інструкція *Libertatis nuntius* (6 серпня 1984), XI, 18: AAS 76 (1984), 907-908.

¹⁶² Йоан Павло II, Енцикліка *Centesimus annus* (1 травня 1991), 41: AAS 83 (1991), 844-845.

знедолених, і у такий спосіб сповнилося те, що Він сам заповідав: «Господній Дух на мені, бо він мене помазав. Послав мене нести Добру Новину бідним, звіщати полоненим визволення, сліпим прозріння, випустити пригноблених на волю» (Лк. 4, 18). Тих, які стогнали від болю і горбилися від злиднів, Він запевнив, що Бог тримає їх глибоко в своєму серці: «Блаженні вбогі, – бо ваше Царство Боже» (Лк. 6, 20); Він ототожнив себе з ними: «Бо я голодував, і ви дали мені їсти», і навчав, що милосердя у відношенні до них відчиняє небо (див. Мт. 25, 35...)

198. Для Церкви вибір на користь убогих є передовсім теологічною категорією, а вже потім культурною, соціологічною, політичною чи філософською. Бог проявляє у відношенні до них «своє перше милосердя»¹⁶³. Ця божественна преференція впливає на віру всіх християн, покликаних плекати «ті самі думки в собі, які були й у Христі Ісусі» (Фил. 2, 5). Церква, інспірована нею, зробила вибір на користь убогих, який слід розуміти як «особливу форму пріоритетності в ділах християнського милосердя, посвідчену всією традицією Церкви»¹⁶⁴. Цей вибір, – навчав Бенедикт XVI, – «міститься в христологічній вірі в Бога, який ради нас став убогим, щоб збагатити нас своїм убозством»¹⁶⁵. І тому я хочу, щоб Церква була вбогою і для вбогих. Від них можемо багато чому навчитися. Окрім участі в *sensus fidei*, у своїх болях вони знають стражденного Христа. Необхідно, щоб усі ми дозволили їм євангелізувати нас. Нова євангелізація – це запрошення визнати спасительну силу існування вбогих і поставити їх у центрі дороги Церкви. Ми покликані відкрити в них Христа, віддати їм свій голос у їхніх справах, також бути їхніми друзями, слухати їх, розуміти і прийняти таїнственну мудрість, яку Бог бажає нам уділити через них.

199. Наше заангажування не полягає виключно в діяльності та програмах допомоги і підтримки; Святий Дух вводить у дію не надмірний активізм, а передовсім *уважність* до іншої людини, «вважаючи її одним цілим з самим собою»¹⁶⁶. Ця любляча уважність є початком справжньої турботи про іншу особу, висхідною точкою мого бажання ефективно шукати добро для неї. Це означає, що необхідно цінити вбогого в його власній доброті, з його стилем життя, культурою, способом, яким він проявляє свою віру. Справжня любов завжди споглядальна, дає нам можливість служити іншому не з необхідності чи марносластва, а тому, що інший – красивий незалежно від того, як виглядає: «Від любові, завдяки якій одна особа подобається іншій, залежить, чи дасть їй щось задарма»¹⁶⁷. Убогий, якщо його люблять, «вважається цінним»¹⁶⁸, і це відрізняє автентичний вибір на користь убогих від будь-якої ідеології, від будь-якого наміру використовувати вбогих для особистих або політичних інтересів. Лише на основі справжньої та сердечної близькості можемо супроводжувати їх на дорозі визволення. Тільки це може запевнити, що «в кожній християнській спільноті вбогі будуть почуватися як вдома.

¹⁶³ Йоан Павло II, *Гомілія під час меси за євангелізацію людей, у Санто-Домінго* (11 жовтня 1984), 5: AAS 77 (1985), 358.

¹⁶⁴ Йоан Павло II, *Енцикліа Sollicitudo rei socialis* (30 грудня 1987), 42: AAS 80 (1988), 572.

¹⁶⁵ *Гомілія з нагоди відкриття V Генеральної Конференції єпископів Латинської Америки і Карибів* (13 травня 2007), 3: AAS 99 (2007), 450.

¹⁶⁶ Святий Фома Аквінський, *Summa Theologiae* II-II, q. 27, art. 2.

¹⁶⁷ *Там само*, I-II, q. 110, art. 1.

¹⁶⁸ *Там само*, I-II, q. 26, art. 3

Чи така постава не буде найкращим і найефективнішим представленням Доброї Новини про Царство?»¹⁶⁹. Без пріоритетного вибору на користь найубогіших «проголошення Євангелія, будучи першою формою милосердя, піддається ризику, що його не зрозуміють або воно потоне в морі слів, якими актуальна цивілізація інформації заливає нас щодня»¹⁷⁰.

200. Оскільки ця Адгортація написана для членів Католицької Церкви, то мушу з боєм зазначити, що найбільшою дискримінацією, від якої страждають убогі, є відсутність духовної опіки. Великі маси убогих в особливий спосіб відкриті для віри; вони потребують Бога, і не можемо відмовити їм і не офірувати Його дружбу, Його благословення, Його Слово, Його Таїнства і пропозицію дороги розвитку і дозрівання у вірі. Пріоритетний вибір на користь убогих мусить, головним чином, перетворитися в упривілейовану і першорядну духовну опіку.

201. Ніхто не має права говорити, що перебуває далеко від бідних тому, що його життєві вибори зумовлюють зосередження уваги на інших справах. Таке виправдання часто чуємо в академічних, підприємницьких і інтелектуальних середовищах, з церковними включно. Хоча в загальному можна сказати, що властивим покликанням і місією мирян є трансформація різноманітних сфер земного життя, щоб Євангеліє перемінило всю людську діяльність¹⁷¹, але ніхто не може вважати себе звільненим від турботи про бідних і про соціальну справедливість: «Від кожного вимагається духовного навернення, гарячої любові до Бога і ближнього, ревності у справах справедливості й миру, євангельської постави у відношенні до вбогих і вбогства»¹⁷². Побоююсь, що ці слова також будуть лише темою для деяких коментарів без практичного застосування. Незважаючи на це, я вірю у відкритість і готовність християн і прошу вас шукати в спільнотах нові шляхи, щоб прийняті цю оновлену пропозицію.

Економіка і розподіл доходів

202. Не можна відкладати вирішення структурних причин бідності, і не тільки з прагматичних мотивів, щоб отримати результати і навести лад у суспільстві, а щоб вилікувати суспільство з хвороби, яка його ослаблює, чинить негідним і може вести лише до нових криз. Проекти допомоги – як відповідь на нагальні проблеми – можна вважати тільки тимчасовими рішеннями. Доки радикально не вирішать проблеми вбогих, відмовляючись від абсолютної автономності ринку і фінансових махінацій, і не знищать структурних причин соціальної нерівності¹⁷³, доти не вирішать глобальних проблем і не вирішать жодної проблеми остаточно. Нерівність – корінь соціальних бід.

203. Гідність кожної людини і загальне добро повинні формувати всю економічну політику, але часом вони виглядають як зовнішні додатки для

¹⁶⁹ Йоан Павло II, Енцикліка *Novo Millennio ineunte* (6 січня 2001), 50: AAS 93 (2001), 303.

¹⁷⁰ Там само

¹⁷¹ Див. *Propositio* 45.

¹⁷² Конгрегація Доктрини Віри, Інструкція *Libertatis nuntius* (6 серпня 1984), XI, 18: AAS 76 (1984),

¹⁷³ Це означає «усунути структурні причини поганого функціонування світової економіки»: Бенедикт XVI, *Промова до Дипломатичного Корпусу* (8 січня 2007): AAS 99 (2007), 73.

доповнення політичного дискурсу без перспектив і програм справжнього інтегрального розвитку. Скільки було висловлено слів, які непокоять цю систему! Непокоїмо, коли говоримо про етику, непокоїмо, коли говоримо про міжнародну солідарність, непокоїмо, коли говоримо про розподіл доходів, непокоїмо, коли говоримо про захист місць праці, непокоїмо, коли говоримо про гідність слабких людей, непокоїмо, коли говоримо про Бога, який вимагає заангажування у справах справедливості. Трапляється, що ці слова стають об'єктом опортуністичних маніпуляцій, які їх ганьблять. Вигідна байдужість до цих проблем зубожує наше життя і позбавляє наші слова їх значення. Праця підприємця – шляхетне покликання, але за умови, що він буде думати про глибший сенс життя; це дасть йому можливість насправді служити для загального добра і своїми зусиллями примножувати матеріальні цінності цього світу й усім надавати до них ширший доступ.

204. Ми вже не можемо довіряти сліпим силам і невидимим рукам ринку. Усунення соціальної нерівності вимагає більше, ніж тільки розвиток економіки, хоча він і передбачається, а й рішень, програм, механізмів і процесів, в особливий спосіб орієнтованих на кращий розподіл доходів, на створення робочих місць, на інтегральну допомогу вбогим. Усе це виходить за рамки звичайного опікунства. Я далекий від того, щоб пропонувати невідповідальне опікунство, але економіка вже не може застосовувати ліки, які стають новою отрутою, коли намагається збільшити рентабельність, ліквідуючи робочі місця і виключаючи людей із суспільства.

205. Прошу Бога дати нам багато політиків, здатних розпочати автентичний діалог, мета якого – зцілити фундаментальні причини, а не зовнішні прояви хвороб нашого світу! Політика, хоча її так очорнюють, є шляхетним покликанням, однією з найцінніших форм любові, бо шукає загальне добро¹⁷⁴. Ми повинні переконатися, що любов «є не тільки основою відносин на мікрорівні: дружніх, сімейних, малої групи, але також і на макрорівні: суспільних, економічних і політичних»¹⁷⁵. Молюся до Господа, щоб дав нам більше політиків, яким дійсно лежить на серці суспільство, народ і життя убогих! Необхідно, щоб політичні та фінансові лідери розширили свій кругозір і перспективи, які забезпечать гідну працю, освіту й охорону здоров'я для всіх громадян. І чому би не звернутися до Бога, щоб надихнув їх на це? Я переконаний, що відкритість до трансцендентного змогла би сформуванню новий політично-економічний світогляд, який допоміг би подолати абсолютну дихотомію між економікою і загальним суспільним добробутом.

206. Економіка, як вказує сама назва, повинна бути мистецтвом осягнення відповідного керування спільним домом, яким є вся планета. Кожне економічне рішення, з розмахом реалізоване в одній частині планети, має універсальне значення; тому жодний уряд не може діяти поза границями спільної відповідальності. Фактично, через величезні глобальні протиріччя щораз важче знайти локальні рішення, внаслідок чого локальні проблеми збільшуються. Якщо ми насправді хочемо мати здорову світову економіку, то на цьому історичному відрізку необхідна ефективніша співпраця, яка, не порушуючи суверенітет держав, запевнить економічний добробут усім країнам, а не тільки декільком.

¹⁷⁴ Пор. Соціальна комісія єпископів Франції, Декларація *Реабілітувати політику* (17 лютого 1999); Пій XI, *Послання*, 18 грудня 1927.

¹⁷⁵ Бенедикт XVI, Енцикліка *Caritas in veritate* (29 червня 2009), 2: AAS 101 (2009), 642.

207. Будь-яка спільнота у Церкві, в тій мірі, в якій хоче залишатися пасивною і не займатися творчо та не співпрацювати ефективно для того, щоб бідні жили гідно й нікого не виключили із суспільства, ризикує розпастися, навіть якщо і говорить про соціальні проблеми або критикує владу. Вона легко піддається світській духовності, замаскованій релігійними практиками, безплідними зібраннями чи порожніми дискусіями.

208. Якщо когось ображають мої слова, то відповідаю йому, що промовляю їх від душі й з найкращими намірами, далекий від власних інтересів чи політичної ідеології. Я тільки хочу, щоб ті, які перебувають у рабстві індивідуалістської, збайдужілої та егоїстичної ментальності, змогли звільнитися від цих негідних пут і прийняти гуманніший, порядний, більш плідний стиль життя, який ушляхетнить їх земний шлях.

Піклуватися слабкими

209. Ісус, євангелізатор par excellence і уособлення Євангелія, в особливий спосіб ототожнює себе з найменшими (див. *Мт.* 25, 40). Це нагадує нам, що всі християни покликані опікуватися найслабшими мешканцями землі. Але здається, що в актуальній моделі «успіху» і «власних зусиль» нема сенсу інвестувати в тих, хто позаду, хто слабкий або менш обдарований, щоб вони могли стати на ноги і знайти свій життєвий шлях.

210. Необхідно бути уважними й підійти до нових форм бідності й слабкості, в яких ми покликані розпізнати стражденного Христа, якщо це й не принесе нам відчутної і швидкої користі: бездомні, наркозалежні, біженці, аборигени, самотні й покинуті перестарілі тощо. Особливим викликом для мене є мігранти, бо я пастир Церкви без границь, яка вважає себе матір'ю усіх. І тому закликаю країни великодушно відчинитися, не боятися знищити локальну ідентичність, а спромогтися створити новий культурний синтез. Які чудові міста, що подолали хворобливу недовіру й інтегрують різні культури, і ця інтеграція стала новим рушієм розвитку! Які миловидні міста, що навіть у архітектурних планах створюють місця, які допомагають з'єднувати, підтримувати зв'язки, і сприяють визнанню іншої людини!

211. Мене завжди боліла ситуація тих, які стали жертвами різних форм торгівлі людьми. Я хотів би, щоб усі почули крик Бога, звернений до кожного: «Де Авель, брат твій?» (*Бт.* 4, 9). Де твій поневолений брат? Де той, якого ти щодня вбиваєш на підпільній фабриці, в сфері проституції, в дітях-жебраках, в нелегальних мігрантах, які повинні приховуватися, бо їхній статус не врегульований? Не вдаваймо, що нічого про це не знаємо. Є багато форм участі в злочинах. Це стосується всіх! У наших містах закорінилася ця мафіозна і збочена злочинність, і у багатьох на руках кров через вигідну і німу співучасть.

212. Подвійно нещасні жінки, які страждають, усунені з суспільства, піддані зневагам і насильству, бо часто для захисту своїх прав вони мають менше можливостей. Незважаючи на це, також і серед них бачимо тих, які постійно з дивовижним щоденним героїзмом захищають свої ранимі родини й опікуються ними.

213. До числа тих, якими Церква хоче опікуватися з особливою любов'ю, відносяться також і ненароджені діти, повністю безпомічні й невинні, яких сьогодні

позбавляють людської гідності для того, щоб робити з ними що завгодно, позбавляючи їх життя і впроваджуючи закони, які забороняють запобігти цьому. Часто, щоб висміяти позицію Церкви щодо захисту ненароджених дітей, її представляють як ідеологізовану, обскурантську і консервативну. Але захист ненародженого життя тісно зв'язаний із захистом будь-яких людських прав. Походить з переконання, що людська істота завжди свята й недоторкана – у будь-яких обставинах і на кожному етапі свого розвитку. Є метою самою в собі, і ніколи – засобом для вирішення інших проблем. Якщо ці переконання ослабнуть, то впадуть тверді й стійкі фундаменти захисту людських прав, які завжди служитимуть інтересам чергових провладних сил. Самого розуму достатньо, щоб визнати недоторкану вартість будь-якого людського життя, але якщо ми подивимось на це очима віри, то «кожне насилля над гідністю людської особи волає про помсту до Бога і є образою Творця людини»¹⁷⁶.

214. Не слід очікувати, що Церква змінить свою думку в цьому питанні, бо воно має внутрішню зв'язність з навчанням про вартість людської особи. Тут я хочу бути повністю чесним. У цьому питанні не може бути реформ або «модернізації». Позбавлення людини життя не може бути прогресивним вирішенням проблем. Також правда, що ми зробили мало для того, щоб належним чином допомагати жінкам, які потрапили в дуже важкі ситуації, коли аборт видається легким вирішенням їх великих страждань, особливо тоді, коли вони завагітніли внаслідок згвалтування або в великих злиднях. Хто не перейметься таким великим болем?

215. Є багато інших слабких і беззахисних істот, які дуже часто здані на милість економічних інтересів або дикого визиску. Я говорю про створіння в цілому. Ми, люди, не тільки користуємось, але й оберігаємо інші створіння. Через нашу тілесність Бог з'єднав нас з довколишнім світом так тісно, що опустелювання поверхні землі є ніби загальним захворюванням, і можемо вболівати над вимиранням якогось виду як над своїм каліцтвом. Не залишмо по собі знаків знищення і смерті, які би нашкодили нашому життю і майбутнім поколінням¹⁷⁷. У цьому контексті приєднуюсь до гарних і профетичних вболівань, виражених кілька років тому єпископами Філіпін: «Неймовірно різноманіття комах жило в лісах і виконувало різноманітні функції [...] Птахи літали в повітрі, їх блискуче пір'я і різноманітні співи додавали колориту й мелодії зелені лісів [...] Бог хотів, щоб ця земля була нашою, землею його особливих створінь, але не для того, щоб ми її знищили й перетворили в пустир [...] Після дощової ночі поглянь на коричневі ріки у своїм краю і пам'ятай, що вони несуть до моря живу кров землі [...] Як риби можуть плавати в такій каналізації, як річка Пасіг і інші подібні річки, які ми забруднили? Хто замінив прекрасний морський світ у підводний цвинтар, позбавлений життя і барв?»¹⁷⁸

216. Маленькі, але сильні в любові до Бога, як святий Франциск з Ассізі, всі ми, християни, покликані піклуватися слабкими людьми і світом, в якому живемо.

¹⁷⁶ Йоан Павло II, Посинодальна Апостольська Адгортація *Christifideles laici* (30 грудня 1988), 37: AAS 81 (1989), 461.

¹⁷⁷ Див. *Propositio* 56.

¹⁷⁸ Конференція Католицьких єпископів Філіпін, Пастирський Лист Catholic Bishops' Conference of the Philippines, *What is Happening to our Beautiful Land?* (29 січня 1988).

3. ЗАГАЛЬНЕ ДОБРО І МИР У СУСПІЛЬСТВІ [217-237]

217. Ми багато говорили про радість і любов, але Боже Слово говорить також і про плоди миру (див. *Гал. 5, 22*).

218. Мир у суспільстві не можна розуміти як іренізмⁱⁱ або тільки як відсутність насильства внаслідок домінування однієї частини суспільства над іншою. Також фальшивим буде мир як засіб виправдати суспільний устрій, який змушує мовчати й утихомирює найбільш вразливих для того, щоб багаті могли безтурботно вести притаманний їм спосіб життя, у той час як найбільш вразливі ледве зводять кінці з кінцями. Соціальних вимог до справедливого розподілу національних доходів, соціальної інтеграції убогих і прав людини не можна відкидати на підставі побудови згоди «на папері» або для ефемерного миру для щасливої меншості. Гідність людини і загальне добро цінніші від спокою тих, які не хочуть відмовитись від своїх привілеїв. Якщо ці цінності порушуються, то потрібний пророчий голос.

219. Також мир «не зводиться тільки до припинення війни внаслідок завжди нестійкої рівноваги сил. Мир будується день за днем, встановлюючи порядок, як того хотів Бог, і розвиваючи справедливий устрій»¹⁷⁹. Насамкінець, мир, який не постає внаслідок інтегрального розвитку всіх людей, не матиме майбутнього і завжди буде зачином нових конфліктів і різних форм насилля.

220. Члени кожної нації розвивають суспільний вимір свого життя, стаючи відповідальними громадянами свого народу, а не масою, пригніченою панівною силою. Нагадаємо, що «відповідальне громадянство є чеснотою, а участь у політичному житті – моральним обов'язком»¹⁸⁰. Але ставати народом – це щось більше, що вимагає постійного процесу, в якому бере участь кожне нове покоління. Це повільна і мозольна праця, яка вимагає прагнення займатися нею і вчитися, щоб врешті-решт створити культуру зустрічі й гармонії в різноманітності.

221. Поступу в побудові суспільства, в якому пануватимуть мир, справедливість і братерство, допоможуть чотири принципи, які мають відношення до біполярних напружень, властивих кожному суспільству. Вони походять з великих постулатів Соціальної Доктрини Церкви, які конституюють «першу і фундаментальну норму для інтерпретації та оцінювання соціальних явищ»¹⁸¹. У світлі цих постулатів хочу запропонувати ці чотири принципи, які в особливий спосіб спрямовують розвиток соціального життя і побудову суспільства, в якому відмінності гармонійно поєднуються у спільному проекті. Я переконаний, що їх застосування може стати справжньою дорогою до миру в кожному народі й у всьому світі.

Час важливіший від простору

222. Між повнотою і обмеженням існує біполярне напруження. Повнота пробуджує бажання володіти всім, а обмеження – стіна, поставлена перед нами. «Час», у широкому розумінні, співставляється з повнотою як відображення

¹⁷⁹ Павло VI, Енцикліка *Populorum Progressio* (26 березня 1967), 76: AAS 59 (1967), 294-295.

¹⁸⁰ Конференція Католицьких єпископів США, Душпастирський лист *Forming Consciences for Faithful Citizenship* (2007), 13.

¹⁸¹ Папська Рада «Справедливість і Мир», *Компендіум соціальної доктрини Церкви*, 161.

горизонту, який перед нами відкривається, а мить відображає досвідчення обмеження у замкнутому просторі. Люди живуть у напруженні між ситуацією моменту і світлом часу, більшим горизонтом, утопією, яка відкриває для майбутнього і притягує як кінцева мета. Звідси випливає перший принцип поступу в побудові суспільства: час важливіший від простору.

223. Цей принцип дає можливість працювати в перспективі довгого проміжку часу, без одержимості негайними результатами. Допомагає терпляче переносити важкі й несприятливі ситуації чи зміни в планах, які вводить динамічна реальність. Заохочує прийняти напруження між повнотою і обмеженням, погоджуючись із пріоритетністю часу. Один із гріхів, які часом помічаємо в суспільно-політичній діяльності, полягає у тому, що простору влади надається перевага над часом процесів. Віддання переваги простору веде до божевілля вирішити все відразу, спроби захопити весь простір влади і самоутвердитися. Це заморожує процеси й пробує їх зупинити. Віддання переваги часові означає займатися *запуском процесів більше, ніж захопленням простору*. Час керує простором, освітлює його і перетворює в ланки ланцюга, який розбудовується постійно й безповоротно. Йдеться про те, щоб віддати перевагу діяльності, яка генерує нові динамічні процеси у суспільстві й залучає індивідів і групи, які їх розвивають аж до важливих історичних подій; без тривоги, але з чіткими й твердими переконаннями.

224. Інколи ставлю собі питання: хто ті люди, які в сьогоденному світі дійсно займаються генерацією процесів, які будують суспільство, більше, ніж отриманням миттєвих результатів, які приносять легкий, швидкий і короткотривалий політичний капітал, але не будують повноту людської природи. Можливо, що історія осудить їх за критерієм, запропонованим Романо Гвардіні: «Єдиний спосіб точно оцінити якусь епоху – поставити питання: до якого ступеня в ній розвивалась і досягала *повнота людської екзистенції* – згідно з особливостями і *можливостями* даної епохи»¹⁸².

225. Цей критерій дуже добре підходить також до євангелізації, яка вимагає ширшого світогляду, усвідомлення можливих процесів й готовності до довгої дороги. Сам Господь під час земного життя багато разів давав зрозуміти своїм учням, що є речі, яких вони тепер не можуть зрозуміти, і треба чекати на прихід Святого Духа (див. *Йо.* 16, 12-13). Притча про пшеницю і кукіль (див. *Мт.* 13, 24-30) ілюструє важливий аспект євангелізації: показати, як ворог може зайняти простір Царства і шкодити з допомогою куколю, але добро пшениці, яке об'явиться з часом, переможе його.

Єдність важливіша від конфлікту

226. Ігнорувати чи приховувати конфлікт не можна. Конфлікт треба прийняти. Але якщо конфлікт опановує нас, то губимо перспективу, горизонт розпливається і дійсність стає фрагментарною. Якщо затримуємось на конфлікті, то втрачаємо відчуття глибокої єдності дійсності.

227. Коли виникає конфлікт, то деякі помічають його, але проходять повз нього так, ніби нічого не трапилося, «вмивають руки» і продовжують жити так, як жили. Інші входять у конфлікт так, що стають його в'язнями, гублять горизонт,

¹⁸² *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1965, 30-31.

проектують свою розгубленість і незадоволення на інституції, через що єдність стає неможливою. Є ще третій і найкращий спосіб ставлення до конфлікту: перетерпіти конфлікт, розв'язати його і трансформувати в ланку нового процесу. «Блаженні миротворці!» (Мт. 5, 9).

228. У такий спосіб можливо розвивати сопричастя у розбіжностях, що можуть робити тільки шляхетні серця, здатні піднятися над поверхнею конфлікту й побачити в інших найглибшу людську гідність. І тому потрібно прийняти наступний принцип, необхідний для побудови згоди в суспільстві: єдність важливіша від конфлікту. Солідарність, якщо її сприймати у найглибшому сенсі та як виклик, стає способом творення історії, середовищем життя, в якому конфлікти, напруження і протиріччя можуть творити плюралістичну єдність, яка дасть початок новому життю. Це не синкретизм і не поглинання одних другими, а вирішення на вищому рівні, яке зберігає цінний потенціал протилежних полярностей.

229. Цей євангельський критерій нагадує, що Христос з'єднав усе в собі: небо і землю, Бога й людину, час і вічність, тіло і дух, особу і суспільство. Мир є знаком цієї єдності й примирення всього в Христі. Христос «наш мир» (Еф. 2, 14). Проголошення Євангелія завжди починається з привітання миру, і мир завжди увінчує і скріплює зв'язок між учнями. Мир можливий тому, що Господь подолав світ і його перманентну конфліктність, «встановивши мир кров'ю його хреста» (Кол. 1, 20). Але якщо входимо в глибину цих біблійних текстів, то відкриваємо, що першим середовищем, у якому ми покликані досягнути цей спокій у протиріччях, є наше внутрішнє середовище, наше власне життя, якому завжди загрожують діалектичні протиріччя¹⁸³. З серцями, розбитими на тисячі кусків, важко буде збудувати справжній мир у суспільстві.

230. Мир, який проголошується, не виторгуваний мир, а переконання, що єдність, яку дає Святий Дух, примирює всі протиріччя і вирішує будь-який конфлікт завдяки новому й багатообіцяючому синтезу. Різноманітність є чудовим явищем, якщо постійно входить у процес примирення – аж до своєрідного культурного договору, результатом якого буде «примирена різноманітність», як це влучно висловили єпископи Конго: «Різноманітність наших етнічних груп є нашим багатством [...] Тільки завдяки єдності, наверненню сердець і примиренню можемо розвивати наш край»¹⁸⁴.

Реальність важливіша від ідеї

231. Біполярне напруження існує також між ідеями і реальністю. Реальність просто існує, а ідею створюють. Між ними повинен бути постійний діалог – щоб уникнути відділення ідеї від реальності. Небезпечно жити тільки в світі слів, образів і софізмів. І тому необхідно прийняти третій принцип: реальність важливіша від ідеї. Завдяки цьому відмовимось від різних способів приховування реальності: ангелічного пуризму, диктатури релятивізмів, порожньої риторики, малореалістичних проектів, антиісторичного фундаменталізму, бездушних етичних систем та інтелектуалізму, позбавленого мудрості.

¹⁸³ Див. I. Quiles, S.I., *Filosofía de la educación personalista*, Buenos Aires 1981, 46-53.

¹⁸⁴ Постійний Комітет Національної Конференції Єпископату Конго, *Послання про стан безпеки в країні* (5 грудня 2012), 11.

232. Ідея – концептуальне опрацювання – служить для сприйняття, розуміння і керування реальністю. Ідея, відірвана від реальності, породжує неефективні ідеалізми та номіналізми, здатні, в кращому випадку, класифікувати чи дефініювати, але не ангажувати. Ангажує реальність, освітлена міркуваннями. Необхідно перейти від формального номіналізму до гармонійної об'єктивності. У протилежному випадку правдою маніпулюють так, як гімнастику замінюють косметикою¹⁸⁵. Є політики – а також релігійні лідери, – які дивуються, чому люди їх не розуміють і не йдуть за ними, якщо їхні пропозиції такі логічні та ясні. Можливо тому, що вони застряли в світі чистих ідей і звели політику чи віру до риторики. Інші забули про простоту й імпортували ззовні незрозумілу для народу розсудливість.

233. Реальність важливіша від ідеї. Цей критерій пов'язаний з втіленням Слова і реалізацією цього втілення у житті: «З цього спізнавайте Божий дух: кожен дух, який визнає, що Ісус Христос прийшов у тілі, той від Бога» (1 *Йо.* 4, 2). Критерій реальності, втілене Слово, яке завжди шукає, як втілитися в наше життя, має суттєве значення для євангелізації. Цей критерій, з одного боку, спонукає нас цінувати історію Церкви як історію спасіння, пам'ятати про наших святих, які прищепили Євангеліє нашим народам, збирати багату традицію Церкви, яка має за собою вже дві тисячі років, не претендуючи творити ідеї, відірвані від цього скарбу, так, ніби ми хотіли би винайти Євангеліє. З другого боку, цей критерій підштовхує нас вводити Слово в життя, чинити діла справедливості й милосердя, в яких це Слово буде плідним. Не вводити Слово в практику, не чинити його реальністю означає будувати на піску, залишатися в світі чистих ідей і занепадати в зосередженні на собі й гностицизмі, які не дають плоду й вихолощують динамізм Слова.

Ціле важливіше від частини

234. Між глобальним і локальним також існує напруження. Необхідно звертати увагу на глобальне – щоб не заплутатися у щоденній дріб'язковості. Водночас не можна губити з поля зору локальне: тільки так зможемо твердо ходити по землі. Якщо поєднаємо одне з другим, то уникнемо крайнощів. Перша крайність: коли громадяни живуть в абстрактному і глобалістичному універсалізмі, подібні до пасажирів останнього вагону, які захоплені феєрверками світу, який їм не належить, і з розз'явленими ротами весь час аплодують. Друга крайність: коли перетворюються на фольклорний музей місцевих пустельників, приречених постійно повторювати те саме, нездатних реагувати на новизну й оцінити красу, яку Бог розповсюджує за межами їхніх городів.

235. Ціле більше від частини і також більше від суми своїх частин. І тому немає потреби приділяти надмірну увагу обмеженому і частковому. Необхідно розширювати кругозір, щоб розпізнавати більше добро, корисне для всіх. Але при цьому не можна зрікатися свого. Необхідно глибше пустити коріння в родючу землю і в історію своєї землі, яка є Божим даром. Працюємо з малим і близьким, але в ширшій перспективі. Подібно особа, яка зберігає свої персональні якості й не приховує своєї ідентичності, входячи усім серцем у спільноту, нічого не втрачає, а

¹⁸⁵ Див. Платон, *Горгій*, 465.

завжди отримує нові стимули для свого розвитку. Глобальне не нищить, часткове не позбавляє плідності.

236. Куля не може бути моделлю, бо вона не більша від своїх частин, де кожна точка розміщена на однаковій відстані від центру і між ними немає жодної різниці. Моделлю є багатогранник, який відображає сукупність усіх окремих елементів, які зберігають свою самобутність. Як душпастирська, так і політична діяльність намагається зібрати в такому багатограннику всі найкращі елементи. Туди входять убогі зі своєю культурою, планами й можливостями. Навіть особи, яких можна критикувати за помилки, можуть внести щось, чим не слід нехтувати. Це єдність народів, які в універсальному вимірі зберігають свої особливості; сукупність людей в суспільстві, яка шукає загального добра, яке дійсно охоплює всіх.

237. Християнам цей принцип говорить також про цілість і інтегральність Євангелія, яке Церква нам передає і посилає проповідувати. Повне багатство Євангелія охоплює всіх: вчених і робітників, підприємців і митців. Народна побожність у свій спосіб приймає повноту Євангелія і втілює в молитву, дружбу, справедливість, боротьбу і святкування. Доброю Новиною є радість Отця, який не хоче втратити жодного зі своїх маленьких. Так народжується радість Доброго Пастиря, який знаходить загублену вівцю і приносить її до своєї вівчарні. Євангеліє є закваскою, яка ферментує все тісто, і містом, яке сяє на вершині гори, освітлюючи всі народи. Євангеліє має внутрішній критерій цілісності: буде Доброю Новиною до тих пір, поки буде проголошуватись усім, поки буде запліднювати й зціляти всі виміри людської природи, аж поки не збере всіх людей за столом у Царстві. Ціле важливіше від частини.

4. СУСПІЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК ВКЛАД У СПРАВУ МИРУ [238-258]

238. Євангелізація зумовлює також діалог. Сьогодні пріоритетними для діалогу є три середовища, в яких Церква повинна бути присутньою, щоб служити всебічному розвитку людини і шукати загальне добро: діалог з державою, діалог з суспільством – який включає діалог з культурою і наукою – і діалог з вірянами, які не належать до Католицької Церкви. «Церква завжди промовляє в світлі віри»¹⁸⁶, вносить свій двохтисячолітній досвід і завжди пам'ятає про життя і страждання людини. Цей досвід незрозумілий для людського розуму, але він важливий і може збагатити невіруючих і спонукати їх розширювати свій кругозір.

239. Церква проголошує «Євангеліє миру» (*Еф.* 6, 15) і відкрита для співпраці з усіма державами і міжнародними структурами для збереження великого загального добра. Проповідуючи Ісуса Христа, який уособлює мир (див. *Еф.* 2, 14), нова євангелізація надихає кожного охрещеного стати миротворцем і вірогідним свідком примиреного життя¹⁸⁷. Прийшов час думати, як накреслити в культурі, яка віддає перевагу діалогу як формі зустрічі, план пошуків консенсусу й згоди, не забуваючи турбуватись про справедливе суспільство, яке має пам'ять і нікого не виключає. Головним автором, історичним суб'єктом цих процесів є народ і його культура, а не клас, політична фракція, група чи еліта. Не потребуємо проектів меншості для

¹⁸⁶ Бенедикт XVI, *Промова в Римській Курії* (21 грудня 2012): AAS 105 (2013), 51.

¹⁸⁷ Див. *Propositio* 14.

меншості або освіченої еліти, яка грає на почуттях мас. Йдеться про те, щоб жити разом у згоді, про соціальний і культурний договір.

240. Обов'язок держави – піклуватися і примножувати загальне добро суспільства¹⁸⁸. На основі принципів субсидіарності й солідарності та докладаючи великих зусиль до політичного діалогу й згоди, держава виконує фундаментальну роль, яку не можна делегувати, працюючи над всебічним розвитком усього суспільства. В актуальних обставинах виконання цієї ролі вимагає глибокої суспільної покори.

241. Ведучи діалог з державою і суспільством, Церква не має готових відповідей на всі питання. Але разом з усіма суспільними потугами підтримує пропозиції, які краще відповідають гідності людини і загальному добру. Завжди ясно пропонує фундаментальні цінності людського життя, щоб передати принципи, які можна відразу вводити в політичну діяльність.

Діалог між вірою, розумом і наукою

242. Діалог між наукою і вірою також є частиною євангелізації, яка сприяє справі миру¹⁸⁹. Сцієнтизм і позитивізм відмовляються «визнати науковими методи, відмінні від методів точних наук»¹⁹⁰. Церква пропонує інший шлях, який вимагає синтезу між відповідальним використанням методів точних наук і такими науками як філософія, теологія, а також і сама віра, яка піднімає людину аж до таїни, яка перевищує людську природу і розум. Віра не боїться розуму; навпаки, шукає зрозуміння і вірить розуму, бо «світло розуму і світло віри походять від Бога»¹⁹¹ і не можуть суперечити одне одному. Євангелізація уважно слідкує за науковим розвитком, щоб просвітити його світлом віри і природного закону, щоб він завжди поважав найбільшу цінність людської особи і ставив людину на перше місце на всіх етапах її існування. Все суспільство може збагатитися завдяки цьому діалогу, який відкриває нові горизонти для думки і розширює можливості розуму. Це також дорога гармонії і миру.

243. Церква не прагне затримати чудовий науковий прогрес. Навпаки, вона радіє і користує з нього, розпізнаючи великий потенціал, яким Бог обдарував людський розум. Коли науковий прогрес з науковою точністю приходить до очевидних висновків у царині конкретної наукової теми, які розум не може заперечити, то віра цьому не протривить. Також віруючі не можуть претендувати, щоб наукова теорія, яка їм подобається, але не доведена належним чином, набрала значення догми віри. Але часом деякі вчені виходять поза формальний предмет своєї дисципліни і в твердженнях і висновках переступають границі своєї науки. У таких випадках маємо справу не з розумовими дослідженнями, а з окресленою ідеологією, яка зачиняє двері для автентичного діалогу – мирного і плідного.

¹⁸⁸ Див. *Катехизм Католицької Церкви*, 1910; Папська Рада «Справедливість і Мир», *Компендіум соціальної доктрини Церкви*, 168.

¹⁸⁹ Див. *Propositio* 54.

¹⁹⁰ Йоан Павло II, Енцикліка *Fides et ratio* (14 вересня 1998), 88: AAS 91 (1999), 74.

¹⁹¹ Св. Фома Аквінський, *Summa contra Gentiles*, I, VII; див. Йоан Павло II, Енцикліка *Fides et ratio* (14 вересня 1998), 43: AAS 91 (1999), 39.

Екуменічний діалог

244. Екуменізм – це відповідь на молитву Ісуса, в якій Він просить, «щоб усі були одно» (Йо. 17, 21). Вірогідність християнського проголошення була би набагато більшою, якщо би християни об'єдналися і Церква змогла реалізувати «властиву їй повноту вселенськості в тих дітях, які належать до неї через Хрещення, але відлучені від повноти сопричастя»¹⁹². Необхідно завжди пам'ятати, що ми – прочани і що подорожуємо разом. Для цього слід довіритися товаришеві подорожі без побоювань і підозр та споглядати передовсім те, що шукаємо: мир на лиці єдиного Бога. Довіра до іншої людини є мистецтвом і мир є мистецтвом. Ісус сказав: «Блаженні миротворці» (Мт. 5, 9). У цій праці, також між нами, сповниться древнє пророцтво: «перекують свої мечі на рала, а списи свої на серпи» (Іс. 2, 4).

245. У цьому світлі екуменізм є вкладом в об'єднання людської родини. Присутність на Соборі Патріарха Константинополя, Блаженнішого Варфоломія I, і Архiepіскопа Кентерберійського, Високопреосвященного Роуена Дугласа Вільямса, була справжнім Божим даром і цінним християнським свідченням¹⁹³.

246. Беручи до уваги серйозність антисвідчення, яке дає поділ між християнами, особливо в Азії та Африці, пошуки шляхів до єдності здаються нагальними. Місіонери на цих континентах постійно говорять про критику, скарги й насмішки, з якими зустрічаються через поділи між християнами. Якщо зосередимось на спільних переконаннях і пам'ятатимемо про принцип ієрархії правд, то зможемо рішуче йти вперед і разом проголошувати Євангеліє, служити й свідчити. Ми не можемо залишатися байдужими до великої кількості людей, які ще не прийняли Ісуса Христа. І тому устремління до єдності, яка полегшить людям прийняти Ісуса Христа, вже не може бути тільки дипломатією чи зовнішнім примусом, а повинно стати неминучою дорогою євангелізації. Знаки поділу між християнами в країнах, які вже нищить насилля, збільшують причини конфліктів між тими, які повинні бути привабливою закваскою миру. Нас об'єднує багато цінностей! І якщо справді віримо в вільну і щедрю діяльність Святого Духа, то скільки можемо навчитися один в одного! Йдеться не про те, щоб отримати інформацію про інших для того, щоб розуміти їх краще, а щоб зібрати те, що Святий Дух посіяв у них як дар для нас. Для прикладу, в діалозі з православними братами католики мають можливість навчитися чогось про значення колегіальності єпископів і про їх досвід соборності. Через обмін дарами Святий Дух може нас послідовно вести до правди й добра.

Стосунки з юдаїзмом

247. Особливим поглядом дивимося на єврейський народ, чий завіт з Богом ніколи не був анульований, бо «дари Божі і покликання незмінні» (Рим. 11, 29). Церква розділяє з юдаїзмом значну частину Святого Письма і вважає люд Завіту та його віру священним коренем власної християнської тотожності (див. Рим. 11, 16-18). Як християни, ми не можемо вважати юдаїзм чужою релігією, а юдеїв – покликаних покинути своїх ідолів і навернутися до правдивого Бога (див. I Сол. 1,

¹⁹² II Ватиканський Собор, Декрет *Unitatis redintegratio*, про екуменізм, 4.

¹⁹³ Див. *Propositio* 52.

9). Разом з ними ми віримо в єдиного Бога, який діє в історії, і приймаємо спільне об'явлене Слово.

248. Діалог і дружба з синами Ізраїлю є частиною життя учнів Ісуса. Дружба, яка поглиблюється, веде нас до щирого і гіркого жалю за жакливі переслідування, яких вони зазнали, особливо з боку християн.

249. Бог продовжує діяти в народі Старого Завіту і породжувати скарби мудрості, які проростають від його зустрічей з Божим Словом. І тому Церква, приймаючи цінності юдаїзму, також зростає. Хоча юдаїзм не може прийняти деякі християнські доктрини, а Церква не може зректися Ісуса як Господа і Месію, але на засаді багатой комплементарності ми можемо разом читати тексти єврейської Біблії й допомагати один одному витягувати скарби Слова, як і поділяти багато спільних етичних переконань і взаємні турботи про справедливість і розвиток народів.

Міжрелігійний діалог

250. Діалог з послідовниками нехристиянських релігій повинен характеризуватися відкритістю в правді та любові – незважаючи на різні перешкоди й труднощі, особливо фундаменталізм з обох боків. Міжрелігійний діалог – необхідна умова миру у світі, тому є обов'язком як для християн, так і для нехристиян. Цей діалог, в першу чергу, є розмовою про людське існування або просто, як підкреслили єпископи Індії, «бути відкритими перед ними, поділяти їхню радість і горе»¹⁹⁴. У такий спосіб ми вчимося приймати інших і їхній відмінний спосіб жити, мислити і говорити. У такий спосіб можемо разом виконувати обов'язок служіння справедливості й миру, який повинен стати основним критерієм у будь-якому обміні. Діалог, в якому шукають соціального миру і справедливості, є сам по собі, незалежно від суто прагматичного виміру, етичним заангажуванням, яке створює нові соціальні умови. Зусилля, спрямовані на вирішення конкретного питання, можуть запустити процес очищення та збагачення обидвох сторін через взаємне слухання. І тому такі зусилля є проявом любові до правди.

251. У цьому діалозі, завжди доброзичливому й сердечному, ніколи не можна забувати про суттєвий зв'язок між діалогом і проголошенням, який спонукає Церкву підтримувати та поглиблювати зв'язки з нехристиянами¹⁹⁵. Примирливий синкретизм був би, по суті, тоталітаризмом тих, які, прагнучи примирення, нехтують цінностями, які їх переростають і на які вони не мають впливу. Автентична відкритість означає твердо триматися своїх найглибших переконань з виразним і радісним відчуттям власної тотожності, але також «бути відкритими для розуміння переконань інших людей» і «усвідомлювати, що діалог насправді може збагачувати обидві сторони»¹⁹⁶. Не принесе жодної користі відкритість дипломата, який завжди говорить «так», щоб уникнути будь-яких проблем, бо це буде обмануванням інших і позбавленням їх добра, яке ми отримали як дар, щоб щедро

¹⁹⁴ Конференція єпископів Індії, Остання декларація XXX Засідання: *The Church's Role for a better India* (8 березня 2012), 8.9.

¹⁹⁵ Див. *Propositio* 53.

¹⁹⁶ Йоан Павло II, Енцикліка *Redemptoris missio* (7 грудня 1990), 56: AAS 83 (1991), 304.

ним ділитися. Євангелізація і міжрелігійний діалог не протистоять один одному, а підтримують і живлять себе навзаєм¹⁹⁷.

252. У наші часи важливого значення набирають стосунки з мусульманами, які сьогодні живуть у багатьох християнських країнах, де можуть вільно визнавати свою віру й інтегруватися в суспільство. Слід завжди пам'ятати, що вони «визнають віру Авраама, почитають разом з нами єдиного Бога, милосердного, який судитиме людство в судний день»¹⁹⁸. Святі книги ісламу містять частину християнського навчання; вони з великою пошаною почитають Ісуса Христа і Марію, і велике захоплення викликають молоді та старі, жінки й чоловіки ісламу, які щодня присвячують час молитві й вірно виконують релігійні обряди. Водночас багато мусульман глибоко вірять, що їхнє власне життя походить від Бога і належить Богові повністю. Вони також визнають, що Богові необхідно відповісти етичним заангажуванням і ділами милосердя щодо найубогіших.

253. Діалог з ісламом вимагає від співрозмовників відповідного приготування, і не тільки для того, щоб вони твердо й радісно були закорінені в свою тотожність, а для того, щоб були здатними визнати цінності інших людей, зрозуміти хвилювання, які лежать в основі їх вимог, і виявити спільні переконання. Ми, християни, мусимо з любов'ю і пошаною прийняти мусульман-емігрантів у наших країнах, так само як надіємось і просимо, щоб нас приймали і поважали в мусульманських країнах. Прошу і покійно благаю ці країни дати християнам свободу визнавати свою віру і жити нею, беручи до уваги свободу, яку мусульмани мають у західних країнах! Перед тривожними проявами агресивного фундаменталізму добре ставлення до справжніх визнавців ісламу допоможе нам уникнути негативних узагальнень, бо автентичний іслам і адекватна інтерпретація Корану противляться будь-якому насильству.

254. Нехристияни, якщо вірні своїй совісті, можуть бути «виправдані Божою благодаттю»¹⁹⁹ і таким чином «приєднані до пасхальної таїни Ісуса Христа»²⁰⁰. З огляду на сакраментальний вимір освячуючої благодаті, Бог створює знаки, обряди, форми вираження сакрального, які, в свою чергу, спрямовують нехристиян до досвіду спільної дороги до Бога²⁰¹. Їм бракує значення і ефективності Таїнств, установлених Христом, але вони можуть бути каналами, які створює Святий Дух для того, щоб звільнити нехристиян від атеїстичного іманентизму або від суто індивідуалістського релігійного досвіду. Святий Дух створює всюди різні форми практичної мудрості, яка допомагає зносити нестачі екзистенції та жити в кращому мирі й гармонії. Ми, християни, також можемо користати з цього багатства, яке накопичувалось століттями і може допомогти нам жити краще згідно з нашими власними переконаннями.

¹⁹⁷ Див. Бенедикт XVI, *Промова до Римської Курії* (21 грудня 2012): AAS 105 (2013), 51; II Ватиканський Собор, Декрет *Ad gentes*, про місійну діяльність Церкви, 9; *Катехизм Католицької Церкви*, 856.

¹⁹⁸ II Ватиканський Собор, Догматична Конституція *Lumen gentium*, про Церкву, п. 16.

¹⁹⁹ Міжнародна Богословська Комісія. *Християнство і релігії* (1996), 72: *Ench. Vat.* 15, п. 1061.

²⁰⁰ Там само

²⁰¹ Див. там само, 81-87: *Ench. Vat.* 15, п. 1070-1076.

Суспільний діалог у контексті релігійної свободи

255. Отці Собору нагадали про важливість поважати релігійну свободу як фундаментальне право людини²⁰². Вона містить «свободу вибору релігії, яку вважають істинною, і публічне вираження своєї віри»²⁰³. Здоровий плюралізм, який насправді поважає відмінності та цінує їх, не означає зведення релігії до приватної справи і намагання змусити її мовчати, або запхати її до закамарків совісті індивідів, або випхати її в закриті приміщення церков, синагог чи мечетей. Це би означало нову форму дискримінації та авторитаризму. Пошану, належну меншинам агностиків чи невіруючих, не можна вимагати арбітрально у спосіб, який ущемлює переконання віруючої більшості або ігнорує багатство релігійних традицій. У дальшій перспективі це живитиме образи, а не толерантність і мир.

256. Розглядаючи вплив релігії на суспільство, слід розрізнити різні форми релігійного життя. Як інтелектуали, так і відомі журналісти часто користуються примітивними і малонауковими узагальненнями, коли говорять про недоліки релігії, і в багатьох випадках вони неспроможні зрозуміти, що не всі віруючі та не всі релігійні авторитети однакові. Деякі політики використовують ці непорозуміння для виправдання дискримінації. Іншим разом нехтують творами, які народилися в релігійному середовищі, забуваючи, що класичні релігійні тексти можуть запропонувати сенс, актуальний для всіх епох, містять мотивуючу силу, яка завжди відчиняє нові горизонти, стимулює думку, розширює розум і чутливість. Обмежений раціоналізм знецінює ці твори. Чи розумно і цивілізовано нехтувати ними тільки тому, що вони виникли в релігійному середовищі? Вони містять у собі глибоко гуманістичні засади, які мають раціональну цінність, хоча й проникнуті релігійними символами і доктринами.

257. Ми, віруючі, відчуваємо також симпатії до тих, які, хоч і не належать до жодної релігійної традиції, але щиро шукають правду, добро і красу, які для нас знаходять своє найбільше вираження і джерело в Бозі. Ми вважаємо їх цінними союзниками в боротьбі за людську гідність, в побудові миру між народами і в захисті зовнішнього середовища. Особливе значення мають так звані *Ареопаги*, такі як «Двір язичників», де «віруючі та невіруючі можуть дискутувати про фундаментальні теми етики, про мистецтво і науку, і про пошуки трансцендентного»²⁰⁴. Це також дорога миру для нашого зраненого світу.

258. Виходячи з деяких соціальних тем, важливих для майбутнього людства, я хотів наголосити ще раз на неунікненому суспільному вимірі проголошення Євангелія, щоб заохотити всіх християн завжди виражати його словами, поставами і вчинками.

V. ЄВАНГЕЛІЗАТОРИ З ДУХОМ [259-288]

259. Євангелізатори з Духом – це євангелізатори, які без страху відчиняються для дії Святого Духа. У день П'ятидесятниці під дією Святого Духа апостоли

²⁰² Див. *Propositio* 16.

²⁰³ Бенедикт XVI, Посинодальна Апостольська Адгортація *Ecclesia in Medio Oriente* (14 вересня 2012), 26: AAS 104 (2012), 762.

²⁰⁴ *Propositio* 55.

вийшли із своєї замкнутості й стали проповідниками Божих чудес, які кожний слухач слухав рідною мовою. Окрім того, Святий Дух дає силу проголошувати новизну Євангелія відважно (*parresa*), голосно, завжди і всюди, навіть у несприятливих обставинах. Закличмо Його сьогодні, добре озброєні молитвою, без якої будь-які дії можуть виявитися безплідними, а проповідування бездушним. Ісус хоче мати євангелізаторів, які проголошують Добру Новину не тільки словами, а передовсім своїм життям, преображенням Богом.

260. У цьому останньому розділі не подам синтезу християнської духовності й не розвиватиму великих тем: таких як молитва, євхаристійна адорація чи celebрування віри, на які маємо цінні документи Учительського Уряду Церкви і відомі праці великих авторів. Не маю наміру чимось замінити чи перевершити таке багатство, а тільки запропонувати деякі рефлексії щодо духу нової євангелізації.

261. Коли говоримо, що хтось має «духа», то це означає, що має внутрішні імпульси, які спонукають, мотивують, окрилюють і надають сенсу індивідуальним і груповим діям. Євангелізація з духом дуже відрізняється від завдань, які сприймаються як важкий обов'язок, який просто толерують або виконують всупереч власним схильностям і бажанням. Я так хотів би знайти слова, якими б міг заохотити до наступного етапу євангелізації – ревної, радісної, щедрої, відважної, здатної любити до кінця і заразити собою життя! Але знаю, що жодна мотивація не допоможе, якщо в серцях не запалає вогонь Святого Духа. Отож, євангелізація з духом – це євангелізація із Святим Духом: душею євангелізуючої Церкви. Перед тим, як запропонувати деякі духовні мотивації й думки, ще раз молюся до Святого Духа і прошу Його прийти й відновити Церкву, збудити її й дати їй імпульс до відважного виходу зі своїх обмежень – щоб євангелізувати всі народи.

1. МОТИВАЦІЇ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ МІСІОНЕРСЬКОГО ДУХУ [262-283]

262. Євангелізатори з Духом – які моляться і працюють. З точки зору євангелізації безплідними будуть як містична молитва без твердих соціальних і місіонерських обов'язків, так і соціальне чи душпастирське навчання і праця без духовності, яка преображає серця. Такі часткові й дезінтегруючі пропозиції доходять тільки до окремих груп і не мають сили проникати глибше, бо калічать Євангеліє. Завжди потрібно культивувати внутрішній простір, який обов'язкам і активності надає християнського сенсу²⁰⁵. Без продовженої адорації, без молитовної зустрічі зі Словом, без щирої розмови з Господом праця дуже легко втрачає сенс, втома і труднощі позбавляють нас сили, ревність згасає. Церкві вкрай необхідно дихати молитвою, і мене дуже тішить факт, що в усіх церковних організаціях зростають групи молитви, заступництва, молитовного читання Слова, безустанного поклоніння Пресвятим Дарам. Водночас «необхідно відкидати спокуси внутрішньої індивідуалістичної духовності, яка має мало спільного з вимогами милосердя і з логікою Втілення»²⁰⁶. Ризик полягає у тому, що молитва може стати виправданням, щоб не ангажуватися у місіонерську працю, бо індивідуалізований стиль життя християн може бути втечею у фальшиву духовність.

²⁰⁵ Див. *Propositio* 36.

²⁰⁶ Йоан Павло II, Енцикліка *Novo Millennio ineunte* (6 enero 2001), 52: AAS 93 (2001), 304.

263. Ніколи не забуваймо про перших християн і багатьох братів упродовж історії, які були наповнені радістю, відвагою, невтомністю в проповідуванні й великою стійкістю. Сьогодні дехто втішає себе тим, що живемо у важкі часи; але ми знаємо, що епоха Римської імперії не сприяла проголошенню Євангелія, боротьбі за справедливість і захисту людської гідності. На всіх відрізках історії присутня людська слабкість, хворобливе шукання себе самого, вигідний егоїзм і, врешті-решт, пожадливість, яка підстерігає кожного. Це буде завжди в одній або іншій формі, і походить більше з людських обмежень, ніж із зовнішніх обставин. Отож, не говоримо, що сьогодні важче; сьогодні інакше. Учімося від святих, які нас випередили й боролися з труднощами своїх епох. І тому пропоную зупинитися і відкрити поновно деякі мотивації, які допоможуть нам наслідувати їх сьогодні²⁰⁷.

Особиста зустріч із спасаючою нас любов'ю Ісуса

264. Перша мотивація для євангелізації – любов Ісуса, яку ми прийняли, досвід спасіння, який нас спонукає любити Ісуса ще більше. Але що це за любов, яка не відчуває потреби говорити про кохану особу, показувати її, старатися, щоб інші її пізнали? Якщо не відчуваємо великого бажання ділитися нею, то необхідно в молитві просити Господа, щоб повністю заволодів нами. Необхідно молитися кожного дня, просити про цю благодать, яка відчинить наші охололі серця і потрясе нашим літеплим і поверхневим життям. Якщо станемо перед Господом з відчиненим серцем, дозволяючи Йому дивитися на нас, то відчуємо погляд любові, який Натанайл відчув тоді, коли став перед Ісусом і почув: «бачив я тебе, як був еси під смоковницею» (Йо. 1, 48). Як солодко стати перед розп'яттям або клякнути перед Пресвятими Дарами й перебувати в Божій присутності! Як це буде чудово, якщо дозволимо Господу увійти в наше життя і послати нас передавати іншим Його нове життя! Таким чином здійснюватиметься «що ми бачили й чули, звістуємо й вам» (1 Йо. 1, 3). Для того, щоб відважитися проповідувати Євангеліє, найкращою мотивацією буде повільне читання Євангелія серцем і споглядання з любов'ю. Якщо підійдемо до Євангелія у такий спосіб, то його краса нас осінить і постійно захоплюватиме. І тому так важливо відновити дух *споглядання*, який допоможе нам кожного дня відкривати, що маємо в собі скарб, який нас гуманізує і допомагає жити по-новому. Нічого кращого ми не можемо передати іншим.

265. Усе життя Ісуса, ставлення до вбогих, поведінка, послідовність, щоденна й проста щедрість і, нарешті, повна самопожертва – все це цінне й говорить щось кожному з нас. Кожного разу, коли це знову відкриваємо, то переконуємось, що інші люди потребують Ісуса, навіть якщо Його не знають: «Те, отже, чому ви, не відаючи його, поклоняєтеся, те я вам звіщаю» (Ді. 17, 23). Часом втрачаємо місіонерський ентузіазм, бо забуваємо, що Євангеліє *відповідає на найглибші потреби* людини, бо всі ми створені для того, що нам пропонує Євангеліє: дружбу з Ісусом і братерську любов. Якщо нам вдасться адекватно й красиво виразити суть Євангелія, то це послання відповість на найпотаємніші прагнення сердець: «Місіонер переконаний, що в індивідах і в народах вже існує, під дією Святого Духа, бажання, навіть неусвідомлене, пізнати правду про Бога, про людину, про дорогу визволення від

²⁰⁷ Див. V M. FERNÁNDEZ, «Духовність для чинної надії». Відкриття I Національного Конгресу Соціальної Доктрини Церкви, Rosario (Argentina), 2011: *UCActualidad* 142 (2011), 16.

гріха і від смерті. Ентузіазм проповідувати Христа походить із переконання, що проповідник виправдає ці сподівання»²⁰⁸.

Євангелізаційний ентузіазм ґрунтується на цьому переконанні. Ми маємо скарб життя і любові, який не обманює, послання, яке не маніпулює і не розчаровує; відповідь, яка проймає людину до глибини душі й може її підтримати й підняти; правду, яка завжди актуальна, бо здатна проникнути туди, де ніщо інше не може проникнути. Тільки безмежна любов може зцілити наш безмежний сум.

266. Але це переконання підтримується власним досвідом, який постійно оновлюється, дружби і послання Ісуса. Неможливо витривати в ревній євангелізації, не будучи переконаним, на основі власного досвіду, що це не те саме: знати Ісуса й не знати Ісуса, йти за Ісусом і йти напосади, слухати Ісуса і ігнорувати його Слово, споглядати, адорувати Ісуса, знайти мир в Ісусі і не мати можливості це робити, намагатися будувати світ на основі Євангелія і робити це саме лише своїм розумом. Ми добре знаємо, що життя з Ісусом стає набагато повнішим і що з Ісусом набагато легше знайти суть усього. І тому ми євангелізуємо. Справжній місіонер, який завжди залишається учнем, знає, що Ісус йде разом з ним, проповідує разом з ним, дихає разом з ним, працює разом з ним. Відчуває живого Ісуса в своїй місіонерській праці. Якщо хтось не відчує Ісуса в серцевині місіонерської праці, то швидко втратить ентузіазм і впевненість у тому, що переказує, йому бракуватиме сил і енергії. А особа, яка сумнівається, яка не сповнена ентузіазмом, не впевнена, не закохана в те, що робить, нікого не переконає.

267. З'єднані з Ісусом, шукаємо те, що Він шукає, любимо те, що Він любить. В остаточному розрахунку шукаємо славу Отця; живемо й діємо «на хвалу слави своєї благодаті» (Еф. 1, 6). Якщо хочемо заангажуватися глибоко й витривало, то мусимо залишити інші мотивації. Це вирішальна рушійна сила, найсильніша, найпотужніша, остаточний сенс і значення всього іншого. Йдеться про славу Отця, яку Ісус шукав упродовж усього життя. Він – Син, споконвічно щасливий з усією своєю екзистенцією «в Отцевому лоні» (Йо. 1, 18). Якщо ми місіонери, то передовсім тому, що Ісус нам сказав: «Тим Отець мій прославляється, коли ви плід щедро приносите» (Йо. 15, 8). Незважаючи на свої вподобання, зацікавлення, вигоду, малі обмеження своїх прагнень, розуміння і мотивації, ми євангелізуємо для більшої слави Отця, який нас любить.

Духовна радість бути Божим Людом

268. Боже Слово також запрошує нас визнати, що ми народ: «ви, колись – не народ, а тепер народ Божий» (1 Пт. 2, 10). Щоб євангелізувати від душі, необхідно також розвивати духовне задоволення від перебування біля людей, поки не відчуємо, що це є джерелом вищої радості. Місія – це захоплення Ісусом й водночас захоплення його народом. Коли стаємо перед розп'ятим Ісусом, то відчуємо Його любов, яка нас ушляхетнює і підтримує, але, водночас, якщо ми не сліпі, то починаємо помічати, що погляд Ісуса розширюється і з любов'ю та ревністю охоплює увесь люд. У такий спосіб відкриваємо, що Ісус хоче через нас постійно наближатися до свого улюбленого люду. Він бере нас з народу і посилає до народу, і

²⁰⁸ Йоан Павло II, Енцикліка *Redemptoris missio* (7 грудня 1990), 45: AAS 83 (1991), 292.

то так, що без відчуття приналежності до цього народу ми не зрозуміємо своєї ідентичності.

269. Сам Ісус є взірцем цього євангелізаційного вибору, який вводить нас у серце народу. Як добре бачити Його поряд з усіма людьми! Коли Він говорив з ким-небудь, то дивився на нього з великою люблячою уважністю: «Ісус, поглянувши на нього, вподобав його» (Мк. 10, 21). Бачимо його відкритість, коли Він наближається до сліпого, який сидить при дорозі (див. Мк. 10, 46-52), і коли Він їсть і п'є разом з грішниками (див. Мк. 2, 16), не переймаючись тим, що Його обзивають ненажерою й пияком (див. Мт. 11, 19). Бачимо його відкритість, коли дозволяє блудниці намащувати пахощами йому ноги (див. Лк. 7, 36-50) або коли вночі приймає Нікодима (див. Йо. 3, 1-15). Хресна смерть Ісуса – кульмінаційний момент цього вибору, який позначав усе його життя. Захоплені таким взірцем, хочемо глибоко інтегруватися в суспільство, ділити життя з іншими, вислуховувати їхні турботи, допомагати їм матеріально й духовно, радіти разом з тими, які радіють, плакати разом з тими, які плачуть, будувати новий світ пліч-о-пліч з іншими. Але не з обов'язку, не як тягар, який виснажує, а як особистий вибір, який наповнює радістю і стає частиною нашої тотожності.

270. Часом відчуваємо спокуси бути християнами на безпечній віддалі від ран Господа. Але Ісус хоче, щоб ми доторкалися до людського нещастя, до страждаючих тіл інших людей. Він очікує, що припинимо пошуки особистих і спільнотних засобів, які триматимуть нас здалеку від джерел людського страждання, і насправді ввійдемо в контакт з конкретним життям людей і пізнаємо силу ніжності. Якщо починаємо це робити, то наше життя завжди ускладнюється чудесним способом і переживаємо інтенсивний досвід бути народом, відчуття приналежності до народу.

271. Правдою є те, що в стосунках зі світом ми покликані дати відповідь на нашу надію, але не як вороги, які таврують і осуджують. Нам вказано дуже ясно, що робити це треба «із скромністю та страхом» (1 Пт. 3, 16) і «Коли можливо, оскільки це від вас залежить, будьте з усіма людьми в мирі» (Рим. 12, 18). Нас також заохочують перемагати «зло добром» (Рим. 12, 21), без утоми «Робімо добро» (Гал. 6, 9) і не вивищуючи себе над іншими, а «вважаючи в покорі один одного за більшого від себе» (Фил. 2, 3). І дійсно, апостоли «втішалися любов'ю всього люду» (Ді. 2, 47; 4, 21. 33; 5, 13). Зрозуміло, що Ісус Христос хоче, щоб ми виглядали не як княжата, які дивляться з погордою на людей, а як чоловіки й жінки свого народу. Це не думка Папи і не пасторальний вибір однієї з різних можливостей; це такі ясні, безпосередні й категоричні вказівки Божого Слова, які не потребують пояснень, які позбавлятимуть їх сили впливу. Досвідчуймо їх «*sine glossa*», без коментарів. У такий спосіб зазнаємо місіонерської радості ділення життя з вірним Божим людом, намагаючись запалити вогонь у серці світу.

272. Любов до ближнього – духовна сила, яка полегшує повноту зустрічі з Богом до тої міри, що той, хто не любить брата, «в темряві він ходить» (1 Йо. 2, 11), «у смерті перебуває» (1 Йо. 3, 14) і «не спізнав Бога» (1 Йо. 4, 8). Бенедикт XVI сказав, що «відвертатися від ближнього – це ставати сліпим і не бачити Бога»²⁰⁹ і що любов, по суті, є *єдиним* світлом, яке «яке постійно освітлює темний світ і дає нам

²⁰⁹ Бенедикт XVI, Енцикліка *Deus caritas est* (25 грудня 2005), 16: AAS 98 (2006), 230.

силу жити й діяти»²¹⁰. Отож, якщо ми духовно прагнемо наблизитися до інших і чинити їм добро, то розширюємо свій духовний світ і готові прийняти найпрекрасніші дари Господа. Кожного разу, коли зустрічаємо якусь людину з любов'ю, то стаємо спроможними відкрити щось нове про Бога. Кожного разу, коли розплющуємо очі, щоб розпізнати іншу людину, наша віра більше освітлюється, щоб розпізнати Бога. І тому, якщо хочемо духовно зростати, то не можемо залишити місіонерську працю. Євангелізаційна праця збагачує розум і серце, відчиняє перед нами духовні горизонти, чинить нас чуйнішими на дію Святого Духа, виводить нас з обмежених духовних схем. Водночас місіонер, повністю відданий цій справі, переживає радість бути джерелом, яке виходить з берегів і освіжає інших людей. Місіонером може бути тільки та людина, яка відчуває радість, шукаючи добро для інших людей і бажаючи їм щастя. Відчинене серце є джерелом щастя, бо «Більше щастя – давати, ніж брати» (Ді. 20, 35). Ніхто не житиме краще, втікаючи від інших, ховаючись, відмовлячись ділитися і давати, зачиняючись у власній комфортності. Таке життя – це повільне самогубство.

273. Місія в серці народу не є частиною мого життя або прикрасою, яку можу зняти; не є додатком до мого життя чи відрізком життя. Є чимось, що я не можу з себе вирвати, якщо не хочу себе знищити. *Я – місія* на цій землі, і для цього я існую у цьому світі. Потрібно визнати, що ми позначені вогнем цієї місії просвічення, благословення, оживлення, піднімання, зцілення, визволення. У цьому проявляється лікар душі, учитель душі, лідер душі – той, хто в глибині душі прийняв рішення бути з іншими і для інших. Але якщо хтось відділяє працю від приватного життя, то все стає сірим, і він буде постійно шукати власну славу або задовольняти власні потреби. Перестане належати до народу.

274. Для того, щоб жити з іншими й щедро себе дарувати, необхідно також визнати, що кожна особа гідна нашої посвяти. Не через тілесну подібність, не через здібності чи мову, не через спосіб світобачення чи приємність, яку може нам зробити, а тому, що вона є ділом рук Божих, Божим творінням. Бог створив її на свій образ, і вона відображає щось з Його слави. Господь огортає кожную людину безмежною ніжністю і присутній у її житті. Ісус Христос на хресті віддав за неї свою дорогоцінну кров. Незалежно від того, як ми її сприймаємо, кожна особа *є безмежно священною і заслуговує нашої любові й нашої посвяти*. І тому, якщо зможу хоч одній людині допомогти жити краще, це вже виправдає дар мого життя. Як чудово бути вірним Божим людом. Осягаємо повноту, коли ламаємо стіни і наші серця наповнюються обличчями й іменами!

Таїнственна дія Воскреслого і його Духа

275. У другому розділі ми роздумували про брак глибокої духовності, яка перетворюється у песимізм, фаталізм і недовіру. Дехто не ангажується у місію тому, що не вірить, що щось можна змінити, і тому вважає, що всі зусилля будуть даремними. Він думає так: «Навіщо позбавляти себе комфорту й задоволення, якщо не бачу ніяких результатів?» З такою поставою неможливо бути місіонером. Така постава – тільки погане виправдання замкнення в своєму комфортному житті,

²¹⁰ Там само, 39: AAS 98 (2006), 250.

малодушності, незадоволеній тузі, егоїстичній пустці. Йдеться про деструктивну поставу, бо «людина не може жити без надії: її життя, приречене на незначність, стає нестерпним»²¹¹. Якщо думаємо, що ніщо не може змінитися, то згадаймо, що Ісус Христос переміг гріх і смерть, і Він могутній. Ісус Христос воістину живий. В іншому випадку, якщо «Христос не воскрес, то марна проповідь наша» (1 *Кор.* 15, 14). Євангеліє розповідає, що коли перші учні пішли проповідувати, то «Господь допомагав їм та стверджував слово» (*Мк.* 16, 20). Так діється і сьогодні. Ми запрошені відкрити це і жити цим. Воскреслий і прославлений Христос є глибоким джерелом нашої надії, і нам не бракуватиме його допомоги у виконанні місії, яку Він нам доручив.

276. Його воскресіння – це не минуле; воно містить життєдайну силу, яка проникла в світ. Там, де все здається мертвим, пускаються паростки воскресіння. Це незрівнянна сила. Правда, що дуже часто здається, ніби Бог не існує: бачимо несправедливість, злість, байдужість і жорстокість, які не відступають. Але також правдою є і те, що посеред темряви завжди починає проростати щось нове, що рано чи пізно принесе плід. На вирівняному полі з'явиться життя – вперте і нездоланне. Існує багато поганих речей, але добро завжди намагається повернутися, прорости і розповсюдитися. Щодня у світі знову народжується краса, яка відновлюється в завірюхах історії. Цінності мають тенденцію з'являтися знову у нових формах, і людина насправді відроджувалася багато разів у безнадійних ситуаціях. Такою є сила воскресіння, і кожний євангелізатор є інструментом її динамізму.

277. Також постійно з'являються нові труднощі, досвід поразки, людські слабкості, які дуже болять. Усі ми знаємо з досвіду, що часом якась праця не дає задоволення, якого прагнемо, результати мінімальні й зміни повільні, і це нас втомлює. А все ж таки – це не те саме, коли хтось утомлений опускає руки на хвилину, і коли опускає їх остаточно, опанований хронічним незадоволенням, ацедією, яка висушує душу. Буває і так, що серце втомлюється від боротьби, бо особа насправді шукає себе саму у кар'єризмі, спрагненому визнання, аплодисментів, нагород, посад. Вона не опускає рук, але вже не має в собі вогню, їй бракує воскресіння. У цьому випадку Євангеліє, найчудовіше послання, яким володіє світ, буде поховане під багатьма вимовками.

278. Віра також означає вірити Богові, вірити, що Він нас любить, що живе, що може таїнственно діяти, що нас не залишить, що добро витягує зі зла своєю силою і безмежною творчістю, що тріумфально крокує по сторінках історії разом з тими, які «покликані і вибрані і вірні» (*Одк.* 17, 14). Віримо Євангелію, що Боже Царство вже є в світі й всюди зростає у різноманітні способи: як маленьке зерно, з якого виростає велике дерево (див. *Мт.* 13, 31-32), як жменя дріжджів, яка ферментує велику масу (див. *Мт.* 13, 33), і як добре зерно, яке росте посеред куколю (див. *Мт.* 13, 24-30) і завжди може нас приємно здивувати. Боже Царство є тут, воно повертається, бореться і знову квітне. Воскресіння Христа у різних місцях породжує паростки нового світу; і навіть якщо їх зрізають, то вони знову виростають, бо воскресіння Господа проникло в найпотаємніші закутки історії, бо Ісус воскрес не даремно. Не будьмо на узбіччі цієї дороги живої надії!

²¹¹ II Асамблея Синоду єпископів, присвячена Європі, *Послання на закінчення*, 1: *L'Osservatore Romano* (29 жовтня 1999), 10.

279. Так як ми не завжди бачимо ці паростки, то нам потрібна внутрішня впевненість, тобто переконання, що Бог може діяти у будь-яких обставинах, навіть у випадку очевидної поразки, бо «маємо цей скарб у глиняних посудинах» (2 Кор. 4, 7). Ця впевненість називається «сенс таїни». Це означає впевненість, що той, хто віддає себе і служить Богові з любов'ю, принесе добрі плоди (див. Йо. 15, 5). Така плідність у багатьох випадках невидима, невловима, її неможливо оцінити. Особа знає, що її життя видасть плоди, але не бажає знати: як, де, коли. Вона впевнена, що все, зроблене з любов'ю, ніколи не загубиться, як ніколи не загубиться щира турбота про інших, кожний акт любові до Бога, кожне шляхетне зусилля, кожна болюча терпеливість. Усе це кружляє по світі як життєдайна сила. Часом нам здається, що наша праця повністю безплідна, але місія – не комерційна угода, не бізнес-план, не гуманітарна допомога, не театральна вистава, на якій можна підрахувати кількість людей, які прийшли завдяки нашій пропаганді; це щось набагато глибше, що неможливо оцінити. Можливо, що Господь через наші заслуги уділив благодаті в іншій частині світу, куди ми ніколи не підемо. Святий Дух діє як хоче, коли хоче і де хоче; ми посвячуємо себе, не маючи претензій побачити видимі результати. Але знаємо, що наше посвячення необхідне. Учімося відпочивати в ніжних обіймах Отця під час креативного й великодушного самопосвячення. Йдімо вперед, віддаймо все, але дозво льмо Господові витягнути з наших учинків плоди, які Він сам захоче.

280. Для того, щоб підтримувати живий місіонерський вогонь, необхідно рішуче довіритися Святому Духові, бо «Дух допомагає нам у немочі нашій» (Рим. 8, 26). Але така великодушна довіра мусить чимось житися, і тому ми повинні молитися до Святого Духа постійно. Він може зцілити все, що нас ослаблює в місіонерській праці. Правда, що така довіра до невидимого може нас запаморочити: це ніби зануритися в море і не знати, що нас там спіткає. Я сам зазнав цього багато разів. Але немає більшої свободи від тої, яка дозволяє Святому Духові вести себе, відмовляючись усе планувати і контролювати, дозволяючи Йому себе просвічувати, вказувати дорогу, орієнтувати, спрямовувати туди, куди Він хоче. Він добре знає, що потрібно в кожную епоху й у кожний час. Це означає бути таїнственно плідними!

Місіонерська сила молитви заступництва

281. Існує вид молитви, який в особливий спосіб спонукає нас до евангелізаційної праці й мотивує шукати добро для інших людей: молитва заступництва. Загляньмо на хвилину у внутрішній світ великого евангелізатора, яким був святий Павло, щоб пізнати його молитву. Його молитва була наповнена людьми: «завжди в кожній моїй молитві за всіх вас із радістю молившися [...] бо ви в мене у серці» (Фил. 1, 4. 7). Тут ми відкриваємо, що молитва заступництва не віддаляє нас від справжньої споглядальної молитви, бо споглядальна молитва, в якій немає місця для інших людей, – це обман.

282. Така постава стає також молитвою подяки Богові за інших людей: «Насамперед дякую Богові моєму, через Ісуса Христа, за всіх вас» (Рим. 1, 8). Це постійна вдячність: «Я завжди дякую моєму Богові заради вас за благодать Божу, що була вам дана в Христі Ісусі» (1 Кор. 1, 4); «Дякую Богові моєму щоразу, коли вас згадаю» (Фил. 1, 3). Це духовний погляд глибокої віри, який розпізнає те, що Бог діє

в інших людях, а не недовірливий, негативний і позбавлений надії погляд. Водночас це вдячність, яка проростає з серця, уважного до інших людей. Після такої молитви серце євангелізатора стає щедрішим, звільняється від ізольованої совісті й прагне чинити добро і ділитися життям з іншими людьми.

283. Великі Божі люди були великими заступниками. Заступництво – це ніби «закваска» в лоні Пресвятої Трійці. Це занурення в Отця і відкриття нових перспектив, які освітлюють конкретні ситуації і змінюють їх. Можемо сказати, що заступництво зворушує Боже серце, хоча насправді Він завжди тримає нас за руку, але завдяки нашій молитві заступництва Його сила, любов і вірність об'являються в народі виразніше.

2. МАРІЯ, МАТИ ЄВАНГЕЛІЗАЦІЇ

284. Разом зі Святим Духом посеред народу завжди перебуває Марія. Вона збрала учнів разом, щоб закликати Святого Духа (Ді. 1, 14), і так учинила можливим місіонерський вибух у день П'ятидесятниці. Вона – Мати Церкви-проповідниці, й без неї ніколи не зрозуміємо дух нової євангелізації.

Дар Ісуса своєму народові

285. На хресті, коли плоть Христа страждала в драматичній зустрічі гріха всього світу з Божим милосердям, присутність Матері й товариша втішала Його. У цю критичну хвилину, перед тим як завершити місію, дану Отцем, Ісус промовив до Марії: «Жінко, ось син твій». Потім промовив до улюбленого учня: «Ось матір твоя» (Йо. 19, 26-27). Ці слова Ісуса на порозі смерті виражають, перш за все, не побожну турботу про свою маму, а об'явлення таїни особливої місії в ділі спасіння. Ісус віддає нам свою Матір, яка стає нашою Матір'ю. Тільки після цього Ісус відчув, що «все вже завершилося» (Йо. 19, 28). Біля стіп хреста, в цю важливу годину нового сотворення, Христос веде нас до Марії. Він веде нас до Неї, бо не хоче, щоб ми йшли без Матері, а люд бачить у цій материнській іконі всі таїни Євангелія. Господові не подобається відсутність у його Церкві жіночої ікони. Марія, яка народила Ісуса з великою вірою, також супроводжує «решток її нащадків, що зберігають заповіді Бога і мають свідчення Ісуса Христа» (Одж. 12, 17). Внутрішній зв'язок між Марією, Церквою і кожним вірним, оскільки вони у різний спосіб народжують Христа, дуже добре виразив блаженний Ісаак де Стелла: «У богонатхненних Писаннях те, що в загальному відноситься до Церкви, діви і матері, у частковий спосіб відноситься до Діви Марії [...] Також можна сказати, що кожна віруюча душа є обручницею Божого Слова, матір'ю Христа, дочкою і сестрою, дівою і плідною матір'ю [...] Христос перебував дев'ять місяців в лоні Марії; у святині віри Церкви перебуватиме аж до кінця світу; а в християнській душі через пізнання й любов перебуватиме на віки вічні»²¹².

286. Марія вміє печеру для звірів перетворити в дім для Ісуса, маючи вбогі пеленки й велику ніжність. Вона, служебниця Отця, ликує, прославляючи Його. Вона, наша товаришка, завжди чуває, щоб у нашому житті не бракувало вина. Її

²¹² Isaac de Stella, *Sermo* 51: PL 194, 1863.1865.

серце, пробите мечем, розуміє всі страждання. Як мати всіх людей, Марія є знаком надії для тих народів, які терплять біль родів, допоки не народиться справедливість. Вона – місіонерка, яка підходить до нас і супроводжує по житті, відчиняючи своєю материнською ніжністю наші серця для віри. Вона – справжня мама, йде разом з нами, бореться разом з нами і безперервно обдаровує нас Божою любов'ю. За посередництвом різноманітних марійних культів, зв'язаних головно з її святинями, Марія бере участь в історії кожного народу, який прийняв Євангеліє, і є частиною його історичної тотожності. Багато християн хрестять своїх дітей в марійних святинях, тим самим виражаючи віру в материнство Марії, яка народжує для Бога нових дітей. Саме там, у святинях, можна відчути, як Марія збирає довкола себе дітей, які з великими зусиллями подорожують, щоб Її побачити і щоб Вона поглянула на них. Там Бог дає їм силу зносити життєві страждання і втому. Як і святому Хуану Дієго, Марія дає їм ніжність материнської втіхи і шепоче на вухо: «Нехай не тривожиться твоє серце [...] Хіба я, твоя Мати, не стою тут?»²¹³.

Зірка нової євангелізації

287. Ми просимо в Матері живого Євангелія заступництва, щоб це запрошення до нового етапу євангелізації прийняла вся Церква. Марія – жінка віри, яка живе вірою і йде з вірою²¹⁴, і «її виняткове паломництво віри є постійною вихідною точкою для Церкви»²¹⁵. Вона піддалася Святому Духові, який веде її дорогою віри в місії плідного служіння. Сьогодні ми звертаємо до Неї свій погляд і просимо допомоги, щоб проголошувати всьому світові послання спасіння і щоб нові учні ставали євангелізаторами²¹⁶. У цьому євангелізаційному паломництві не бракує періодів посухи, темряви, важкої праці – того, чим жила Марія роками в Назареті, поки Ісус зростав: «Це початок Євангелія – доброї і радісної новини. Але в цьому початку не важко помітити своєрідну працю серця, пов'язану з різновидом «ночі віри», якщо говорити мовою святого Йоана від Хреста, якоюсь «заслоною», через яку необхідно пройти, щоб наблизитися до Невидимого і жити в єдності з таїною. Саме у такий спосіб Марія упродовж багатьох років жила в єдності з таїною свого Сина та йшла вперед дорогою віри»²¹⁷.

288. В євангелізаційній діяльності Церкви існує марійний стиль. Бо кожного разу, коли дивимось на Марію, починаємо вірити в революційну силу ніжності й любові. В Марії ми бачимо, що покірність і ніжність – це чесноти не слабких, а сильних, які не потребують знущатися над іншими людьми, щоб відчувати свою перевагу. Споглядаючи Марію, відкриваємо, що та, яка прославляла Бога за те, що «скинув могутніх з престолів» і «багатих же відіслав з порожніми руками» (Лк. 1, 52-53), вносить домашнє тепло в наші пошуки справедливості. Вона також пильно зберігає «все це, роздумуючи в своїм серці» (Лк. 2, 19). Марія вмє розпізнати сліди Святого Духа як у великих подіях, так і в непомітних. Вона споглядає таїну Бога в

²¹³ *Nican Morohua*, 118-119.

²¹⁴ II Ватиканський Собор, Догматична Конституція *Lumen gentium*, про Церкву, розділ VIII, 52-69.

²¹⁵ Йоан Павло II, Енцикліка *Redemptoris Mater* (25 березня 1987), 6: AAS 79 (1987), 366.

²¹⁶ Див. *Propositio* 58.

²¹⁷ Йоан Павло II, Енцикліка *Redemptoris Mater* (25 березня 1987), 17: AAS 79 (1987), 381.

світі, в історії, в щоденному житті кожного і всіх. Вона молиться і працює в Назареті, вона – наша Богоматір готовності, яка «швидко» (Лк. 1, 39) залишає свою місцевість, щоб допомогти іншим. Ця динаміка справедливості й ніжності, споглядання й готовності допомагати іншим робить її еклезіальним взірцем для євангелізації. Ми благаємо Марію допомагати нам своїми материнськими молитвами, щоб Церква стала домом для багатьох, матір'ю для всіх народів, і щоб Вона вчинила можливим народження нового світу. Воскреслий промовляє до нас з силою, яка наповнює нас безмірною довірою і непорушною надією: «От, нове творю все» (Одж. 21, 5). Разом з Марією прямуймо довірливо до цієї обітниці й молімося:

*Діво і Мати Маріє,
Ти, натхнена Святим Духом,
прийняла Слово життя
у глибині покірної віри,
повністю віддана Споконвічному.
Допоможи нам сказати «так»
нагальному як ніколи заклику
проголошувати Добру Новину Ісуса.*

*Ти, наповнена Христом,
принесла радісну звістку Йоану Хрестителю,
і він звеселився в лоні матері.
Ти, охоплена великою радістю,
співом прославляла великі діла Господні.
Ти стояла непорушно під хрестом
з непохитною вірою
і отримала радісну втіху воскресіння.
Ти зібрала учнів, щоб очікувати на зіслання Святого Духа
і народження Церкви-проповідниці.*

*Вимоли для нас новий запал воскреслих,
щоб ми могли передати кожній людині Євангеліє життя,
яке перемагає смерть.
Дай нам святу відвагу шукати нових шляхів,
щоб до кожної людини дійшов
дар нев'янучої краси.*

*Діво слухання і споглядання,
Мати любові, обручнице вічних заручин,
заступайся за Церкву, найчистіша її іконо,
щоб вона ніколи не зачинялася і не зупиняла
поривів встановити Царство.*

*Зірκο нової євангелізації,
допоможи нам сіяти у свідченні сопричастя,
у служінні, у ревній і щедрій вірі,*

у справедливості й любові до вбогих,
щоб радість Євангелія
дійшла до всіх кінців землі
й жоден закуток не був позбавлений її світла.

Мати живого Євангелія,
джерело радості для маленьких,
молися за нас.
Амінь Алілуя.

Дано в Римі, на площі Святого Петра, на закінчення Року віри, 24 листопада,
Празник Ісуса Христа, Царя Всесвіту, 2013 року – перший рік мого Понтифікату.

ФРАНЦИСК

ⁱ Чи акт віри слід розділити на *credere Deo, credere Deum et credere in Deum*?

Заперечення 1: Здається, що акт віри не слід розділяти на *credere Deo, credere Deum et credere in Deum*. Бо одна звичка відповідає одному акту. Віра відповідає одній звичці, бо відповідає одній чесноті. І тому необґрунтованим буде твердження, що існують три акти віри.

Заперечення 2: Те, що є спільним для всіх актів віри, не можна вважати частковим видом акту віри. Отож *credere Deo* є спільним для всіх актів віри, бо віра базується на першій правді. І тому буде неправильним відділяти її від деяких інших актів віри.

Заперечення 3: У випадку невіруючих не можна говорити про акт віри. Отож у їхньому випадку йдеться про *credere Deum*. Це не можна вважати актом віри.

Заперечення 4: Рух до мети належить до волі, предметом якої є добро і мета. Вірити – це акт розуму, а не волі. І тому *credere in Deum*, яка зумовлює рух до мети, не можна вважати видом цього акту. Протилежне доводить Августин, який робить це розрізнення (*De Verb. Dom., Serm. lxi – Tract. XXIX in Joan.*). Я відповідаю, що акт будь-якої сили чи звички залежить від реляції цієї сили чи звички до її предмету. Предмет віри можна розглядати у трьох аспектах. Бо якщо *вірити* – це акт розуму, оскільки воля рухає його до згоди, як було сказано вище (A. 1, ad 3), то об'єкт віри можна розглядати як з боку розуму, так і з боку волі, яка рухає інтелект. Якщо його розглядати з боку розуму, то в об'єкті віри можна побачити дві речі, як було сказано вище (Q. 1, A. 1). Перша: матеріальний об'єкт віри, і у такий спосіб акт віри є *credere Deum*, бо, як було сказано вище (*ibid.*), нашій вірі пропонується лише те, що стосується Бога. Друга: формальний аспект об'єкта, завдяки якому ми приймаємо якусь позицію віри; і у такий спосіб акт віри є *credere Deo*, бо, як було сказано вище (*ibid.*), формальним об'єктом віри є Перша Правда, яку людина приймає, і ради Неї погоджується на те, у що вірить. Третій аспект: якщо об'єкт віри розглядати з боку розуму, порушеного вірою, то акт віри є *credere in Deum*. Бо Перша Правда стосується волі з огляду на мету.

Відповідь на заперечення 1: Ця тріада не позначає різні акти віри, а один і той самий акт віри, який має різні реляції з об'єктом віри. Це також і відповідь на заперечення 2.

Відповідь на заперечення 3: Про невіруючих не можна сказати *credere Deum* у значенні відношення до акту віри. Бо вони не вірять в існування Бога на умовах, окреслених вірою; отож, насправді, як помітив Філософ, вони не вірять у Бога (Metaph. ix, text. 22) "знати прості речі недосконало означає взагалі їх не знати".

Відповідь на заперечення 4: Як було сказано вище (I-II, Q. 9, A. 1), воля рухає розум й інші сили душі до мети: і у цьому значенні акт віри є *credere in Deum* (Thomas Aquinas. *Summa Theologiae* II-II, q. 2, art. 2) (прим. перекладача).

ⁱⁱ (гр. *εἰρήνη* (*eirene*)) – мир. Іренізм означає готовність ігнорувати те, що розділяє, і зосередитися на тому, що об'єднує і зближає. Іренізм – готовність до порозуміння. Іренізм – бачення політики як плавної послідовності подій без перешкод і без конфліктів. У ширшому політичному контексті – спроба примирити ідеології, які важко миряться між собою. Постава порозуміння між релігіями. Цей термін вперше був використаний у християнському контексті (прим. перекладача).